

ANKETA O EMIGRACIJI MLADIH IZ BOSNE I HERCEGOVINE

- Izvještaj o istraživanju -

August, 2021

**ANKETA O EMIGRACIJI MLADIH IZ BOSNE I
HERCEGOVINE
- Izvještaj o istraživanju –**

Autori izvještaja: Andrea Soldo, Lamija Spahić (proMENTE socijalna istraživanja) i Jasmin Hasić

Analiza podataka: Sidik Lepić, Lamija Spahić, Andrea Soldo (proMENTE socijalna istraživanja)

Podatke prikupio: Ipsos BiH

august 2021.

Sadržaj

Sažetak	10
1 Uvod	14
1.1 Konceptualni okvir	16
1.2 Metodologija	17
1.3 Socio-demografske karakteristike uzorka	20
2 Mladi u Bosni i Hercegovini i kvaliteta njihovog života	33
2.1 Kvaliteta životnog okruženja	33
2.2 Povjerenje u javne institucije	40
2.3 Politički i građanski aktivizam	44
3 Migracijske aspiracije i migracijski potencijal	59
3.1 Migracijske aspiracije	60
3.2 Ukupni, vjerovatni i stvarni migracijski potencijal	71
4 Pokretači migracije	81
5 Zaključci i preporuke	95
6 Bibliografija	100
7 Prilog 1	104
8 Prilog 2	115
8.1 Socio-demografske karakteristike uzorka	115
8.1.1 Karakteristike zaposlenja ispitanika iz uzorka	115
8.2 Kvaliteta životnog okruženja	117
8.3 Povjerenje u javne institucije	120
8.4 Politički i građanski aktivizam	122
8.4.1 Vjerovatnoća glasanja na izborima	122
8.4.2 Aktivizam u zajednici	123
8.5 Migracijske aspiracije i migracijski potencijal	124
8.5.1 Migracijske aspiracije	124
8.6 Pokretači migracija	130

Lista tabela

Tabela 1. Postupak uzorkovanja	16
Tabela 2. Ključni konstrukti ankete	16
Tabela 3. Socio-demografske karakteristike uzorka	20
Tabela 4. Iskustvo sa zapošljavanjem i trajanje nezaposlenosti	25
Tabela 5. Socio-demografske karakteristike uzorka - nastavak	28
Tabela 6. Prebivalište - kanton/regija/Brčko distrikt	30
Tabela 7. Nacionalnost i državljanstvo	31
Tabela 8. Državljanstvo u odnosu na nacionalnost	31
Tabela 9. Vjerovatnoća glasanja na izborima	44
Tabela 10. Angažman u lokalnoj zajednici i pridonosenje rješavanju problema	49
Tabela 11. Politički i građanski aktivizam	54
Tabela 12. Migracijska namjera	62
Tabela 13. Sredstva za finansiranje odlaska iz zemlje	62
Tabela 14. Prethodno migrantsko iskustvo i migrantske mreže	65
Tabela 15. Utjecaj pandemije COVID-19 na migracijske aspiracije	71
Tabela 16. Migracijski potencijal	72
Tabela 17. Procjene migracijskog potencijala – nivo BiH	77
Tabela 18. Procjene migracijskog potencijala u odnosu na spol	77
Tabela 19. Procjene migracijskog potencijala – Federacija BiH	78
Tabela 20. Procjene migracijskog potencijala – Republika Srpska	78
Tabela 21. Procjene migracijskog potencijala – Brčko distrikt	78
Tabela 22. Pokretači migracije	84
Tabela 23. Razlozi za ostanak u zemlji	87
Tabela 24. Stepen obrazovanja u odnosu na spol	115
Tabela 25. Stepen obrazovanja u odnosu na radnopravni status	115
Tabela 26. Radnopravni status u odnosu na spol	116
Tabela 27. Radnopravni status u odnosu na dob	116
Tabela 28. Radnopravni status u odnosu na stepen obrazovanja	116
Tabela 29. Radnopravni status u odnosu na područje življenja	117
Tabela 30. Radnopravni status u odnosu na mjesto prebivališta	117
Tabela 31. Radnopravni status u odnosu na životne uvjete	117
Tabela 32. Rezultati eksploracijske faktorske analize samoprocjene na skali životnog okruženja	118
Tabela 33. Skala životnog okruženja – prosječne vrijednosti sigurnosti i mogućnost međunacionalnih tenzija	119
Tabela 35. Percepcija mogućnosti razvoja i samoizražavanja	120
Tabela 36. Rezultati eksploracijske faktorske analize samoprocjene na skali povjerenja u javne institucije	121
Tabela 37. Povjerenje u javne institucije – prosječne vrijednosti	121
Tabela 38. Percepcija pojave korupcije u bosansko-hercegovačkom društvu	122
Tabela 39. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na spol	122
Tabela 40. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na dob	122
Tabela 41. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na mjesto prebivališta	123
Tabela 42. Aktivizam u zajednici u odnosu na spol	123
Tabela 43. Aktivizam u zajednici u odnosu na dob	124
Tabela 44. Spremnost za volontiranje	124
Tabela 45. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na spol	125

Tabela 46. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na dob	125
Tabela 47. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na stepen obrazovanja	125
Tabela 48. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na radnopravni status	126
Tabela 49. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na bračno stanje	126
Tabela 50. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na državljanstvo	127
Tabela 51. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na mjesto prebivališta	127
Tabela 52. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na područje življenja	127
Tabela 53. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na članove porodice u inostranstvu	127
Tabela 54. Migracijski potencijal u odnosu na spol	128
Tabela 55. Migracijski potencijal u odnosu na dob	128
Tabela 56. Migracijski potencijal u odnosu na stepen obrazovanja	128
Tabela 57. Migracijski potencijal u odnosu na radnopravni status	128
Tabela 58. Migracijski potencijal u odnosu na državljanstvo	129
Tabela 59. Migracijski potencijal u odnosu na područje življenja	129
Tabela 60. Migracijski potencijal u odnosu na mjesto prebivališta	129
Tabela 61. Pokretači migracija – deskriptivna statistika	130
Tabela 62. Pokretači migracija u odnosu na spol	131
Tabela 63. Pokretači migracije u odnosu na spol	133
Tabela 64. Izgledi za budućnost-distribucija odgovora	135

Lista slika

Slika 1. Konceptualni okvir	17
Slika 2. Nivo obrazovanja u odnosu na spol	21
Slika 3. Radnopravni status u odnosu na spol	22
Slika 4. Radnopravni status u odnosu na spol	22
Slika 5. Radnopravni status u odnosu na najviši dostignuti stepen obrazovanja	23
Slika 6. Radnopravni status u odnosu na područje življenja	23
Slika 7. Radnopravni status u odnosu na mjesto prebivališta	23
Slika 8. Nivo obrazovanja u odnosu na status nezaposlenosti	24
Slika 9. Stav prema mogućnostima zapošljavanja u BiH	25
Slika 10. Kvaliteta formalnog obrazovanja i osposobljavanja (1)	26
Slika 11. Kvaliteta formalnog obrazovanja i osposobljavanja (2)	26
Slika 12. Stabilnost zaposlenja naspram visine plate	27
Slika 13. Značaj visine dohotka	28
Slika 14. Životni standard	28
Slika 15. Skala zadovoljstva životnim okruženjem	34
Slika 16. Skala zadovoljstva životnim okruženjem – distribucija odgovora	35
Slika 17. Skala zadovoljstva životnim okruženjem – prosječne vrijednosti u odnosu na dob i područje življenja	36
Slika 18. Skala zadovoljstva životnim okruženjem – prosječne vrijednosti u odnosu na nivo obrazovanja	36
Slika 19. Percepcija socioekonomskih uvjeta u gradu /mjestu življenja	37
Slika 20. Percepcije ukupne bezbjednosti i mogućnosti međunacionalnih tenzija	37
Slika 21. Prilike za razvoj i samoizražavanje	38
Slika 22. Percepcija rodne ravnopravnosti u BiH u odnosu na spol	38
Slika 23. Mogućnosti za razvoj i samoizražavanje	39
Slika 24. Povjerenje u javne institucije	41
Slika 25. Povjerenje u javne institucije – distribucija odgovora	41

Slika 26. Povjerenje u javne institucije u odnosu na spol	42
Slika 27. Povjerenje u javne institucije u odnosu na spol	42
Slika 28. Percepcija pojave korupcije u bosansko-hercegovačkom društvu	43
Slika 29. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na starosnu dob	45
Slika 30. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na spol	46
Slika 31. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na stepen obrazovanja	47
Slika 32. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na područje življenja	48
Slika 33. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na mjesto prebivališta	48
Slika 34. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na spol	50
Slika 35. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na starosnu dob	51
Slika 36. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na stepen obrazovanja	52
Slika 37. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na mjesto prebivališta	53
Slika 38. Političko i građansko (ne)sudjelovanje u odnosu na stepen obrazovanja	55
Slika 39. Političko i građansko (ne)sudjelovanje u odnosu na mjesto prebivališta	55
Slika 40. Politički i građanski aktivizam u odnosu na dob	56
Slika 41. Spremnost za volontiranje	57
Slika 42. Teorija planiranog ponašanja autora Ajzena i Fisbeina	60
Slika 43. Migracijske aspiracije	60
Slika 44. Migracijske aspiracije u odnosu na mjesto prebivališta	62
Slika 45. Migracijske aspiracije u odnosu na područje življenja	62
Slika 46. Migracijske aspiracije u odnosu na spol	63
Slika 47. Migracijske aspiracije u odnosu na starosnu dob	63
Slika 48. Migracijske aspiracije u odnosu na stepen obrazovanja	64
Slika 49. Migracijske aspiracije u odnosu na radnopravni status	64
Slika 50. Migracijske aspiracije u odnosu na nivo zadovoljstva životnim okruženjem	66
Slika 51. Migracijske aspiracije u odnosu na nivo povjerenja u javne institucije	66
Slika 52. Migracijske aspiracije u odnosu na nivo političkog i građanskog aktivizma	67
Slika 53. Migracijske aspiracije u odnosu na bračno stanje	68
Slika 54. Migracijske aspiracije u odnosu na državljanstvo	68
Slika 55. Migracijske aspiracije u odnosu na mrežu prijatelja/članova porodice u inostranstvu	69
Slika 56. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na spol	69
Slika 57. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na stepen obrazovanja	70
Slika 58. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na područje življenja	70
Slika 59. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na mjesto boravka	70
Slika 60. Nivoi migracijskog potencijala	72
Slika 61. Migracijski potencijal u odnosu na spol	73
Slika 62. Migracijski potencijal u odnosu na dob	73
Slika 63. Migracijski potencijal u odnosu na stepen obrazovanja	74
Slika 64. Migracijski potencijal u odnosu na područje življenja	74
Slika 65. Migracijski potencijal u odnosu na mjesto prebivališta	75
Slika 66. Migracijski potencijal u odnosu na državljanstvo	75
Slika 67. Migracijski potencijal u odnosu na radnopravni status	76
Slika 68. Model mehanizama koji proizvode migraciju	81
Slika 69. Pokretači migracije: makro, mezo i mikro faktori	82
Slika 70. Potisni i privlačni faktori	83
Slika 71. Pokretači migracije (prosječne vrijednosti na skali od 0 do 3)	86
Slika 72. Izgledi za budućnost – distribucija odgovora	93

Lista skraćenica

Skraćenica (engl.)	Objašnjenje
BD	Brčko distrikt (samoupravna administrativna jedinica na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine)
BiH	Bosna i Hercegovina
OCD/NVO	Organizacije civilnog društva /nevladine organizacije
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine (jedan od dva entiteta u Bosni i Hercegovini)
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD)
RS	Republika Srpska (jedan od dva entiteta u Bosni i Hercegovini)
JIE	Jugoistočna Evropa
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih nacija

Sažetak

Osnovne informacije i ciljevi

Od početka hiljadu devetsto devedesetih godina je Bosna i Hercegovina (u daljnjem tekstu: BiH) doživjela u nekoliko valova visoke stope emigracije u zemlje Evropske unije i druge razvijene zemlje svijeta.

Od početka 2011. godine, od kada su građani BiH mogli sa biometrijskim pasošem putovati bez viza u sve zemlje šengenskog prostora, kao i u Bugarsku, Rumuniju, na Kipar i u Hrvatsku, došlo je do intenziviranja emigracije te se procjenjuje da je oko 200.000 građana BiH, iz svih naroda i nacionalnih manjina, napustilo zemlju, među njima i visok postotak mladih i visoko obrazovanih ljudi. Ista dinamika emigracije iz Bosne i Hercegovine će se najvjerovatnije nastaviti u budućnosti ukoliko ne dođe do drastičnih promjena u institucionalnom i javnom diskursu koji će nagovijestiti donošenje sistematskih planova za suzbijanje uzroka i simptoma postojećih negativnih migracijskih trendova.

Postoje razni programi koje vode mnoge agencije i institucije, kao i međunarodne, državne i lokalne vlade i nevladine organizacije, putem kojih su uspostavljeni mehanizmi pružanja pomoći mladima u rješavanju njihovih svakodnevnih i hroničnih izazova, ali takvi programi ne rješavaju mnoge ranjivosti koje su specifične za dominantne probleme zbog kojih mladi odlaze iz zemlje i smanjuju izgleda za njihov povratak u BiH. Osim toga, još uvijek postoje nedostaci u budžetima i konceptu političkih procesa koji bi, u suprotnom, mogli djelotvorno eliminirati određena strukturna ograničenja i unaprijediti koordinaciju među relevantnim agencijama zaduženim za njihovo provođenje.

U ovom izvještaju su dokumentirani osnovni socioekonomski faktori i karakteristike koje potiču emigraciju mladih iz BiH, pri čemu su uzete u obzir, prije svega, individualne karakteristike ispitanika, kao što su spol, dob, stepen obrazovanja, radnopravni status, politički i građanski angažman, mjesto prebivališta, kvaliteta životnog okruženja, stavovi i povjerenje u politiku generalno i politike vlada prije i u toku pandemije COVID-19, kao i razni drugi relevantni elementi. Migracijski potencijal je procijenjen na osnovu niza pitanja o migracijskim namjerama u zemlji porijekla, dok su pokretači migracije istraženi kroz pitanja o uzrocima migracijskih aspiracija koji se posmatraju kao rezultat makro faktora (npr., socioekonomska situacija), mezo faktora (npr., socijalna mreža u inostranstvu) i mikro faktora (npr., karakteristike osobe).

Istraživačka studija je provedena na uzorku od 5.001 mlade osobe u dobi od 18 do 29 godina. Istraživanje je bazirano na kvantitativnom pristupu i primarnim podacima koji su prikupljeni u okviru velike terenske ankete provedene putem direktnih intervjua sa ispitanicima u periodu od januara do marta 2021. godine, od strane agencije za istraživanje tržišta Ipsos BiH.

U skladu sa ciljevima istraživanja, rezultati ove studije imaju trostruku svrhu:

- Deskriptivna: predstaviti osnovne odlike, dinamiku i izazove povezane sa emigracijom mladih iz Bosne i Hercegovine, kao i njihovu ulogu i motivacije u tom procesu;
- Analitička: sistematizirati i uporediti perspektive ispitanika, izražene putem empirijski prikupljenih podataka, sa drugim relevantnim teorijama i pogledima na ovu tematiku;
- Sintetička: predstaviti koherentan skup preporuka i obrazaca radi razumijevanja uloge institucija i njihovih politika u cilju promjene dinamike tekućih procesa i stavljanja naglaska na nove koncepte koji mogu biti korisni za teoriju i praksu ublažavanja negativnog trenda emigracije iz Bosne i Hercegovine.

Opći nalazi

Ispitanici, za koje su socioekonomski izazovi izraženiji u poslijeratnom kontekstu, naglašavaju da je njihova odluka da napuste BiH potaknuta njihovom motivacijom da pobjegnu od socijalne i političke nesigurnosti, dugoročne nezaposlenosti ili nedovoljne zaposlenosti, nepostojanja pristupa ili nedovoljnog pristupa, mogućnostima učenja i rada te nedostatka relevantnih politika, socijalnih usluga i/ili programa bezbjednosti koji bi bili konkretno usmjereni na potrebe mladih. Svi navedeni faktori se međusobno nadopunjuju i čine snažne potisne faktore koji pospješuju migracijske procese i potiču druge učesnike da razmisle o ovoj opciji.

Raspoloživi rezultati do kojih smo došli kroz ovo istraživanje ukazuju na nedostatak sljedećeg za znatan broj migranata iz populacije mladih:

- pristupa relevantnom znanju i opcijama, objektima i strukturama za izgradnju vještina, kojima bi se povećale njihove šanse za zapošljavanje u formalnom i neformalnom sektoru;
- adekvatnih političkih okvira koji bi nudili praktična i direktna rješenja koja bi se mogla odmah, na djelotvoran način, provesti, što dovodi do nedovoljne i nepouzdanе podrške društvenoj integraciji mladih, jača njihovu ekonomsku i društvenu isključenost i dodatno povećava njihove ranjivosti i rizike od emigracije;
- usklađenog pristupa specifičnim izazovima u BiH i integracije mladih u postojeće društvene strukture odlučivanja, kao i konkretnih politika kojima bi se riješile potrebe ranjivih kategorija mladih koje su sklone razmišljanju o emigraciji kao opciji;
- vidljivog napretka u provođenju postojećih preporuka i politika koje se odnose na unapređenje kapaciteta mladih za ostanak u BiH i njihovo planiranje života i rada u svojoj lokalnoj sredini ili drugdje u zemlji, umjesto odlaska u inostranstvo.

Postoji i nedostatak provjerljivih i pouzdanih informacija o broju, specifičnim profilima i ranjivosti (potencijalnih) migranata iz populacije mladih, kao i programa za praćenje i evaluaciju putem kojih bi se direktno posmatrala emigracija mladih iz Bosne i Hercegovine.

Specifični nalazi po temama i predmetima istraživanja

Mladi ljudi u BiH su, u prosjeku, generalno nezadovoljni kvalitetom svog životnog okruženja.

Svega 10% anketiranih mladih je izrazilo potpuno zadovoljstvo svojim životom u BiH, dok je 33% ispitanika izrazilo nezadovoljstvo koje se primarno odnosi na nedovoljnu raspoloživost javnih usluga i programa prilagođenih njihovim potrebama (kao što su programi stambenog zbrinjavanja mladih, kvaliteta javnog prijevoza, dostupnost usluga socijalne zaštite, kvaliteta zdravstvenih usluga, obrazovni programi i mogućnosti volontiranja u mjestu prebivališta).

Preko 40% mladih vjeruje da su u BiH moguće međunacionalne tenzije. Gotovo 73% ispitanika je istaklo stagnaciju ili pogoršanje svog životnog standarda u neposrednom okruženju, dok svega 27% ispitanika među mladima smatra da se životni standard popravlja.

Sa druge strane, 66% ispitanika ne smatra da su diskriminirani i osjećaju da se ljudi prema njima odnose sa poštovanjem i dostojanstveno. Istovremeno, preko 15% ispitanika smatra upravo suprotno. Gotovo polovina ispitanika (47%), muškarci i žene u otprilike istom omjeru, smatraju da jednake mogućnosti za mlade u BiH ne podliježu specifičnim obrascima diskriminacije na osnovu spola.

Nivo povjerenja mladih u javne institucije je prilično nizak.

Povjerenje mladih u javne institucije i državni aparat u BiH je sasvim nisko, što se posebno ogleda u njihovim percepcijama i stavovima prema političkim strankama, vlasti, izbornim procedurama i pravosuđu. Oko 70% ispitanika smatra da je bosansko-hercegovačko društvo sistemski korumpirano, što utječe na njihova očekivanja u vezi sa društvenom, ekonomskom i političkom budućnošću u BiH te stoga na njihovu sklonost da razmotre opciju odlaska iz zemlje.

Anketirani mladi su također naveli ispodprosječno povjerenje u medije. Smatraju da su mediji u velikoj mjeri pod kontrolom vlasti u koje je povjerenje javnosti također ispod prosjeka. Sa druge strane, mladi su izrazili nešto veći nivo povjerenja u nevladine organizacije i rad policije, što bi se eventualno moglo objasniti direktnim i vidljivijim angažmanom nevladinih organizacija i policije na nivou lokalne zajednice.

Mladi ljudi ne percipiraju sebe kao značajnog pokretača promjena u postojećem političkom i društvenom sistemu BiH.

Dobiveni rezultati ukazuju na to da su mladi u proteklih 12 mjeseci pokazali nizak nivo učešća, što se odnosi i na razne vrste političkog i građanskog angažmana, kao što je potpisivanje peticija, učešće na javnim okupljanjima (demonstracijama i skupovima), uključivanje u političke stranke i volonterski rad u organizacijama civilnog društva i nevladinim organizacijama. Oko 42% anketiranih mladih je izrazilo interesovanje za učešće u aktivnostima koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu. Najistaknutiji oblik građanskog angažmana mladih u BiH je doniranje novčanih sredstava u dobrotvorne svrhe (48% odgovora) i volonterski rad u svrhu pružanja pomoći drugima (35% odgovora).

Sasvim nepredvidivo, oko 78% ispitanika je izjavilo da bi vjerovatno ili definitivno glasali na općim ili lokalnim izborima da se oni održavaju „sljedeće sedmice“. S obzirom da znatno manje mladih glasa na svim izborima, u poređenju sa preferencijama mladih koje su izražene u ovom istraživanju, vrijedilo bi istražiti taj raskorak i vidjeti da li bi se mogli poduzeti određeni koraci kako bi se postigli veći nivoi učešća mladih u izbornim procesima u BiH.

Mladi ljudi u BiH su izrazili visok nivo migracijskih aspiracija.

Gotovo četvrtina ispitanika ozbiljno razmatra opciju trajnog napuštanja BiH, a 23% mladih razmišlja o mogućnosti privremenog odlaska u inostranstvo. Najizraženija migracijska aspiracija je primijećena među muškarcima; među mladima u dobi od 18 do 24 godine; među mladima sa završenom srednjom školom; među onima koju nisu aktivni na tržištu rada i među osobama koje rade na pola radnog vremena; među ispitanicima koji nisu stupili u brak i koji su razvedeni; među ispitanicima koji imaju dvojno državljanstvo; među ispitanicima čiji članovi porodice i prijatelji žive u inostranstvu; među ispitanicima koji su manje zadovoljni svojom neposrednom životnom sredinom; među ispitanicima koji ne pokazuju povjerenje u javne institucije BiH i onima koji izražavaju određeno interesovanje za politički i građanski angažman.

Većina ispitanika nema prethodno migracijsko iskustvo (87%). Međutim, većina njih ima bliske prijatelje ili članove porodice koji žive u inostranstvu (78%), dok preko polovine ispitanika poznaje više od petero ljudi iz bliskog ili neposrednog okruženja koji su već napustili BiH (58%). Oko 60% onih koji žele otići iz zemlje često razmišlja o emigraciji i njihova težnja za odlaskom se znatno povećala pod utjecajem pandemije COVID-19.

Moguće je procijeniti, uz vjerodostojnost od 95% i granicu greške od 3%, da 269.066 mladih u dobi od 18 do 29 godina u BiH razmišlja o tome da emigrira iz zemlje (ukupni migracijski potencijal), što predstavlja gotovo 8% ukupnog stanovništva zemlje prema popisu provedenom 2013. godine. Osim toga, za 77.209 mladih je vjerovatno da su već informirani o određenim aspektima života u inostranstvu (vjerovatni migracijski

potencijal), dok 23.001 ima stvarni migracijski potencijal, to jeste, procjene ukazuju na to da su već uradili neophodne pripreme za odlazak, što znači da je ostvarenje njihove namjere da emigriraju (privremeno ili trajno) vjerovatnije.

Potruga za boljim životnim standardima i perspektivama budućnosti je glavni pokretač migracijske motivacije

Glavne migracijske motivacije i aspiracije leže u želji mladih da aktivno tragaju za boljim životnim uvjetima i da pobjegnu od životnih uvjeta ispod standarda koji su povezani sa lošim ekonomskim, i političkim faktorima te faktorom životnog okruženja. Anketirani mladi namjeravaju izbjeći nezadovoljavajuće životne standarde za koje smatraju da su produkt finansijske nestabilnosti u zemlji, visokih stopa nezaposlenosti u općoj populaciji, posebno među mladima, visoke prevalencije percipirane korupcije i nemogućnosti ličnog i profesionalnog razvoja.

Mladi su naveli da bi ostali u BiH, prije svega, zbog svoje porodice i prijatelja, kad bi se životni standard i kvaliteta života popravili i kada bi bili u mogućnosti pronaći bolji i stabilniji posao koji bi zadovoljio njihove finansijske i druge potrebe.

Opće preporuke

U svjetlu opservacija i izazova opisanih u gornjem tekstu, niže navedene preporuke su date na osnovu rezultata istraživanja do kojih se došlo u ovoj studiji te kao zaključci nekoliko razgovora o politikama vlada koji su održani sa relevantnim partnerima i ključnim akterima na temu najboljeg pristupa identificiranim pitanjima:

1. Izrada strategija na osnovu dokaza i mehanizama sistematskog prikupljanja podataka u svrhu izrade politika

- Identificirati nadležnosti raznih nivoa vlasti i planirati višegodišnje programe, koji će se adekvatno finansirati, u cilju rješavanja strukturnih nedostataka koji potiču mlade u BiH na razmišljanje o emigraciji;
- Proširiti ili revidirati postojeće sisteme praćenja, nadgledanja i evaluacije i izgraditi minimalni, participativni i institucionalni kapacitet te kapacitet za izradu politika u cilju integriranja mladih u lokalne okvire odlučivanja i pružanja usluga;
- Raditi na osmišljavanju kampanja u cilju povrata povjerenja mladih u javne institucije kako bi se povećao opći osjećaj stabilnosti i bezbjednosti, kao i djelotvornosti vlasti i uprave.

2. Jačanje institucionalnih i političkih odgovora na dinamiku emigracije iz zemlje

- Formulirati zajedničke osnovne standarde i institucionalne principe u vezi sa radom i pomoći koja će se pružati mladima koji razmišljaju o iseljenju u inostranstvo;
- Uskladiti omladinske politike i strategije na svim nivoima u BiH kako bi se smanjile razlike u mogućnostima za mlade u raznim dijelovima BiH;
- Izraditi strategije i mehanizme za veće učešće djevojaka, mladih sa nižim stepenom obrazovanja i mlađih punoljetnih osoba (u dobi od 25 do 29 godina);
- Uspostaviti pilot fond i prateće međusektorske instrumente pomoći mladima koji imaju konkretnu potrebu za institucionalnim intervencijama;
- Podržati razvoj (akademske) istraživačke zajednice ili zajednice prakse i daljnje istraživačke aktivnosti u oblasti emigracije mladih (npr. istraživački sastanci, suradnički istraživački projekti, otvoreni repozitorij sa svim relevantnim informacijama o provedenim projektima, istraživanjima, istraživačkim radovima itd.);
- Učiniti mlade vidljivijim u javnom prostoru tako što će im se pružiti mogućnosti da izraze probleme i izazove sa kojima se suočavaju u bosansko-hercegovačkom društvu.

3. Izraditi programe socijalnih preduzeća za mlade i ranjive kategorije mladih

- Uvesti društveno odgovorne programe, orijentirane na mlade (kojima će se generirati znanje, graditi vještine i stvarati dohodak), koji će otvoriti mogućnosti mladima i pružiti im neposrednu pomoć u rješavanju njihovih egzistencijalnih izazova te unaprijediti njihove osnovne ekonomske uvjete i jačati mogućnosti društvene kohezije;
- Povećati raspoloživost i dostupnost kvalitetnih javnih usluga na državnom, entitetskom i lokalnom nivou, uključujući i kvalitetniji i veći izbor programa i aktivnosti formalnog i neformalnog obrazovanja;
- Povećati dostupnost stambenih programa mladima pojedinačno i mladim porodicama; kvalitetnih zdravstvenih usluga; čiste, zdrave i sigurne životne sredine; transportne infrastrukture; i raspoloživost i dostupnost aktivnosti, lokacija i prostora – u zatvorenom i na otvorenom.

1 Uvod

Migracije su globalni fenomen, a broj međunarodnih migracijskih obrazaca je i dalje u porastu i u razvijenim regijama i u regijama u razvoju. Prema procjenama, broj međunarodnih migranata u periodu prije pandemije je iznosio 272 miliona, što znači da je povećan za 51 milion od 2010. godine (UNDESA, 2019).

Bosna i Hercegovina je evidentirala nekoliko valova migracija svojih građana u proteklih 100 godina, pri čemu je posebno intenzivan period prisilnih migracija zabilježen tokom rata (1992–1995), koji je ostavio razarajuće efekte i dugoročne posljedice za demografski, politički, socioekonomski i kulturološki razvoj zemlje. Masivni migracijski tokovi tokom hiljadu devetsto devedesetih godina su prešli u stabilne tokove migranata prema razvijenijim zemljama u potrazi za boljim životnim standardom i većom kvalitetom života (Halilović i sur., 2018).

Prema Migracijskom profilu za 2019. godinu, procjenjuje se da se ukupan broj osoba u dijaspori koje su porijeklom iz Bosne i Hercegovine (uključujući i osobe koje su rođene u BiH i procijenjeni broj njihovih potomaka koji su rođeni u zemljama domaćinima, bez migranata koji su emigrirali prije hiljadu devetsto devedesetih, odnosno takozvane *stare emigracije*) kreće od 2 do 2,2 miliona (Ministarstvo sigurnosti/bezbjednosti Bosne i Hercegovine, 2020, strana 64). Ove procjene su bazirane na podacima agencija za statistiku u zemljama domaćinima koji se odnose na ukupan broj emigranata iz BiH koji borave u tim zemljama duže od 12 mjeseci. Međutim, zemlje poput Hrvatske, Srbije i Švedske, sa kojima je BiH zaključila bilateralne sporazume o dvojnem državljanstvu, ne vode evidenciju o osobama sa dvojnim državljanstvom, to jeste, kada državljani BiH dobiju državljanstvo zemlje domaćina, oni se više ne vode kao državljani BiH u statističkim evidencijama te tri zemlje. Stoga, postojeće procjene ukupnog broja ljudi u dijaspori koji su porijeklom iz BiH vjerovatno ne odražavaju pravo stanje.¹

Na osnovu evidencije podataka OECD-a o međunarodnim migracijama, procjenjuje se da se oko 184.000 ljudi koji su emigrirali iz Bosne i Hercegovine (privremeno ili trajno) u periodu 2013-2017. nastanilo u neku od 36 država članica OECD-a,² odnosno 36.800 ljudi godišnje. Kada pogledamo podatke za petogodišnji period, evidentno je da se povećava broj ljudi koji su emigrirali iz BiH u neku od država članica OECD-a; u 2013. godini je taj broj iznosio 28.000, dok se 2018. povećao na 44.700.³ Stoga, procijenjeni godišnji neto odliv stanovništva iz BiH, kada se prosječni odliv stanovništva korigira brojem ljudi koji se vraćaju u BiH na godišnjoj osnovi, iznosi 18.200 ljudi (Institut za razvoj i inovacije, 2020).

Detaljnije informacije o tačnim brojevima i profilima onih koji odlaze ili se vraćaju ne postoje na nivou niti jedne administrativne jedinice (državne, entitetske, kantonalne).

Struktura migracijske populacije se također mijenja i sve više mladih osoba i mladih porodica, sa stabilnim egzistencijalnim i radnim perspektivama u BiH, odlaze, bez naznaka povratka u zemlju. Prema podacima Nacionalnog istraživanja percepcije građana u Bosni i Hercegovini – NSCP-BiH 2019 - 49% mladih (u dobi od 18 do 24 godine) je navelo da razmišlja o odlasku iz zemlje, u poređenju sa 19% odraslih (USAID, 2020).

¹ Što se tiče godišnjeg broja ljudi koji emigriraju iz BiH, ne postoje pouzdani podaci zato što ne postoji obaveza prijave odlaska; podaci se ne prikupljaju na sistematičan način niti se redovno analiziraju. Međutim, napravljene su određene procjene na osnovu broja građana koji su podnijeli lokalnim uprava policije zahtjev za izdavanje potvrde o nekažnjavanju radi izdavanja vize za ulazak u jednu od zemalja domaćina u koju žele emigrirati.

² Najčešće odabrane zemlje odredišta za emigrante iz BiH su Njemačka, Slovenija i Austrija.

³ Ovi brojevi se odnose na ljude koji odlaze iz zemlje na godinu dana, uključujući i one koji sudjeluju u takozvanoj privremenoj radnoj migraciji, kao i oni koji privremeno odlaze iz zemlje radi obrazovanja, što je ukupno oko 18.600 ljudi godišnje.

Intenzivirana emigracija mladih se može objasniti izazovima koji su zajednički svim zemljama Zapadnog Balkana, a to su: visok nivo nezadovoljstva prouzrokovan stopama nedovoljne zaposlenosti ili nezaposlenosti mladih, visoki nivoi korupcije, česti politički sporovi i radikalizacija, spor napredak u provođenju reformi, pogoršanje životnih uvjeta, kao i prevladavajuće beznađe i očaj (Malaj & de Rubertis, 2017; Vracić 2018; Hasić i sur., 2020). Istovremeno, postoji jaka tradicija emigracije iz ove regije, kao i snažna povezanost sa dijasporom, koji dodatno olakšavaju kompletan proces emigracije. Osim toga, razvijene zemlje su uvele razne politike i nove mjere kako bi privukle radno sposobno stanovništvo iz manje razvijenih zemalja i omogućile im da ostvare pristup tržištu rada i pronađu dugoročno zaposlenje (npr., Austrija i Njemačka). Na kraju, sposobnost prilagođavanja promjenama na tržištu rada, koja određuje kretanje osobe radi obrazovanja u cilju stjecanja novog znanja i jezičnih vještina, kao i razvoja kompetencija potrebnih za djelotvoran rad na internacionaliziranom tržištu rada, također je doprinijela migracijskim trendovima (cf. King & Ruiz-Gelices, 2003; Findlay, 2010).

Emigracija mladih ljudi i radno sposobnog stanovništva iz BiH na više načina utječe na lokalnu društvenu zajednicu; ona smanjuje ekonomske i društvene doprinose obrazovanih i kvalificiranih ljudi, proizvodi nedostatak radne snage u svim sektorima i pad ukupne produktivnosti i deficite u penzionim fondovima (Begović et. al i sur., 2020). Malo je dokaza o eventualnim društvenim koristima od emigracije iz BiH u lokalnim zajednicama, u smislu ulaganja, razmjene tehnološkog, društvenog i ljudskog kapitala, vještina i ideja ili unapređenja demokratskih procesa. Doznake se najvećim dijelom koriste za potrošnju, a ne za ulaganja u socioekonomski razvoj (UNFPA, 2020).

Da bi se dalje sistematizirali postojeći podaci i pronašle nove pouzdane informacije o migracijskim trendovima i obrascima među mladima u BiH, UNFPA u BiH je naručio istraživanje koje će pružiti relevantne dokaze o ovim trendovima i biti temelj za izradu novih ili reviziju postojećih politika na ovu temu.

Osnovna svrha ove istraživačke studije je:

- a)** Odrediti migracijske motivacije i aspiracije mladih (u dobi od 18 do 29 godina), kao i identificirati osnovne razloge za njihov odlazak iz zemlje te pratiti inicijalne korake koje su poduzeli u ostvarivanju ovog cilja;
- b)** Mapirati korijenske uzorke emigracije mladih iz BiH i uporediti ih i povezati sa drugim relevantnim migracijskim faktorima prisutnim među drugim kategorijama emigranata u zemlji;
- c)** Pronaći šta je mladima minimalno potrebno da bi preispitali svoje motivacije da napuste zemlju;
- d)** Evaluirati efekte pandemije COVID-19 na migracijske aspiracije prisutne među mladima u BiH.

Izvještaj o istraživanju je strukturiran na sljedeći način. U prvom dijelu se daje kratak pregled konceptualnog okvira, metodologije istraživanja i uzorka istraživanja. U drugom dijelu su opisani i analizirani nalazi iz istraživanja koji se odnose na percepciju kvalitete života, povjerenje u javne institucije i politički i građanski angažman mladih u BiH. U trećem dijelu su opisani nalazi iz istraživanja koja se odnose na migracijske aspiracije i migracijski potencijal mladih u BiH. U četvrtom dijelu su analizirani pokretači migracija, dok zadnji, peti dio, sadrži izvedene zaključke i preporuke za relevantne aktere u BiH.

1.1 Konceptualni okvir

Migracije se mogu definirati kao privremeno ili stalno kretanje osoba ili grupa ljudi iz jedne geografske lokacije na drugu iz više razloga, koji se kreću od traganja za boljim mogućnostima zapošljavanja do bijega od progona (Hagen-Zanker, 2008). Razni obrasci migracija, preseljena i stjecanja državljanstva utječu na smanjenje stanovništva u nedovoljno razvijenim zemljama porijekla migranata i diversifikaciju stanovništva u društvima domaćinima (cf. Caponio, 2008; Morawska, 2008).

Teorije o migracijama koje su fokusirane na proces emigracije i pokretačke faktore koji motiviraju odluke migranata mogu se klasificirati u skladu sa nivoom na koji su fokusirane – teorije na mikro, mezo i makro nivou. Teorije na mikro nivou su fokusirane na pojedinačne odluke o migraciji i na faktore na mikro nivou koji utječu na te odluke, a koji se mogu grupirati u socioekonomske, demografske i psihosocijalne faktore ili faktore ličnosti (npr., spol, stepen obrazovanja, bračno stanje, samoefikasnost, osobina ličnosti koja se odnosi na traženje senzacije i novih iskustava, itd.). (cf. Williams i sur., 2018). Teorije na makro nivou, sa druge strane, sagledavaju agregatne trendove migracija i objašnjavaju ih na makro nivou. Najnovije istraživanje faktora na makro nivou koji utječu na migracije odnosi se na niz ekonomskih faktora (naprimjer, podaci o agregatnim trendovima migracija ili finansijski razlozi), kao i na razne neekonomske faktore (naprimjer, zdravlje, kriminal, korupcija, itd.) (Begović i sur., 2020). Mezo nivo se nalazi između mikro i makro nivoa, to jeste, fokus je na nivou domaćinstva ili zajednice, i na njemu nastojimo shvatiti uzroke i ovjekovječenje migracija (Hagen-Zanker, 2008). Akademsko istraživanje također ukazuje na to da su makro, mezo i mikro faktori međusobno povezani i da djeluju unutar vrlo složenih okvira. Stoga, faktori koji utječu na migracije su višedimenzionalni i obuhvataju društvene, psihološke, strukturne i obrazovne faktore.

Prema nalazima najistaknutijih studija o migracijama, mladi, obrazovani i ekonomski aktivni stanovnici neke zemlje su najmobilniji i najskloniji migraciji (cf. Castles & Miller, 2003; Kvedaraite i sur., 2015). Kao što su zaključili Boneva & Frieze (2001), osobe koje su motivirane da dostignu više i da imaju veću moć (viši ciljevi i motivi) su u većoj mjeri orijentirani na zapošljavanje i spremni su preseliti se u stranu zemlju. Na odluku o odlasku utječu i određene prednosti koje stječe osoba koja odlazi, u poređenju sa prednostima koje bi imala ostankom u zemlji rođenja usljed razlike u dohotku među zemljama, kao i želje za ekonomskom slobodom, stjecanjem iskustva, napredovanjem u karijeri/novim mogućnostima ili želje da vidi svijet i stekne bolje životne uvjete itd.

Osim toga, raspoloživa istraživanja ukazuju na to da prethodno migracijsko iskustvo i međunarodna mreža članova porodice i prijatelja vjerovatno može pokrenuti ili motivirati migracijske namjere. Međutim, ove veze se ne bi smjele tumačiti kao uzročni efekti, nego kao potisni i privlačni faktori (*push-pull*) koji doprinose cjelokupnoj dinamici procesa.

Iako je dominantan teoretski pristup emigraciji u suštini ekonomski, ekonomski modeli koji se koriste u analizi migracijskih motivacija i obrazaca nisu dovoljni za određivanje, razumijevanje i objašnjenje odluka o emigraciji. Drugim riječima, aspiracija i motivacija osobe da emigrira u inostranstvo su određeni skupom međusobno povezanih društvenih, ekonomskih i političkih faktora.

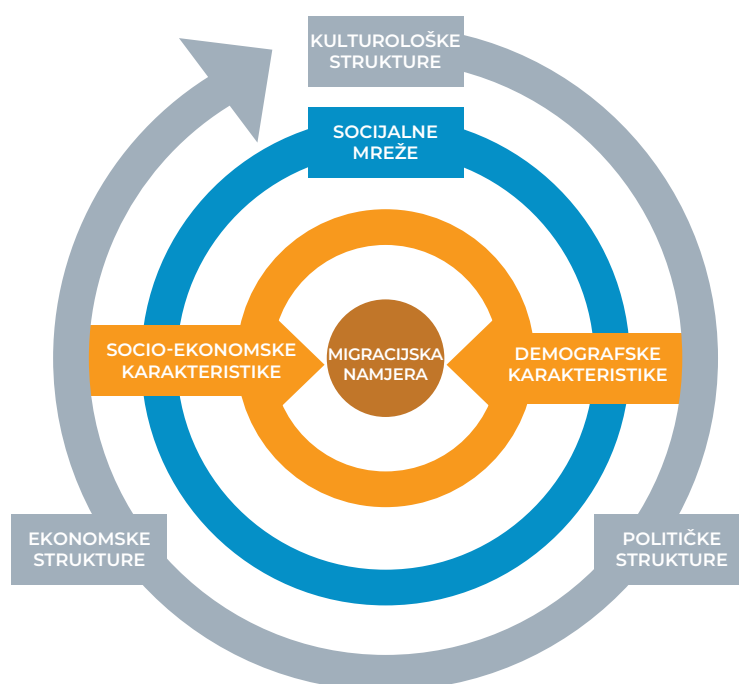
Osim toga, emigracija se ne odnosi samo na osobe koje su direktno uključene u proces emigriranja. To je, prije svega, društveni proces koji povezuje emigranta sa njegovom porodicom, društvenom mrežom ili zajednicom u zemlji porijekla (Palioni i sur., 2001; Julca, 2011; Brettell & Hollifield, 2014).

U svjetlu gore navedenog, dizajn ovog istraživanja je konceptualiziran i na ekonomskom i na društvenom pristupu migraciji i utemeljen je, prije svega, na mikro analitičkom modelu koji se fokusira na odluke osoba (i/ili porodice) o tome da li će emigrirati. On se odnosi i na efekte makro nivoa (političke, ekonomske i kulturološke strukture) i efekte mezo nivoa (struktura, snaga, broj i priroda društvenih veza) (slika 1).

Ključna istraživačka pitanja koja usmjeravaju ovu istraživačku studiju su:

- Kakav je danas migracijski potencijal mladih u Bosni i Hercegovini?
- Šta danas najvećim dijelom potiče mlade u dobi od 18 do 29 godina na emigriranje iz Bosne i Hercegovine?
- Da li postoje značajne i sljedeive razlike između mladih koji imaju aspiracije da emigriraju iz Bosne i Hercegovine i onih koji nemaju takve aspiracije?

Slika 1. Konceptualni okvir

1.2 Metodologija

Istraživačka studija je bazirana na kvantitativnom pristupu i prikupljanju primarnih podataka metodom CAPI (lični intervjui uz pomoć računala). Podaci su prikupljeni u velikoj terenskoj anketi provedenoj od strane agencije za istraživanje tržišta, Ipsos BiH, putem direktnih intervjua sa ispitanicima.

Podaci su prikupljeni u periodu od januara do marta 2021. godine na reprezentativnom uzorku mladih građana Bosne i Hercegovine u dobi od 18 do 29 godina. Veličina ciljane publike je iznosila 574.134⁴, dok je ukupna veličina uzorka bila 5.001 ispitanik. Uzorkovanje je urađeno u skladu sa devedeset pet postotnim nivoom pouzdanosti i granicom greške od $\pm 3\%$ za nivo entiteta i svaki spol u entitetima te sa granicom greške od $\pm 5\%$ za Brčko distrikt i svaki spol. Da bi se analizirali rezultati na nivou zemlje (LO), Ipsos je koristio procedure nakon stratifikacije uzorka koje se nazivaju RIM-ponderiranje da bi dobio reprezentativni uzorak na nivou zemlje. Uzorkovanje za reprezentativni uzorak je urađeno kroz stratifikaciju u dvije faze: prema regiji i vrsti (veličini) naselja u svakoj regiji, proporcionalno njihovoj veličini. Za više detalja o postupku uzorkovanja vidi tabelu niže. (Tabela 1).

⁴ Popis proveden 2013. godine u Bosni i Hercegovini (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2020)

Tabela 1. Postupak uzorkovanja

Okvir uzorka	Okvir uzorka se sastoji od svih građana BiH u dobi 18-29
Statistička dokumentacija korištena za dizajniranje uzorka	Popis iz 2013, vitalna statistika za 2012. i procjene Ipsos Adria na osnovu baze podataka Centralne izborne komisije i baze podataka Agencije za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine.
Okvir uzorkovanja	Registar adresa
Vrsta uzorka	Dvofazni slučajni reprezentativni stratificirani uzorak
Stratifikacija, svrha i metoda	Stratumi (slojevi) na prvom nivou: regija Stratumi (slojevi) na drugom nivou: urbana i ruralna naselja
Definicija urbanog/ ruralnog	Urbano-ruralna podjela je bazirana na administrativnoj odluci. Osim poljoprivrednih površina (sve su kategorizirane kao ruralne), administrativna podjela na urbana i ruralna područja je bazirana na kombinaciji nekoliko kriterija: broj stanovnika u određenom području, infrastruktura, prisustvo/broj škola (osnovnih, srednjih, univerziteta), zdravstvenih ustanova itd. Stoga, administrativna odluka nije u potpunosti samovoljna niti je zasnovana na dovoljno preciznim kriterijima koji bi omogućili postojanje jasne definicije urbanog i ruralnog područja.
Planirana veličina uzorka	Ukupno 4.970 osobnih intervjua (licem u lice) (sa 2-3% preuzorkovanja da bi se osigurala realizacija inicijalne veličine uzorka)

Upitnik korišten u ovoj anketi (vidi Prilog 1) sadrži 72 pitanja: 17 pitanja se odnosi na demografske i socioekonomske karakteristike ispitanika, 31 pitanje se odnosi na zadovoljstvo životnim okruženjem i raznim aspektima života u BiH, 8 pitanja je fokusirano na povjerenje učesnika u istraživanju u javne institucije, 4 se odnose na politički i građanski angažman i 12 pitanja se odnosi na migracije i percipirani značaj ključnih motiva za migraciju. U tabeli niže su opisani ključni konstrukti i varijable (tabela 2). Upitnik je strukturiran na način da omogući procjenu migracijskog potencijala mladih u BiH, kvantificira prevalenciju određenih karakteristika mladih i razloge i pokretače (potencijalne) migracije te procjenu odnosa među raznim varijablama i faktorima.

Tabela 2. Ključni konstrukti ankete

Konstrukt	Varijable
Demografske informacije	Mjesto prebivališta
	Spol
	Dob
	Etnička pripadnost
	Državljanstvo
	Bračno stanje
Socioekonomski status	Stepen obrazovanja
	Radnopravni status
	Izvor dohotka
	Životni uvjeti
	Zadovoljstvo životnim standardom

Konstrukt	Varijable
Zadovoljstvo životnim okruženjem	Obrazovni sistem ili škole
	Raspoloživost sistema javnog prijevoza; stambenih programa za mlade; programa neformalnog obrazovanja; kvalitetne zdravstvene zaštite; usluga socijalne zaštite; sportskih i kulturnih aktivnosti i događaja
	Mogućnosti volontiranja; upoznavanja ljudi i sklapanja prijateljstava
	Život u Bosni i Hercegovini generalno
	Stavovi i osjećanja vezana za razne aspekte života u BiH (npr., osjećam da se moj životni standard popravlja; svaki dan imam mogućnost da učim i napredujem; obrazovanje i obuka koju mladi dobivaju u toku formalnog školovanja u BiH su korisni za zaposlenje; društvo BiH je sistemski korumpirano, itd.)
Povjerenje u javne institucije	Povjerenje u policiju, pravosuđe, vlasti, finansijske institucije, medije, organizacije civilnog društva/nevladine organizacije, političke stranke, pravičnost izbora
Politički i građanski angažman	Glasanje i izbori
	Uključenost u aktivnosti u lokalnoj zajednici
	Doprinos rješavanju problema u zajednici i društvenih problema i pitanja
	Uključenost u bilo koje aktivnosti političkog i građanskog angažmana u proteklih 12 mjeseci (npr., članstvo u političkoj stranci, potpisivanje peticije, volonterski rad, doniranje novca u dobrotvorne svrhe, itd.)
Migracijski potencijal	Prethodno iskustvo
	Mreža prijatelja/članova porodice u emigraciji
	Migracijska aspiracija
	Vjerovatnoća migriranja
	Poduzimanje bilo kojih inicijalnih koraka u pravcu migracije
Pokretači migracije	Ključni razlozi za razmišljanje o odlasku iz zemlje (npr., otkrivanje novih stvari, osjećaj stabilnosti i perspektive, ostvarenje pristupa boljim javnim uslugama, jedina opcija za unapređenje finansijskog položaja, bolji izgledi napredovanja u karijeri, život u manje korumpiranom društvu, itd.)
	Razlozi za ostanak

Analiza podataka

Evaluacija karakteristika emigracije mladih obuhvata tri dijagnostička bloka: položaj mladih, migracijski potencijal mladih i pokretači migracije. Položaj mladih u BiH se procjenjuje na osnovu grupe pitanja o socio-demografskim karakteristikama mladih, njihovoj percepciji kvalitete života u BiH, njihovom nivou povjerenja u političke institucije i nivou njihovog političkog i građanskog angažmana. Druga karakteristika, migracijski potencijal, se procjenjuje na osnovu grupe pitanja o migracijskim namjerama u zemljama porijekla, što je jedna od najčešće korištenih metoda predviđanja migracijskog potencijala (cf. Fassmann & Hintermann, 1998; Alvarez-Plata i sur., 2003; Rangelova & Vladimirova, 2004; Božić & Burić, 2005; Pavlov, 2009). Na kraju, treći blok pokriva identificiranje i analizu pokretača migracije koji u najvećoj mjeri prevladavaju.⁵

⁵ Da bi se identificiralo da li određene karakteristike potencijalno utječu na odluku osobe da emigrira, uključene su varijable, kao što su dob, spol, stepen obrazovanja, radnopravni status, područje življenja (urbano/ruralno) i mjesto prebivališta (FBiH/RS/BD) u analizu u okviru svakog bloka. Sociodemografske karakteristike, kao što su dob, spol, mjesto prebivališta, stepen obrazovanja i radnopravni status, se koriste kao osnova identificiranja devijacija ili nedostatak veze između određenih vrsta dokaza.

Statistička analiza podataka je provedena pomoću softverskog paketa SPSS.⁶ Primijenjene su odgovarajuće statističke operacije i procedure⁷ kako bi se izvukli zaključci o većoj populaciji iz koje je izvučen uzorak.

Ograničenja

Prikupljeni podaci o migracijskim aspiracijama i interesovanju će pružiti dragocjene informacije o osnovnim karakteristikama potencijalnih migranata i njihovim razlozima za donošenje odluke o emigraciji. Međutim, procjena migracijskog potencijala kroz niz pitanja o migracijskim aspiracijama i interesovanju može biti ograničavajuća. Osnovno ograničenje se odnosi na nemogućnost predviđanja da li će i kada doći do migracije i da li će migracija biti trajna ili privremena. Osim toga, procjena migracijskog potencijala ne obuhvata razne faktore, kao što su zakonske barijere migraciji u određenu zemlju ili ograničenje kretanja (naprimjer, zbog pandemije COVID-19).

Osim toga, prikupljeni podaci ne mogu u velikoj mjeri doprinijeti predviđanju da li su projekcije potpuno tačne i ostvarene zato što Bosna i Hercegovina nema mehanizme za praćenje i mjerenje migracija. Na kraju, postoji nedostatak sistematski prikupljenih i razvrstanih podataka o emigraciji mladih, što bi moglo otežati analizu trendova i projekcija.

1.3 Socio-demografske karakteristike uzorka

Ukupno je 5.001 građanin BiH u dobi od 18 do 29 godina aktivno sudjelovao u istraživanju. U uzorku su jednako zastupljeni muški i ženski ispitanici, od kojih 57,5% živi u urbanim, a 42,5% u ruralnim područjima (tabela 3).

Većina ispitanika je završila srednji nivo obrazovanja, to jeste, srednju školu (70%), dok gotovo 20% njih je završilo fakultet (akademski stepen bakalaureata ili magistra).⁸ Nepovoljna finansijska situacija, neadekvatan pristup uslugama, nedostatak roditeljske podrške i motivacije za obrazovanje i učenje nalaze se među primarnim razlozima napuštanja obrazovanja ili odluke da se obrazovanje ne nastavi.

Osim toga, rezultati pokazuju da ima više mladića nego djevojaka sa završenom srednjom školom kao najvišim dostignutim stepenom obrazovanja i više djevojaka nego muškaraca sa završenim visokim obrazovanjem (slika 2), što je konzistentno nalazima iz prethodnih istraživanja, s obzirom na to da se žene češće upisuju na univerzitet nego muškarci i da se taj trend nije promijenio u nekoliko proteklih godina (Agencija za statistiku BiH, 2021).

Tabela 3. Socio-demografske karakteristike uzorka

KARAKTERISTIKE UZORKA		n	%
Spol	Muški	2.488	49,8%
	Ženski	2.513	50,2%
	Ukupno	5.001	100%
Dob	18 – 19	1.131	22,6%
	20-24	2.028	40,6%
	25-29	1.842	36,8%
	Ukupno	5.001	100%

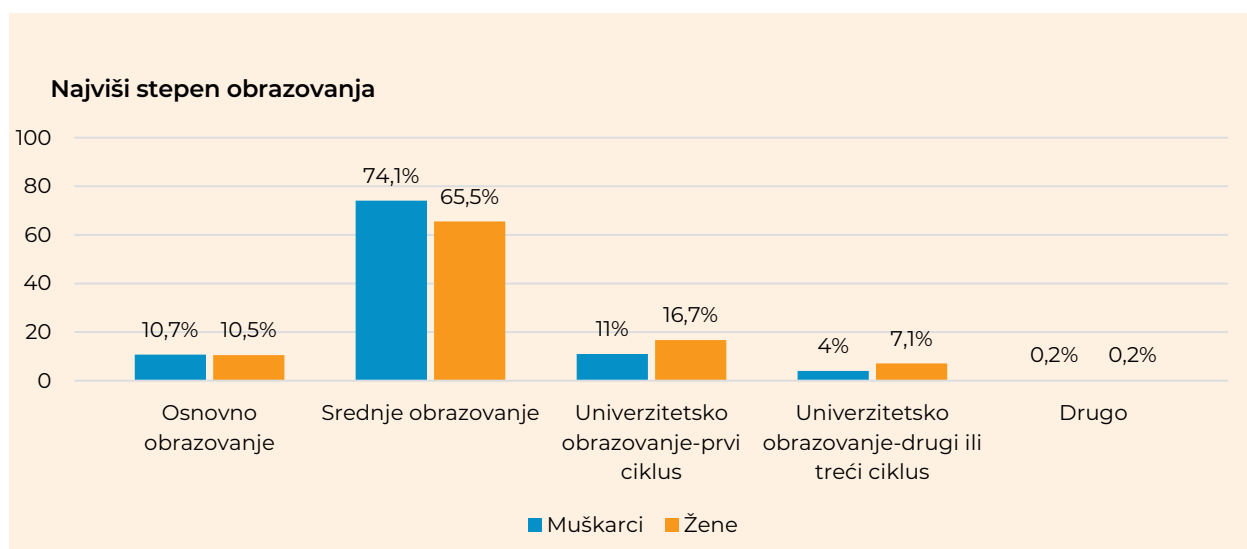
⁶ Završna računanja su uvijek opservirana i predstavljena sa određenom granicom greške i nivoom pouzdanosti.

⁷ Naprimjer: regresijska analiza, analiza varijanse i faktorska analiza.

⁸ Tabela 3. pokazuje da je 530 ispitanika (10,6%) navelo da je osnovno obrazovanje njihov najveći distignuti stepen obrazovanja. S obzirom da 439 od 530 ispitanika ima 18 ili 19 godina, moguće je pretpostaviti da još uvijek pohađaju srednju školu, što znači da samo 1,8% ispitanika starijih od 20 godina još uvijek nije završilo srednje obrazovanje.

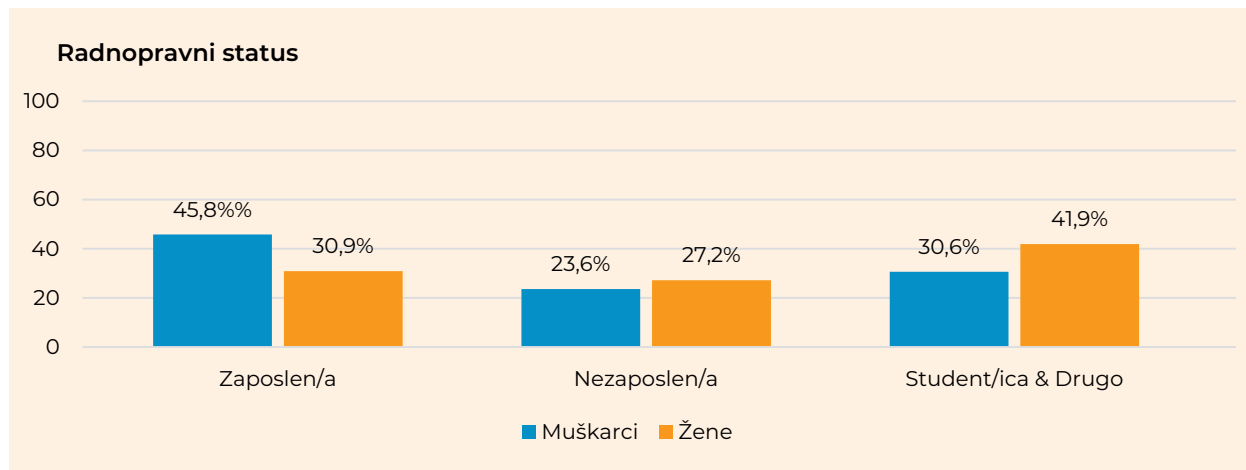
KARAKTERISTIKE UZORKA		n	%
Područje življenja	Urbano područje	2.876	57,5%
	Ruralno područje	2.125	42,5%
	Ukupno	5.001	100%
Najviši dostignuti stepen obrazovanja	Osnovno obrazovanje	530	10,6%
	Srednje obrazovanje	3.490	69,8%
	Bakalaureat	693	13,9%
	Magistar ili viši akademski stepen	278	5,6%
	Drugo	10	0,2%
	Ukupno	5.001	100%
Sadašnji status	Zaposleni na puno radno vrijeme	1.692	33,8%
	Zaposleni na pola radnog vremena	81	1,6%
	Samozaposlen	103	2,1%
	Freelancer	14	0,3%
	Pripravnik	27	0,5%
	Student	1.138	22,8%
	Drugo	675	13,5%
	Nezaposlen i traži posao	119	2,4%
	Nezaposlen, ali ne traži posao	1.152	23,0%
	Ukupno	5.001	100%

Slika 2. Nivo obrazovanja u odnosu na spol

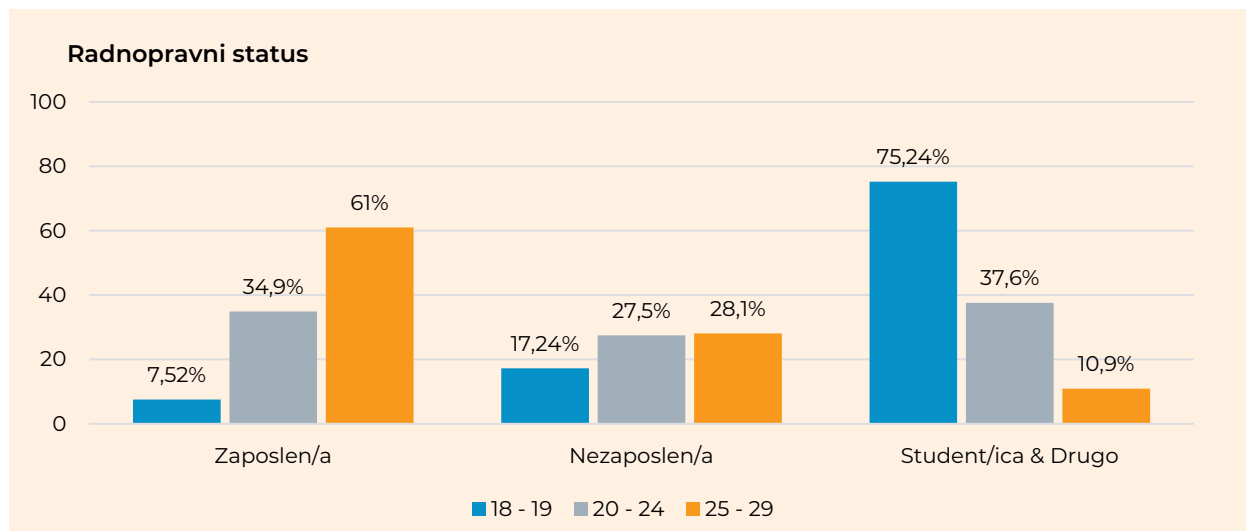

Što se tiče sadašnjeg radnopravnog statusa, oko 38% mladih je izjavilo da su zaposleni, među njima i oni koji rade na puno radno vrijeme, na pola radnog vremena ili imaju samostalnu djelatnost ili rade kao freelanceri ili su pripravnici; oko 36% ispitanika ima status studenta ili drugi status, dok jedna četvrtina ukupnog uzorka je i dalje nezaposlena (25.4%). Na slikama niže je dat pregled radnopravnog statusa u odnosu na spol, dob, nivo obrazovanja, područje življenja i mjesto prebivališta (slika 3, slika 4, slika 5, slika 6, slika 7).

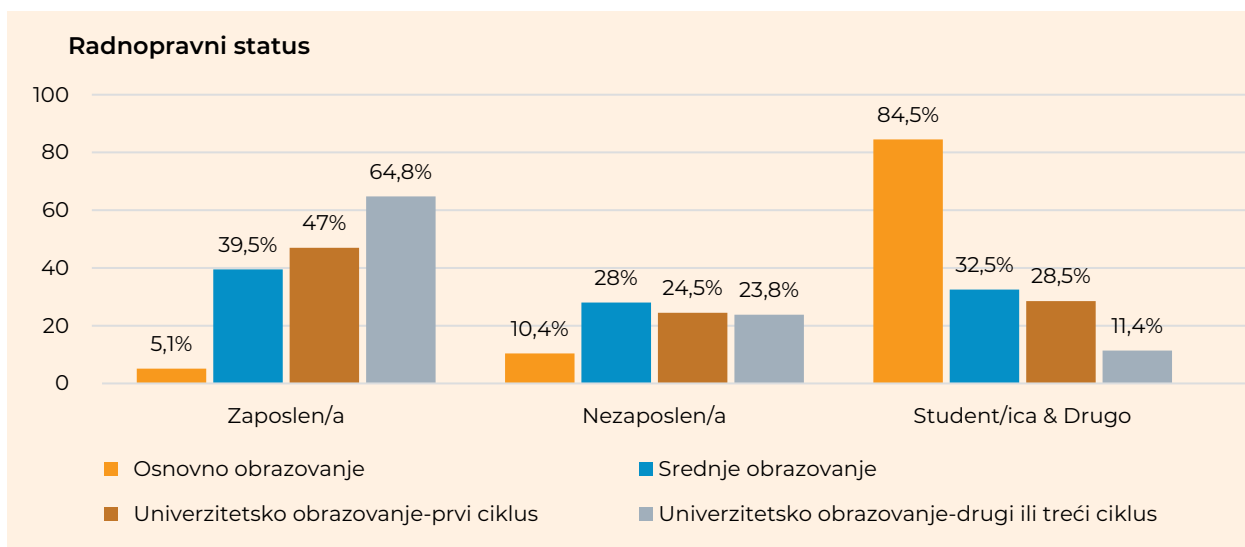
Slika 3. Radnopravni status u odnosu na spol

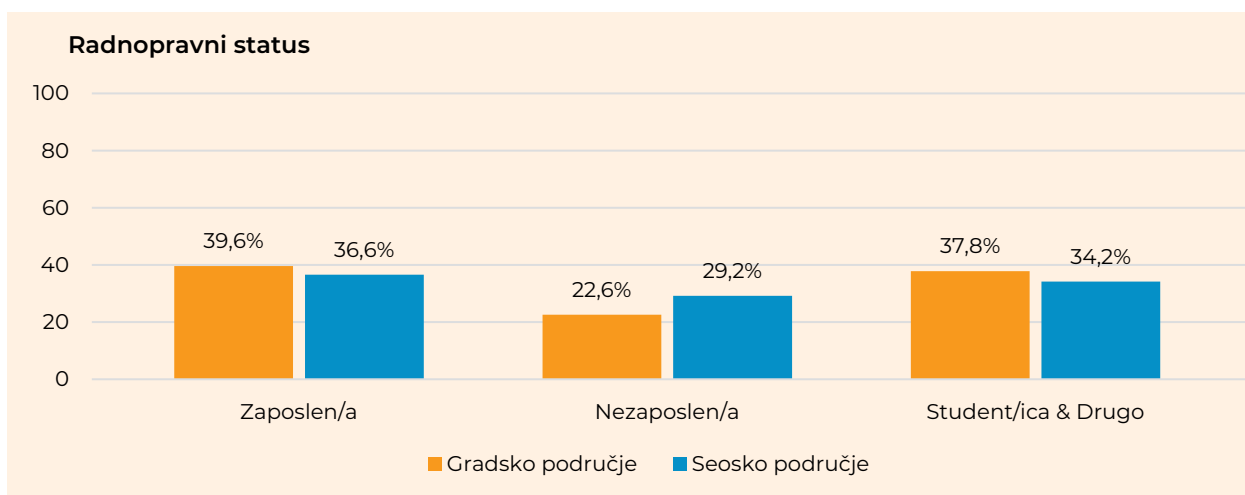
Slika 4. Radnopravni status u odnosu na spol

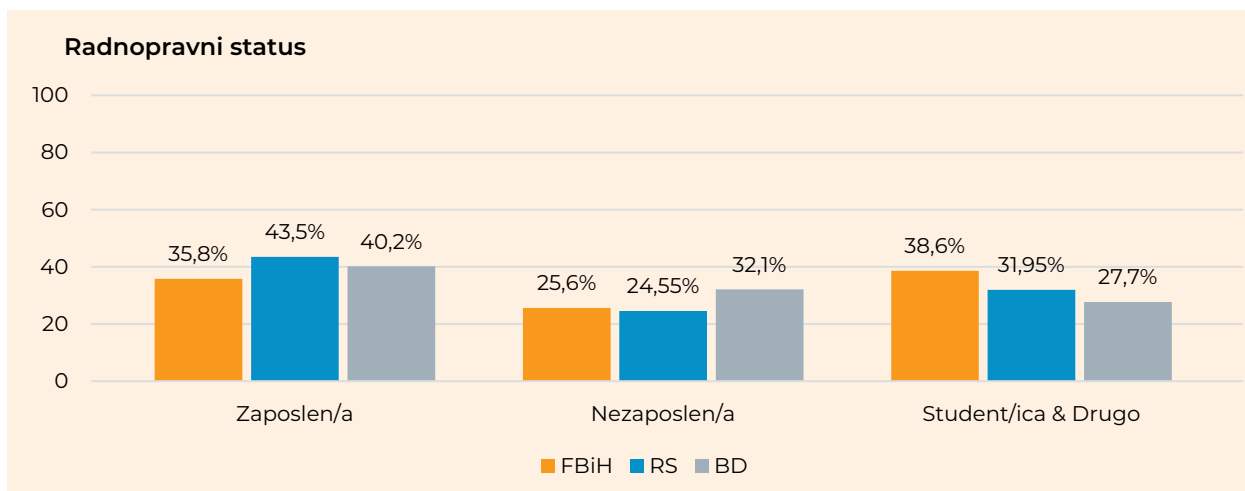
Slika 5. Radnopravni status u odnosu na najviši dostignuti stepen obrazovanja

Slika 6. Radnopravni status u odnosu na područje življenja

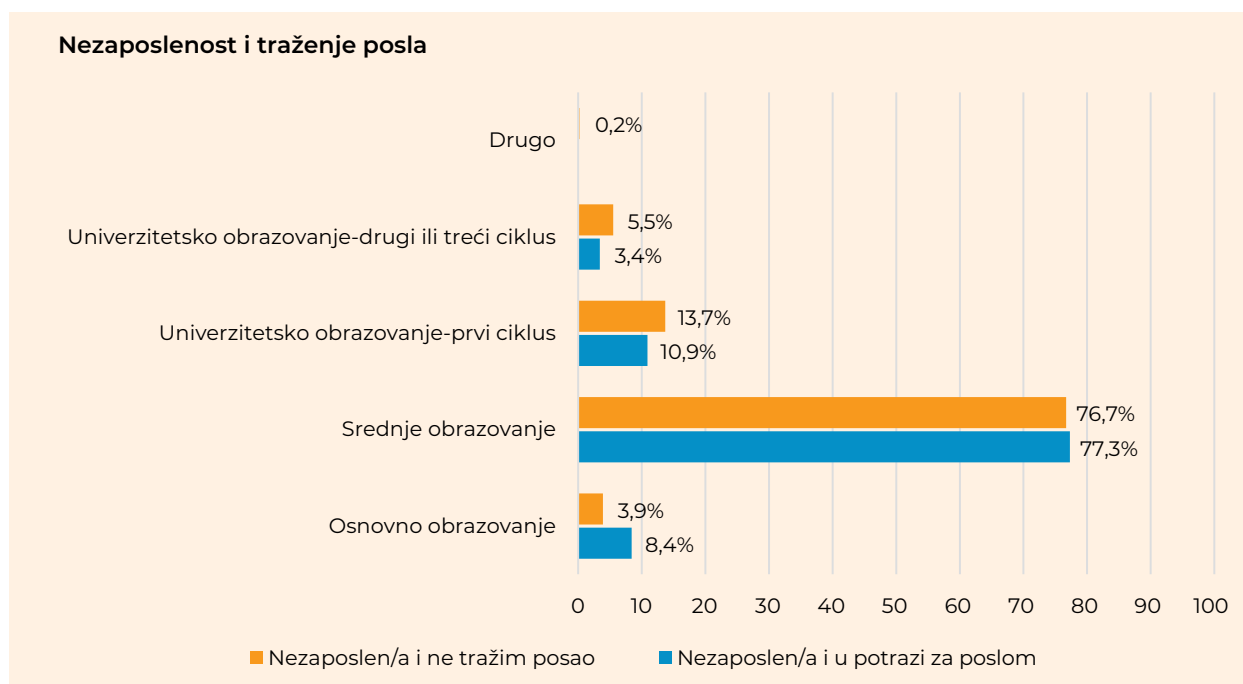
Slika 7. Radnopravni status u odnosu na mjesto prebivališta

Visok postotak nezaposlenih mladih je stabilan i odražava podatke evidentirane u prethodnim studijama. Iako se u nekoliko proteklih godina stopa polako smanjuje, ona još uvijek predstavlja jedan od glavnih izazova sa kojima se suočavaju mladi i u direktnoj je vezi sa kvalitetom njihovog života (UNFPA, 2020). Većina ispitanika koji su izjavili da su nezaposleni su žene i oni sa završenom srednjom školom kao najvišim dostignutim stepenom obrazovanja (slika 8). Također, gotovo polovina ispitanika (49%) koji su trenutno nezaposleni, kao i ispitanici koji su označili odgovor „drugo“, nikada nisu bili zaposleni (tabela 4). Trajanje nezaposlenosti varira, od jednog mjeseca do dvanaest godina, dok je većina nezaposlenih ispitanika nezaposlena od šest do dvanaest mjeseci (25%), a 24% njih duže od dvije godine (tabela 4). Dugoročna nezaposlenost je usko povezana sa negativnim ekonomskim i socijalnim položajem mladih; nezaposleni mladi u BiH su izloženi većim rizicima od siromaštva i socijalne isključenosti s obzirom da su ekonomski ovisni o dohotku koji stvara neko drugi.⁹

Nadalje, dugoročna nezaposlenost je također tijesno povezana sa gubitkom vještina i motivacije i ona može postati negativan pokazatelj za perspektivne poslodavce, zbog čega mladi ljudi mogu napustiti tržište rada i obrazovanje i tražiti mogućnosti negdje drugdje. Većina nezaposlenih mladih (23%) aktivno ne traži posao, što ih stavlja u rizičnu kategoriju mladih koji su bez posla, neaktivni su i nisu aktivno uključeni u daljnje obrazovanje i osposobljavanje (tabela 3).

Slika 8. Nivo obrazovanja u odnosu na status nezaposlenosti

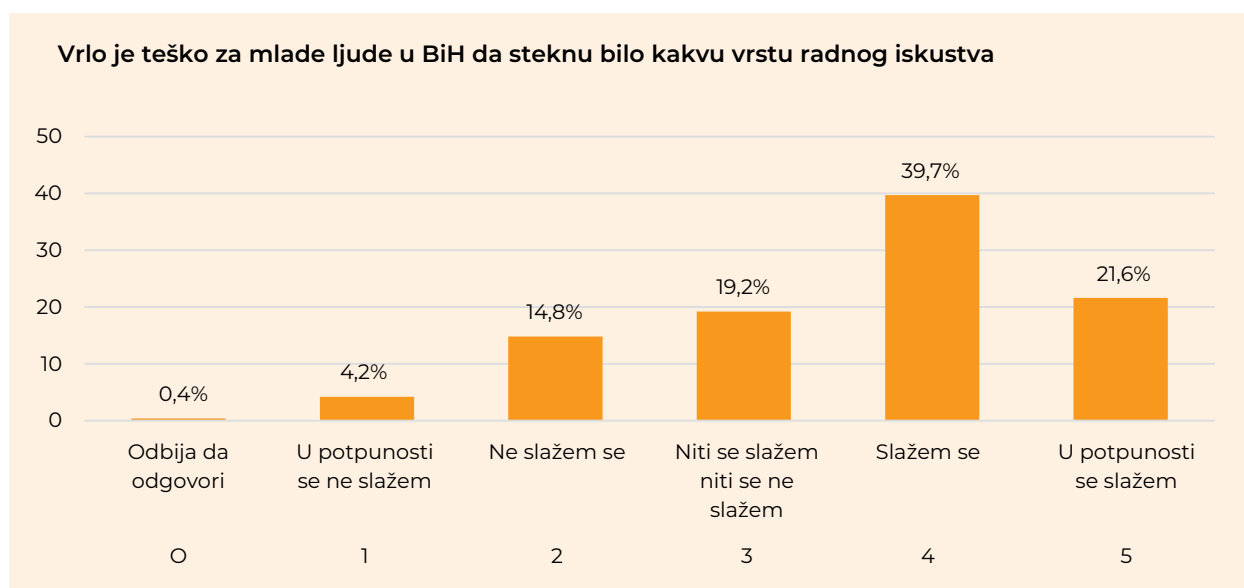
⁹ Gotovo 66% ispitanika živi u stanu roditelja/u porodičnoj kući, a 46% prima finansijsku podršku od roditelja i/ili porodice (tabela 5).

Tabela 4. Iskustvo sa zapošljavanjem i trajanje nezaposlenosti

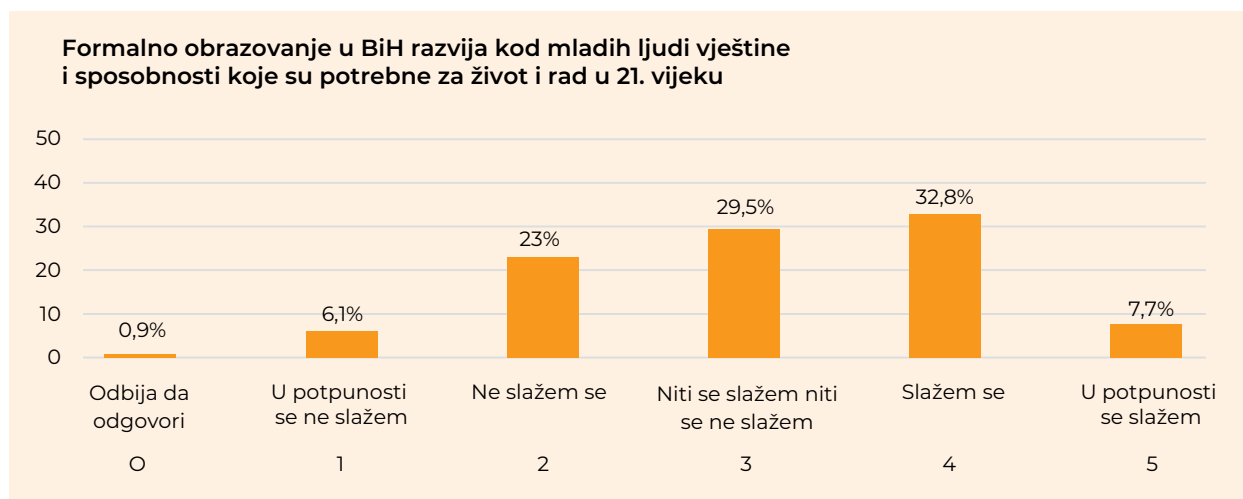
Iskustvo sa zapošljavanjem i trajanje nezaposlenosti		n	%
Da li ste ikada bili zaposleni?	Da	702	51,4%
	Ne	663	48,6%
	Ukupno	1.365	100%
Koliko dugo ste nezaposleni (mjeseci)?	< 3 mjeseca	194	14,2%
	3- 6 mjeseci	226	16,5%
	6 - 12 mjeseci	335	24,6%
	12 - 18 mjeseci	79	5,7%
	18 - 24 mjeseca	198	14,5%
	24 mjeseca <	331	24,5%
	Ukupno	1.363	100%

Kao što su pokazale neke prethodne studije (naprimjer, UNDP, 2017), anketirani mladi su istakli nekoliko izazova koji im onemogućavaju da nađu adekvatan posao: nedostatak radnog iskustva, nedostatak kontakata i poznanstava, nesklad između obrazovanja i tržišta rada i korupcija i nepotizam prilikom izbora kandidata i zapošljavanja. Preko 60% ispitanika u ovoj anketi je navelo da je vrlo teško steći bilo kakvo radno iskustvo, uključujući i radno iskustvo kao student i pripravnik (slika 9). Međutim, stavovi prema kvaliteti formalnog obrazovanja su podijeljeni; oko 40% ispitanika se slaže da su formalno obrazovanje i osposobljavanje u BiH korisni za pronalazak posla i zadržavanje radnog mjesta i da mladima pružaju minimalne neophodne vještine i kompetencije za život i rad u 21. vijeku, dok 30% ispitanika nije u to sigurno; preostalih 29% se ne slaže ni sa jednim ni sa drugim mišljenjem (slika 10, slika 11).

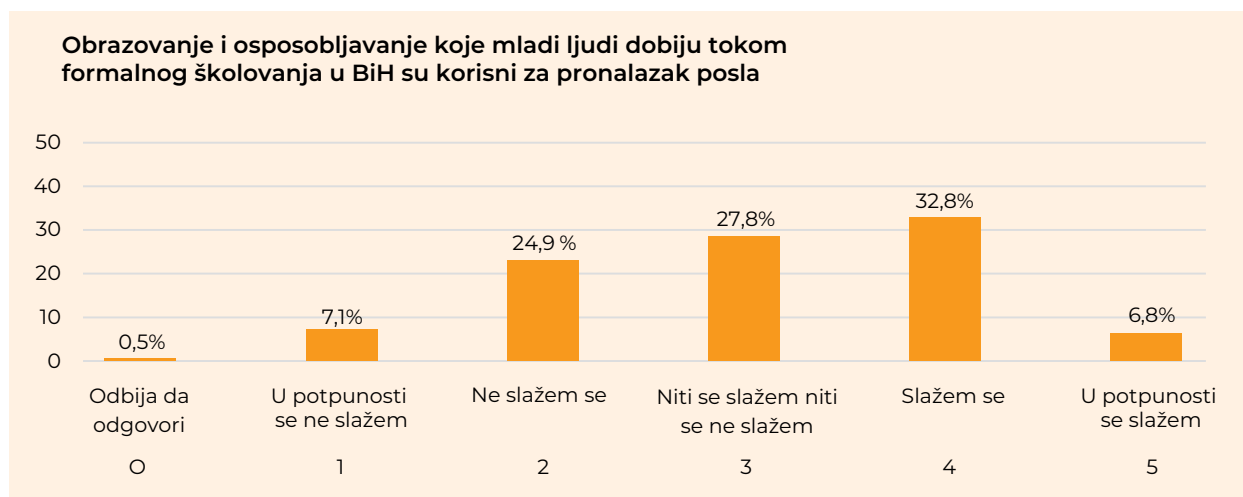
Slika 9. Stav prema mogućnostima zapošljavanja u BiH

Slika 10. Kvaliteta formalnog obrazovanja i osposobljavanja (1)

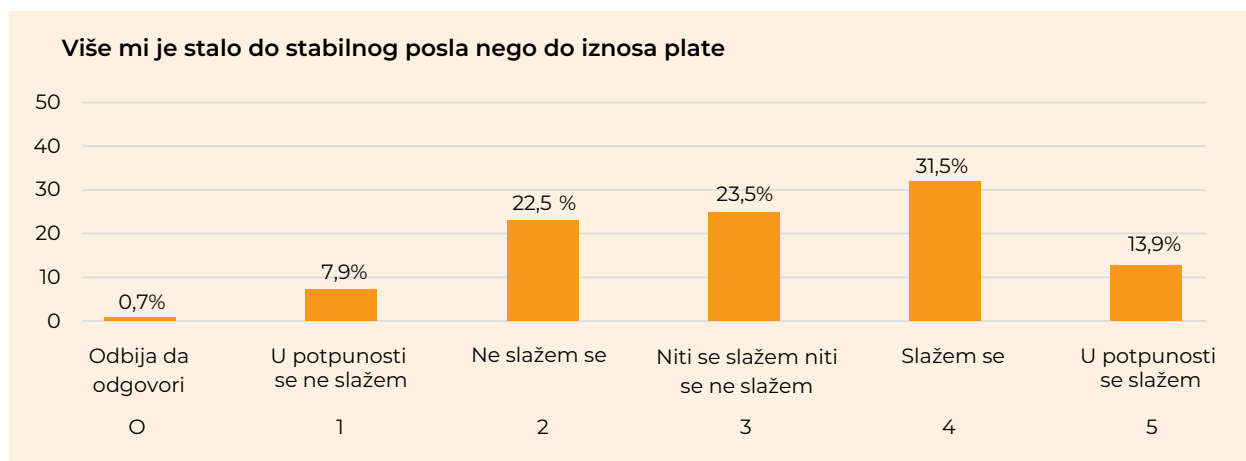

Slika 11. Kvaliteta formalnog obrazovanja i osposobljavanja (2)

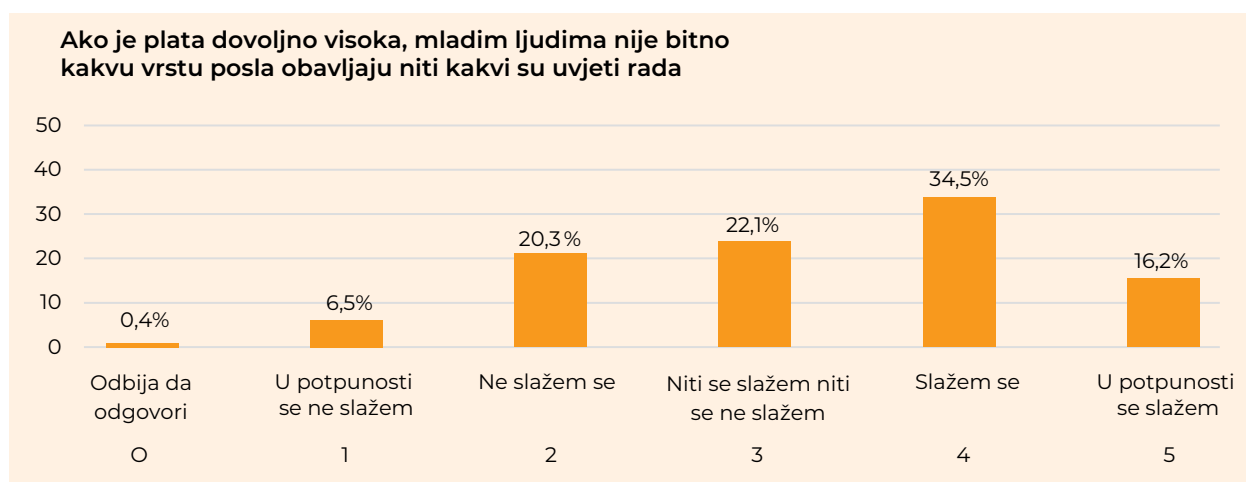

Na pitanje o preferencijama u pogledu stabilnosti zaposlenja i radnim uvjetima, u poređenju sa visinom dohotka, 45% ispitanika je izjavilo da preferiraju stabilan posao (slika 12), dok bi 51% ispitanika prihvatilo bilo koji posao i radne uvjete ako bi plata bila dovoljno visoka (slika 13). Dobiveni rezultati odgovaraju Studiji o mladima iz 2014. godine, prema kojoj bi za gotovo polovinu ispitanika iznos plate bio osnovni faktor u odlučivanju o prihvatanju određenog radnog mjesta, dok bi stabilan posao bio važan za 30% ispitanika (Žiga i sur., 2015).

Slika 12. Stabilnost zaposlenja naspram visine plate

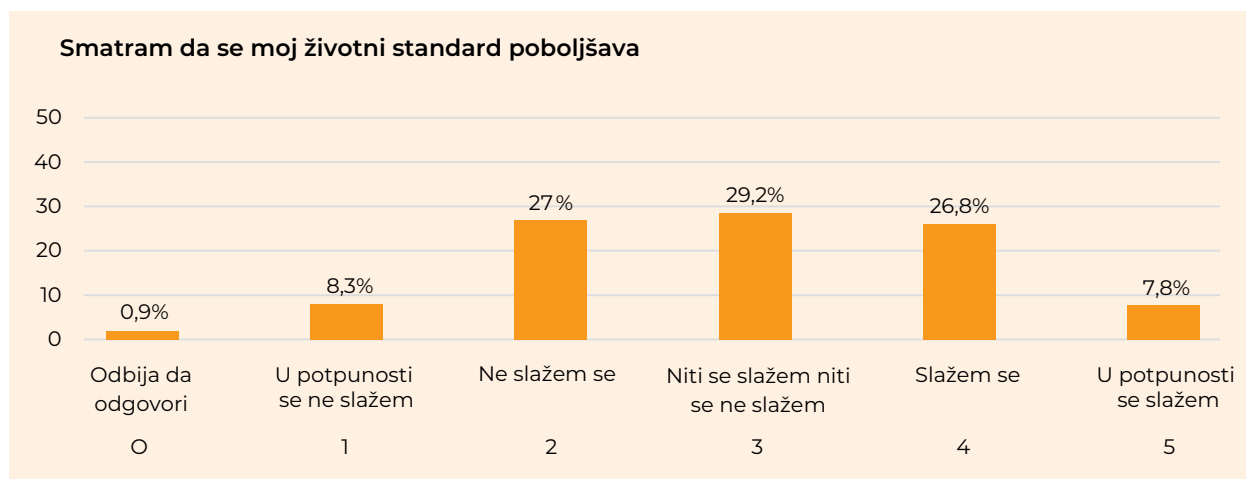

Slika 13. Značaj visine dohotka

Na pitanje o mišljenju o dohotku njihovog domaćinstva, više od polovine ispitanika (54%) je izjavilo "da se snalaze", 30% je reklo da „žive komforno“ sa sadašnjom visokom dohotka, dok je gotovo 11% izjavilo da im je (vrlo) teško živjeti sa dohotkom koji primaju (tabela 5). Većina ispitanika nije ni zadovoljna niti nezadovoljna svojim životnim standardom (40%), 37% ispitanika je zadovoljno, dok je 20% generalno nezadovoljno (tabela 5). Neki smatraju da se njihov životni standard popravlja (35%), dok je on za ostale isti ili se pogoršava (slika 14).

Slika 14. Životni standard

Što se tiče bračnog stanja, 77% ispitanika je izjavilo da nisu u braku, dok je u braku svega 20% ispitanika. Mali postotak ispitanika je izjavio da žive u izvanbračnoj zajednici (0,6%), 0,9% ispitanika je razvedeno i 0,1% njih su udovica/udovac.¹⁰

Tabela 5. Socio-demografske karakteristike uzorka - nastavak

KARAKTERISTIKE UZORKA		n	%
Bračni status	Bez odgovora	38	0,8%
	Neudata/neoženjen	3.878	77,5%
	Udata/oženjen	1.004	20,1%
	Živi u izvanbračnoj zajednici	29	0,6%
	Razveden/a	45	0,9%
	Udovac/udovica	7	0,1%
	Ukupno	5.001	100%
Sadašnji životni uvjeti	Bez odgovora	33	0,7%
	Vlastita kuća/stan	1.327	26,5%
	Iznajmljena kuća/stan	285	5,7%
	Kuća/stan roditelja, porodična kuća/ stan	3.314	66,3%
	Drugo	42	0,8%
	Ukupno	5.001	100%

¹⁰ Gotovo 12% ispitanika ima izdržavane članove porodice, među kojima su dijete/djeca, supružik/partner i/ili roditelj (roditelji)/drugi član (članovi) porodice (tabela 5).

KARAKTERISTIKE UZORKA		n	%
Izdržavani članovi porodice	Da	598	12,0%
	Dijete/djeca	372	
	Supružnik/partner	157	
	Roditelj/i ili drugi član/ovi porodice	172	
	Drugo	22	
	Ne	4.403	88,0%
	Ukupno	5.001	100%
Sredstva za život	Bez odgovora	133	2,7%
	Moj redovni posao	1.831	36,6%
	Naknada za vrijeme nezaposlenosti ili usluge socijalne zaštite	13	0,3%
	Stipendija	53	1,1%
	Moji roditelji i/ili porodica	2.293	45,9%
	Moja porodica ili prijatelji koji žive u inostranstvu (doznake)	125	2,5%
	Moj partner	375	7,5%
	Rad u neformalnoj, „sivoj“ ekonomiji	109	2,2%
	Drugo	69	1,4%
	Ukupno	5.001	100%
Dohodak domaćinstva	Bez odgovora	242	4,8%
	Vrlo je teško živjeti sa sadašnjim iznosom dohotka	116	2,3%
	Teško je živjeti sa sadašnjim iznosom dohotka	427	8,5%
	Prolazi sa sadašnjim dohotkom	2.697	53,9%
	Komforno živi sa sadašnjim dohotkom	1.519	30,4%
	Ukupno	5.001	100%
Životni standard	Bez odgovora	110	2,2%
	Nezadovoljan	1.028	20,6%
	Ni zadovoljan niti nezadovoljan	2.021	40,4%
	Zadovoljan	1.842	36,8%
	Ukupno	5.001	100%

Ispitanici imaju prebivalište kako slijedi: 66,4% ima prebivalište u Federaciji BiH, 31,4% u Republici Srpskoj i 2,2% u Brčko distriktu (tabela 6). Što se tiče nacionalnosti, 56% ispitanika se izjašnjava Bošnjacima, 28% Srbima, 12% Hrvatima, 1,7% Bosancima i Hercegovcima, 0,6% ostalima, 0,2% Romima, dok 1,2% se nije nacionalno izjasnilo (tabela 7).

Svega 3,5% ispitanika ima dvojno državljanstvo, od čega 125 ispitanika ima hrvatsko, a 42 ispitanika imaju srbijansko državljanstvo (tabela 7). Kada se posmatraju nacionalne skupine pojedinačno, većina ispitanika koji imaju dvojno državljanstvo se izjašnjava Hrvatima i ostalima (tabela 8).

Tabela 6. Prebivalište - kanton/regija/Brčko distrikt

Entitet/Distrikt	Kanton/regija	n	%
FBiH	Unsko-sanski kanton	429	8,6%
	Tuzlanski kanton	689	13,8%
	Zeničko-dobojski kanton	551	11,0%
	Srednjobosanski kanton	371	7,4%
	Hercegovačko-neretvanski kanton	317	6,3%
	Kanton Zapadna Hercegovina	138	2,8%
	Kanton Sarajevo	582	11,6%
	Kanton 10	120	2,4%
	Posavski kanton	70	1,4%
	Bosansko-podrinjski kanton	54	1,1%
	Ukupno FBiH	3.321	66,4%
Brčko distrikt	Brčko distrikt	112	2,2%
RS	Regija Banja Luka	757	15,1%
	Regija Dobož	250	5,0%
	Regija Bijeljina	317	6,3%
	Regija Istočno Sarajevo	150	3,0%
	Regija Trebinje	94	1,9%
	Ukupno RS	1.568	31,4%
	Ukupno BiH	5.001	100%

Tabela 7. Nacionalnost i državljanstvo

Nacionalnost i državljanstvo		n	%
Nacionalnost	Bošnjaci	2.789	55,8%
	Hrvati	603	12,1%
	Srbi	1.422	28,4%
	Romi	12	0,2%
	Bosanci i Hercegovci	87	1,7%
	Jevreji	0	0,0%
	Ostali	30	0,6%
	Nisu se izjasnili	58	1,2%
	Ukupno	5.001	100%
Državljanstvo	BiH	4.824	96,5%
	BiH i druge zemlje	177	3,5%
	Ukupno	5.001	100%
Dvojno državljanstvo	Hrvatska	125	70,6%
	Srbija	42	23,7%
	Crna Gora	2	1,1%
	Slovenija	1	0,6%
	Drugo (Australija, Njemačka, Slovačka, Švicarska...)	7	4,0%
	Ukupno	177	100%

Tabela 8. Državljanstvo u odnosu na nacionalnost

		Državljanstvo					
		Bosna i Hercegovina		Bosna i Hercegovina i druge zemlje		Ukupno	
		n	%	n	%	n	%
Nacionalnost	Bošnjaci	2.772	99,4%	17	0,6%	2.789	100%
	Hrvati	494	81,9%	109	18,1%	603	100%
	Srbi	1.362	95,8%	60	4,2%	1.422	100%
	Romi	12	100,0%	0	0,0%	12	100%
	Bosanci i Hercegovci	85	97,7%	2	2,3%	87	100%
	Jevreji	0	0,0%	0	0,0%	0	100%
	Ostali	27	90,0%	3	10,0%	30	100%
	Nisu se izjasnili	56	96,6%	2	3,4%	58	100%

Ključni nalazi i implikacije istraživanja - Socio-demografske karakteristike

- Većina ispitanika je završila **srednji nivo obrazovanja**, to jeste, srednju školu (70%), dok gotovo 20% ima visoko obrazovanje (akademski stepen bakalaureata ili magistra). Više je mladića nego djevojaka sa srednjom školom kao najvišim dostignutim stepenom obrazovanja i više djevojaka nego mladića ima visoku stručnu spremu.
- Četvrtina ispitanika iz ukupnog uzorka je **nezaposlena** (25%), što je ispod prosjeka prema raspoloživim zvaničnim statističkim podacima. Većina nezaposlenih ispitanika ima završenu srednju školu kao najviši dostignuti stepen obrazovanja i među nezaposlenima je više djevojaka.
 - 24% ispitanika je nezaposleno duže od dvije godine, što ukazuje na dugoročnu nezaposlenost koja mlade može dodatno obeshrabriti i primorati ih da napuste tržište rada i obrazovanje. Većina nezaposlenih mladih (23%) ne traži posao aktivno, što ih stavlja u rizičnu kategoriju mladih koji su bez posla, koji su neaktivni i koji nisu aktivno uključeni u daljnje obrazovanje i osposobljavanje
 - Preko 60% ispitanika je izjavilo da je vrlo teško steći bilo kakvo radno iskustvo (i kao studenti ili pripravnik)
 - Oko 30% ispitanika smatra da **formalno obrazovanje** i osposobljavanje u BiH možda **nije korisno** za pronalazak posla
- Većina ispitanika još uvijek ekonomski ovisi o roditeljima i porodici.
 - 66% ispitanika **živi u kući/stanu roditelja/porodice** i **roditelji/porodica finansijski izdržavaju** 46% ispitanika.
 - 77% ispitanika **nije stupilo u brak**, dok 20% jeste.

Većina ispitanika **nije ni zadovoljna ni nezadovoljna** svojim **životnim standardom** (40%). Gotovo 11% ispitanika je izjavilo da im je (vrlo) teško živjeti sa sadašnjom visinom dohotka.

Nalazi ukazuju na to da je nezaposlenost još uvijek jedna od ključnih poteškoća mladih u BiH i u znatnoj mjeri je povezana sa kvalitetom njihovog života, što nezaposlene mlade čini ranjivijim na siromaštvo i socijalnu isključenost.

Nezaposlenost mladih direktno doprinosi ne samo njihovim životnim uvjetima, nego i životnim uvjetima njihovih domaćinstava, s obzirom da prosječan raspoloživ dohodak po osobi postaje niži za sve članove domaćinstva. Nezaposlenost mladih posljedično znatno snižava kvalitetu života ne samo mladih, nego i osoba u njihovom neposrednom okruženju. Činjenica da je 23% mladih neaktivno na tržištu rada, udio koji je gotovo jednak broju mladih u formalnom obrazovanju, pokazuje koliki su neiskorišteni resursi koji bi se mogli iskoristiti za razvoj zemlje.

Osim toga, činjenica da je gotovo 25% mladih koji imaju akademski stepen bakalaureata i 24% onih koji imaju akademski stepen magistra još uvijek nezaposleno pokazuje značajnu nepodudarnost između potreba tržišta rada i obrazovnih programa. Viša nezaposlenost u ruralnim područjima je također snažan potisni faktor za migracije unutar zemlje i emigraciju iz zemlje. Međutim, ukoliko kapaciteti mladih koji migriraju u urbana područja ne budu prepoznati i iskorišteni, time će se povećati rizik od dugoročne nezaposlenosti ili će mladi emigrirati u inostranstvo, što će posljedično dovesti do dugoročnog gubitka ljudskog kapitala. Socio-demografski podaci se također mogu povezati sa njihovom sposobnosti rađanja, pomičući je u doba nakon mladosti, s obzirom da svega 7,44% anketiranih mladih ima dijete/djecu. Time se dodatno smanjuju krug novih generacija i ljudski kapital zemlje.

2 Mladi u Bosni i Hercegovini i kvaliteta njihovog života

Istraživačke studije o migracijama pokazuju da nezadovoljstvo trenutnim mjestom življenja ima tendenciju da poveća potencijal za donošenje odluke o emigraciji u inostranstvo; sa povećanjem stope emigracije će se eventualno poboljšavati ukupna kvaliteta života imigranata, koja će se odraziti u njihovom finansijskom položaju i zadovoljstvu poslom, pristupu kvalitetnim zdravstvenim uslugama i obrazovanju te višestrukim mogućnostima provođenja slobodnog vremena (Krieger, 2004; Mocanu 2020).

U ovom dijelu će biti govora o tri važna faktora koja su relevantna za opis onoga što može ukazati na migracijske aspiracije i ponašanje: kvaliteta životnog okruženja, povjerenje u javne institucije i politički i građanski angažman.

2.1 Kvaliteta životnog okruženja

Osim što se nastoje integrirati u određenu društvenu zajednicu ili geografsko područje, ljudi također tragaju za bezbjednošću koja se može ogledati u ostvarivanju egzistencijalnih potreba i boljim i sigurnijim životnim uvjetima (Haldvadžija & Rešidagić, 2019). Kvaliteta životnih uvjeta se smatra jednim od važnih faktora prilikom donošenja odluke o migraciji i pretpostavlja se da nestabilni životni uvjeti potiču ljude da napuste svoje mjesto porijekla (Lapshyna & Düvell, 2015; Mallick, Sultana & Bennett, 2020). U ovoj studiji je posmatrana kvaliteta života kroz prizmu zadovoljstva životnim okruženjem i mogućnostima za razvoj i samoizražavanje.

Nivo zadovoljstva raznim aspektima životnog okruženja je procijenjen na skali koja je izrađena u cilju ocjene svakodnevnog života u zajednici, uključujući i životno okruženje, stambeni prostor i infrastrukturu. Ispitanici su zamoljeni da na skali Likertovog tipa od 1 do 5 (1-vrlo nezadovoljan; 5-vrlo zadovoljan) ocijene u kojoj su mjeri zadovoljni raznim aspektima svog neposrednog životnog okruženja. Dodatna analiza je potvrdila da skala ima zadovoljavajuće metričke karakteristike (vidi Prilog 2).

Dobiveni rezultati pokazuju da mladi u BiH nisu ni nezadovoljni niti zadovoljni svojim sadašnjim životnim okruženjem ($M=3,04$). Slika niže pokazuje prosječne vrijednosti odgovora za svaku stavku. Kao što je navedeno, mladi nisu zadovoljni dostupnošću (javnih) usluga u neposrednom životnom okruženju, posebno raspoloživošću stambenih programa za mlade, javnim prijevozom, uslugama socijalne zaštite, kvalitetnim zdravstvenim uslugama, programima neformalnog obrazovanja i mogućnostima volontiranja u gradu/mjestu u kojem žive. Oni izražavaju nešto veći stepen zadovoljstva mogućnostima da upoznaju ljude i sklapaju partnerstva. Međutim, nivo zadovoljstva je ipak nizak (slika 15).

Na pitanje „Šta mislite o životu u Bosni i Hercegovini generalno?“, 33% ispitanika je izrazilo nezadovoljstvo, 24% je navelo da nisu ni zadovoljni niti nezadovoljni, 32% ispitanika je donekle zadovoljno, dok je svega 10% vrlo zadovoljno svojim životom u BiH (slika 16).

Slika 15. Skala zadovoljstva životnim okruženjem (prosječne vrijednosti na skali od 1- vrlo nezadovoljan do 5 – vrlo zadovoljan)

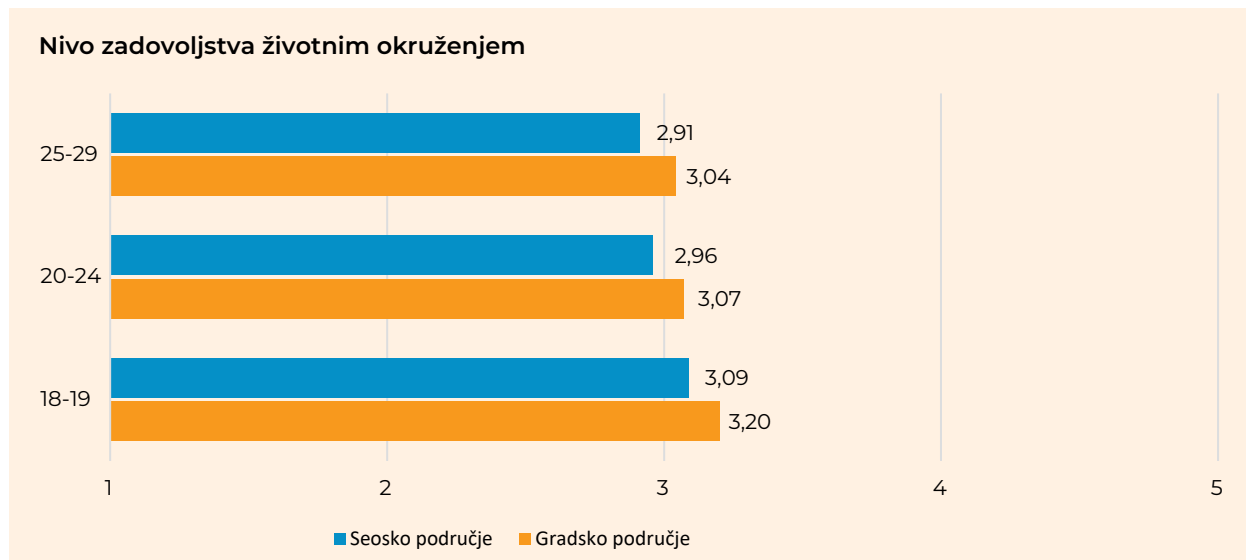

Slika 16. Skala zadovoljstva životnim okruženjem – distribucija odgovora

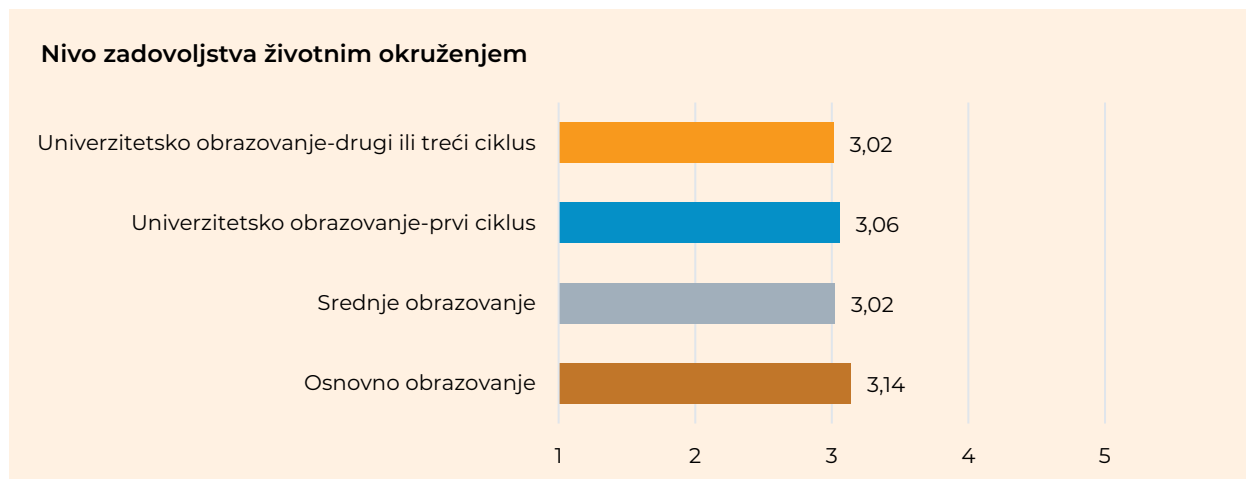
Dodatne analize su pokazale da ne postoje statistički značajne razlike u odgovorima ispitanika različite dobi, spola i mjesta prebivališta. Donekle veće rezultate na skali zadovoljstva životnim okruženjem su postigli ispitanici u dobi od 18 i 19 godina ($p=0,004$; $p<0,01$), ispitanici u dobi od 20 do 24 godine ($p=0,000$; $p<0,01$) i ispitanici u dobi od 25 do 29 godina ($p=0,000$; $p<0,01$) koji žive u urbanim područjima, u poređenju sa ispitanicima iz ruralnih područja (slika 17).

Slika 17. Skala zadovoljstva životnim okruženjem – prosječne vrijednosti u odnosu na dob i područje življenja

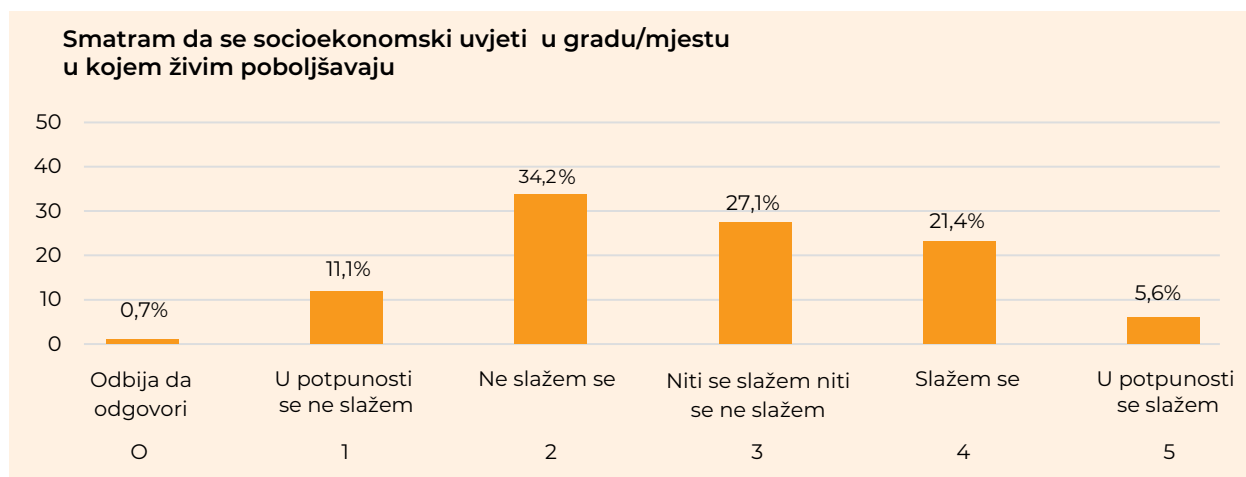
Ispitanici, bez obzira na postignuti stepen obrazovanja, izrazili su neutralan stav kada se radi o zadovoljstvu životnim okruženjem (*ni nezadovoljan niti zadovoljan*). Međutim, nešto veću stopu odgovora na ovoj skali su ostvarili ispitanici koji imaju završenu osnovnu školu, kao najviši postignuti stepen obrazovanja, u poređenju sa ispitanicima koji su završili srednje obrazovanje ($p=0,001$; $p<0,01$) i drugi ciklus studija ($p=0,049$; $p<0,05$), kao što je prikazano na slici 18.

Slika 18. Skala zadovoljstva životnim okruženjem – prosječne vrijednosti u odnosu na nivo obrazovanja

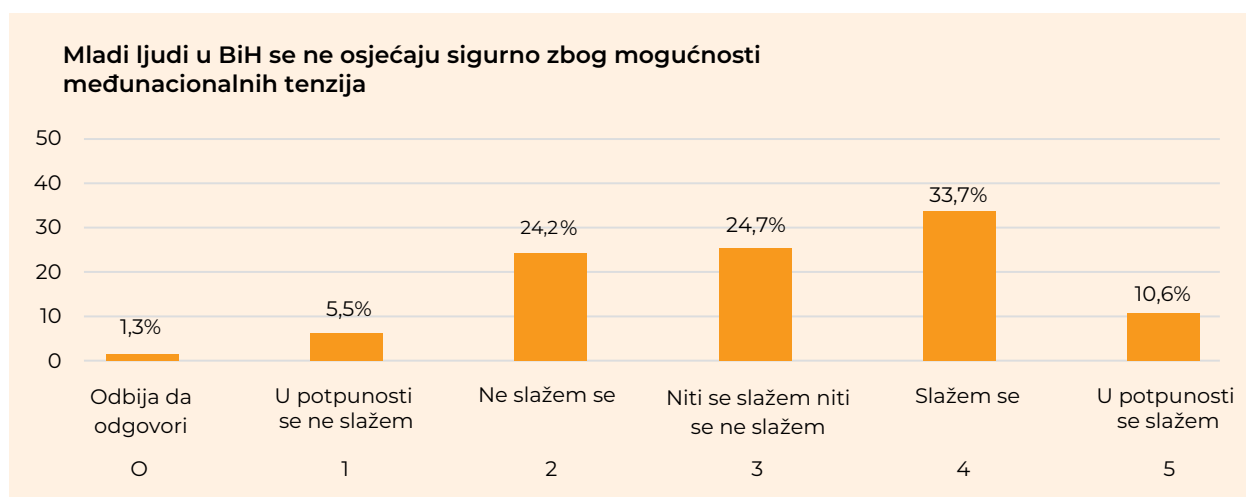

Što se tiče pitanja lične sigurnosti i stabilnosti, svega 27% mladih se slaže da se životni standard u području u kojem žive popravlja, dok se ostali suočavaju sa stagnacijom ili pogoršanjem životnog standarda u svom neposrednom okruženju (slika 19). Osim toga, preko 40% mladih u dobi od 18 do 29 godina smatra da su međunacionalne tenzije u BiH moguće i da mladima daju osjećaj nesigurnosti, odnosno, uzdrman je njihov osjećaj lične sigurnosti, javne bezbjednosti i stabilnosti (slika 20).

Slika 19. Percepcija socioekonomskih uvjeta u gradu /mjestu življenja

Slika 20. Percepcije ukupne bezbjednosti i mogućnosti međunacionalnih tenzija

Ispitanicima su također postavljena pitanja vezana za podršku njihovog životnog okruženja njihovom ličnom rastu i razvoju (slika 21).

Polovina ispitanika je izjavila da svakodnevno ima mogućnost da nešto nauči; za 23% ispitanika su takve prilike rijetke, dok su za ostale, njih 26%, takve mogućnosti sasvim rijetke ili uopće ne postoje (slika 23).

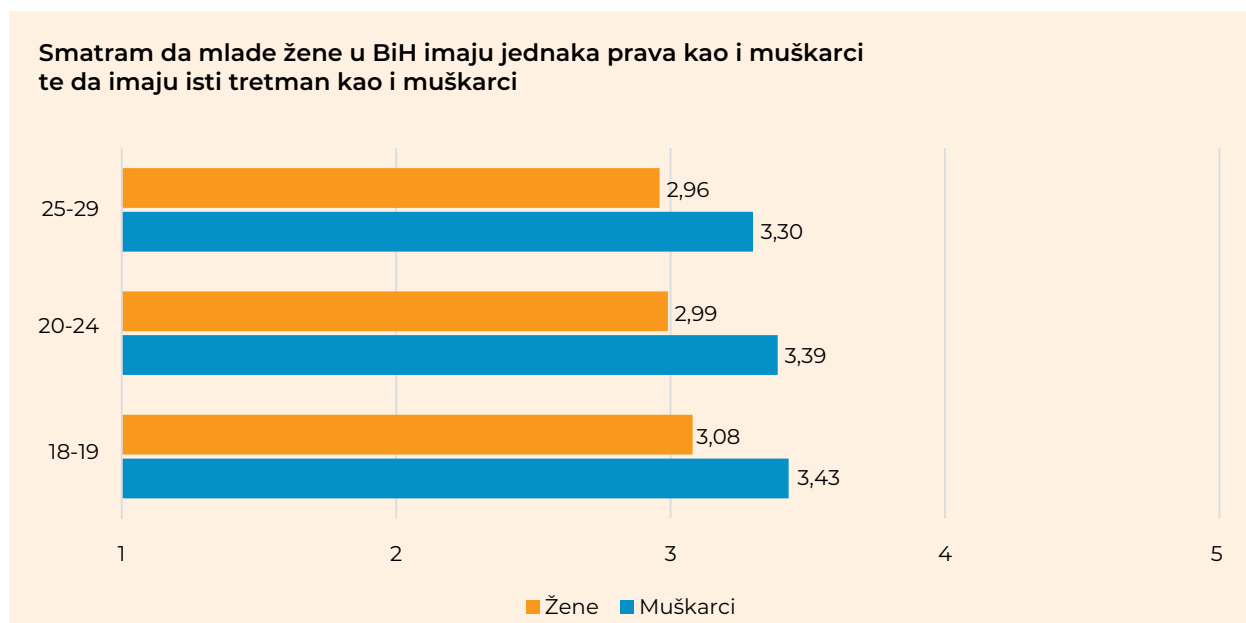
Rezultati također pokazuju da oko 66% mladih smatra da mogu slobodno izražavati sebe, da nisu diskriminirani na bilo kojoj osnovi (npr., na osnovu spola, nacionalnog porijekla, dobi, invaliditeta, seksualne orijentacije) i da ljudi s njima postupaju sa poštovanjem i dostojanstveno. Istovremeno, preko 15% ispitanika smatra upravo suprotno (slika 23).

Kada se radi o percepciji rodne ravnopravnosti u BiH, mišljenja i stavovi nisu jednoglasni: oko 47% ispitanika se slaže (*složio/la bih se i u potpunosti se slažem*), 20% su neodlučni, dok se 33% ne slaže (*ne bih se složio/la i u potpunosti se ne slažem*) da djevojke u BiH imaju ista prava kao i muškarci i da se s njima postupa na jednak način kao sa muškarcima (slika 23). Dodatna analiza je pokazala da su nešto bolji rezultati primijećeni za muškarce u odnosu na žene ($p=0,000$; $p<0,01$), to jeste, muškarci su, bez obzira kojoj starosnoj grupi pripadaju, uvjereniji da žene u BiH imaju jednaka prava i da se s njima postupa kao što se postupa sa muškarcima (slika 22).

Slika 21. Prilike za razvoj i samoizražavanje (prosječne vrijednosti na skali od 1- u potpunosti se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem)

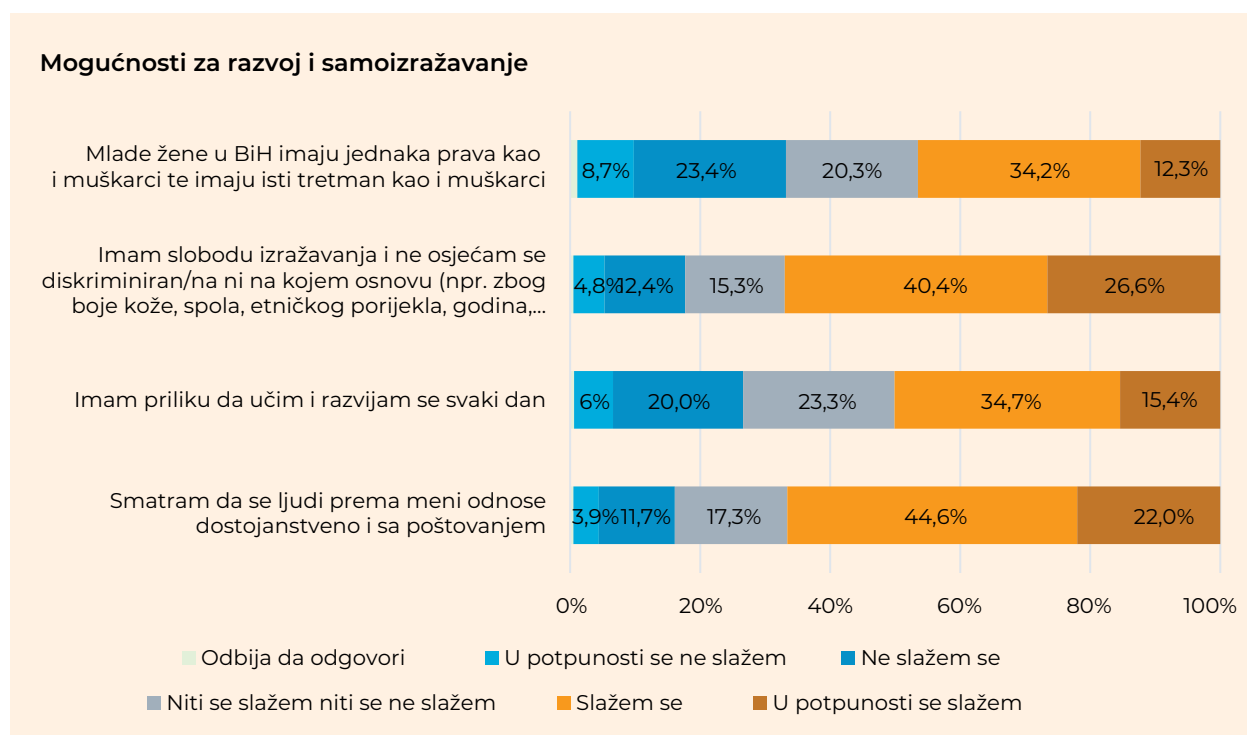
Slika 22. Percepcija rodne ravnopravnosti u BiH u odnosu na spol

Sva ovi nalazi su važna ne samo da bi se stekao uvid u način na koji mladi ljudi u BiH percipiraju kvalitetu svog sadašnjeg životnog okruženja, nego i da bi se bolje razumjeli faktori koji mogu utjecati na njih i njihovu odluku da napuste takvo okruženje.

Nalazi iz prethodnih istraživanja ukazuju na to da su ljudi zadovoljniji svojim životom ako žive u društvu u kojem se poštuje ravnopravnost (cf. Bjørnskov, Dreher, & Fischer, 2007). To utječe i na orodnjene migracijske pravce koji imaju disproporcionalno štetne ishode za žene i djevojčice/djevojke koje se nalaze u migraciji (Hennebry, 2018). Stoga, osjećaj pripadnosti se smatra bitnom komponentom identiteta, a neispunjena potreba za pripadnošću može dovesti do osjećaja socijalne isključenosti (Mellor i sur., 2008), koji može povećati interesovanje za migraciju.

Slika 23. Mogućnosti za razvoj i samoizražavanje

Ključni nalazi i implikacije istraživanja – Kvaliteta životnog okruženja

- Mladi ljudi u BiH nisu **ni nezadovoljni niti u potpunosti zadovoljni** svojim sadašnjim životnim okruženjem, posebno ne sa raspoloživošću **stambenih programa** za mlade, javnog **prijevoza**, **usluga socijalne zaštite**, kvalitetnih zdravstvenih usluga, **programa neformalnog obrazovanja** i **mogućnosti volontiranja** u gradu/mjestu u kojem žive.
 - o Svega je 10% vrlo zadovoljno svojim životom u BiH.
 - o Svega 27% mladih se slaže da se životni standard u gradu/mjestu u kojem žive poboljšava.
- Preko 40% mladih u dobi od 18 do 29 godina smatra da su **međunacionalne tenzije u BiH moguće**, što im daje osjećaj nesigurnosti.
- Polovina ispitanika je izjavila da svaki dan ima priliku da nešto nauči, dok su za 26% ispitanika takve prilike vrlo rijetke ili uopće ne postoje.
- Oko 66% mladih smatra da mogu slobodno izražavati sebe, da **nisu diskriminirani** na bilo kojoj osnovi i da ljudi postupaju s njima sa poštovanjem i dostojanstveno; istovremeno, više od 15% ispitanika smatra upravo suprotno.

Nalazi podrazumijevaju da će mladi u BiH, u prosjeku, razmatrati opciju migriranja zato što smatraju da je kvaliteta njihovog života donekle nestabilna i nepredvidiva. Nestabilni životni uvjeti koje najčešće navode kao deskriptore svog nezadovoljstva (to jeste, loše javne usluge, osjećaj nesigurnosti i rizik od socijalne isključenosti) imaju važnu ulogu u njihovom procesu odlučivanja i potiču njihovu motivaciju da razmatraju emigraciju kao jednu od izvedivih opcija. Socijalna obespravljenost ih vodi u izolaciju, što sprečava punu saradnju među mladima različitih nacionalnosti.

Orodnjene perspektive zapošljavanja i bezbjednosti doprinose i lošim percepcijama o kvaliteti života. Također postoji spona između percepcija mladih o kvaliteti života i njihovoj sklonosti razmišljanju o preseljenju u inostranstvo. Postojeći migracijski

obrasci variraju u odnosu na postignuti stepen obrazovanja mladih, njihov društveni kapital i nivo ekonomskog razvoja lokalne sredine. Sve većim stopama migracije u inostranstvo, koja je potaknuta mogućnostima, istiskuje se radna snaga i one dovode do osiromašjenja BiH u pogledu visokokvalitetnih radnika, što posljedično dovodi do erozije privrede zemlje i njene konkurentne pozicije na međunarodnom nivou.

2.2 Povjerenje u javne institucije

Iako postoje različiti pristupi definiranju povjerenja, jedno, koje je kontekstualno najrelevantnije za ovu studiju, opisuje povjerenje kao „*pozitivnu percepciju o radnjama osobe ili organizacije*“, to jeste, nešto što nam daje povjerenje da će drugi djelovati u skladu sa našim očekivanjima u okviru određene radnje ili niza radnji (OECD, 2017, strana 16).

Pitanje sistemskog ili institucionalnog povjerenja je od posebnog značaja za studiju o mladima i njihovim migracijskim sklonostima zato što ono predstavlja temelj na kojem počiva legitimitet javnih institucija. Osim toga, povjerenje ima suštinsku ulogu u djelotvornosti vlasti i provođenju javnih politika i reformi, kao i u održavanju društvene kohezije.

Dokazi ukazuju na činjenicu da su vrijednosti, kao što su integritet, pravičnost, transparentnost i uključivost, i kompetentnost u stvaranju i pružanju javnih usluga (npr., odgovor na potrebe, efikasnost, pouzdanost i predvidivost) snažni prediktori povjerenja javnosti (OECD, 2017). To znači da se institucionalno povjerenje stvara i jača kada građani percipiraju i ocijene javne institucije kao efikasne, pravične, poštene i kao one koje se drže danog obećanja, koje štite javni interes i smanjuju korupciju, što se pozitivno odražava na spremnost građana da budu kooperativni, da odgovore na javne politike i doprinesu socioekonomskom razvoju. Sa druge strane, nedostatak povjerenja je povezan sa indiferentnošću i otporom čak i prema stvarima za koje se čini da su u najboljem interesu određene osobe.

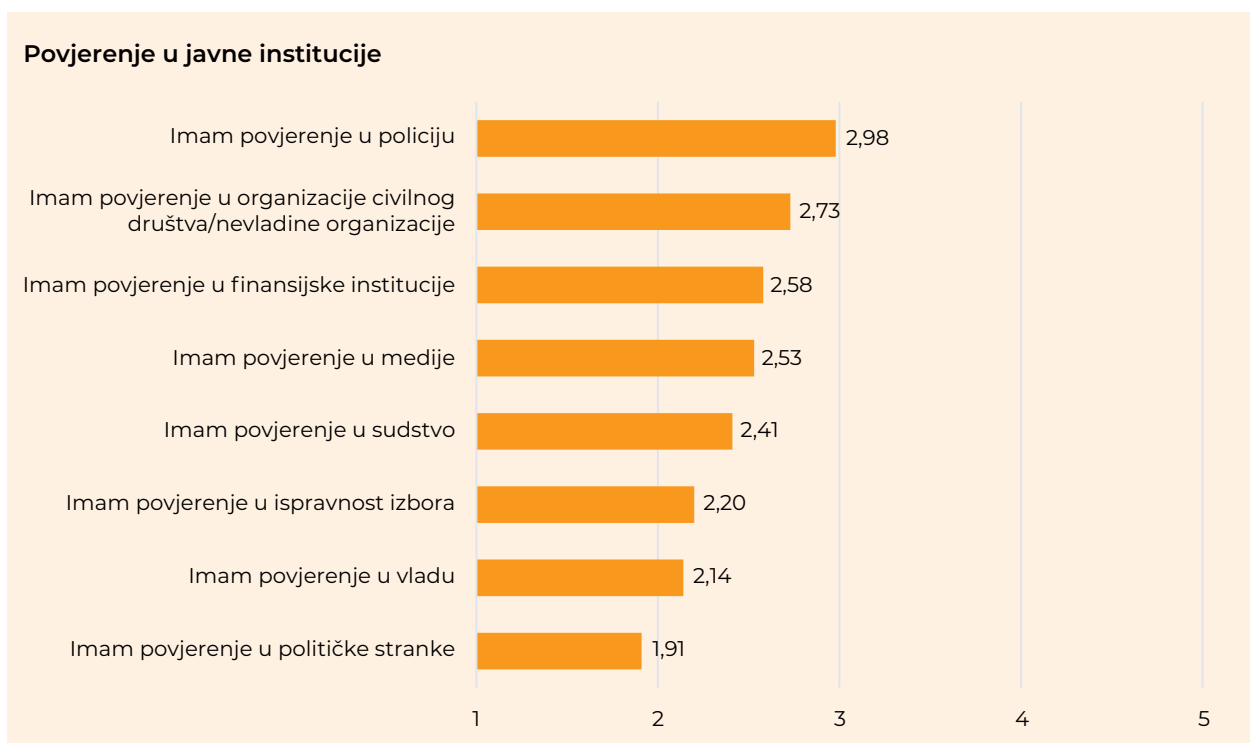
Iako povjerenje može biti bazirano na stvarnom iskustvu, ono je često bazirano na tumačenju ili percepciji, koliko i na činjenicama. Nivo povjerenja u javne institucije je u ovom istraživanju procijenjen na skali Likertovog tipa od 1 do 5 (1-u potpunosti se ne slažem; 5-u potpunosti se slažem) koja je izrađena na način da odrazi povjerenje građana u institucije. Ispitanicima je direktno postavljeno pitanje koliko su zadovoljni sljedećim institucijama i procesima – političke stranke, vlasti, izbori, pravosuđe, policija, finansijske institucije, organizacije civilnog društva/nevladine organizacije (uključujući i organizacije u zajednici i humanitarne organizacije, kao i domaće i međunarodne nevladine organizacije) - i medijima. Ova vrsta mjere se često koristi u istraživanju institucionalnog i javnog povjerenja i dodatna analiza je potvrdila da skala ima zadovoljavajuće metričke karakteristike (vidi prilog 2).

Rezultati istraživanja pokazuju da je nivo povjerenja mladih u javne institucije u BiH vrlo nizak ($M=2,44$).

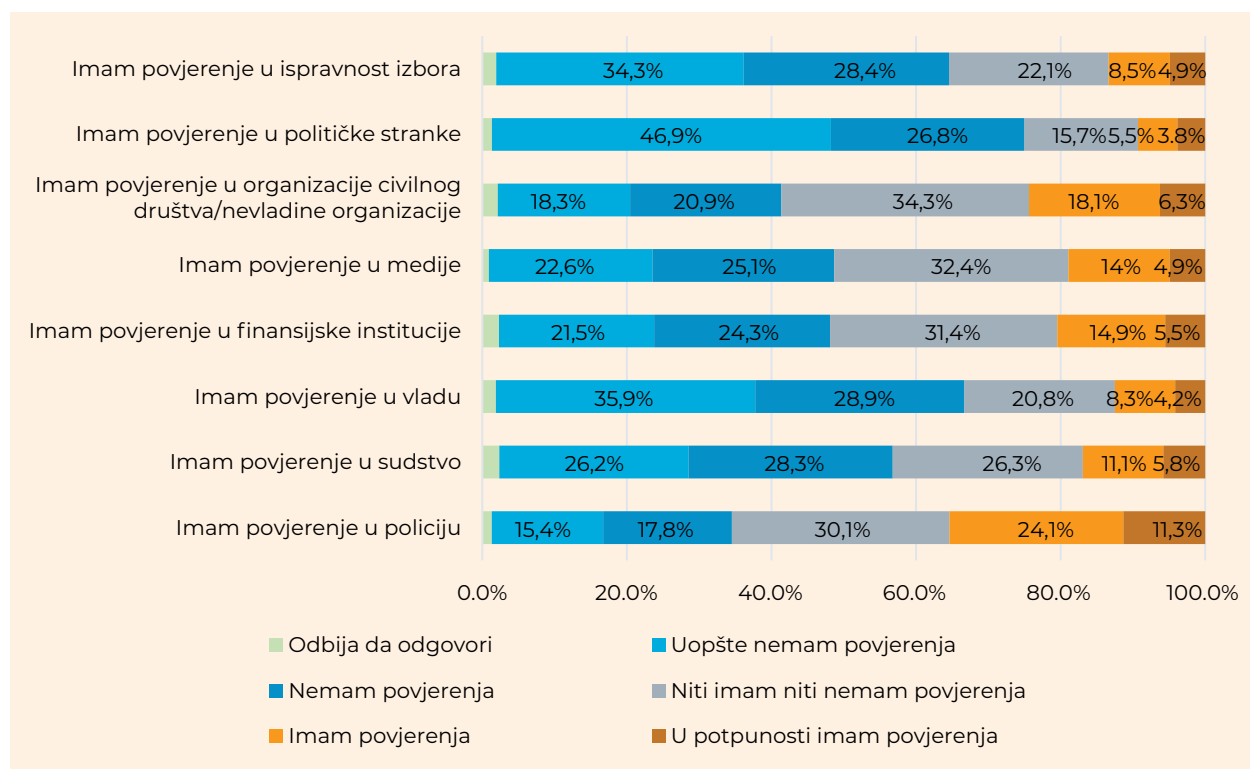
Prosječne vrijednosti za svaku stavku ukazuju na to da je nivo povjerenja posebno nizak prema političkim strankama, vlastima, pravičnosti izbora i pravosuđu (slika 24). Nešto viši nivo povjerenja je izražen prema organizacijama civilnog društva/nevladinim organizacijama i policiji, međutim, to ne utječe na generalno nisku ocjenu povjerenja mladih u javne institucije.

Ispitanice su projicirale nešto viši rezultat na ovoj skali, u poređenju sa muškarcima ($p=0,027$; $p<0,05$), kao i mlađi ispitanici (18 do 19 godina), u poređenju sa starijim ispitanicima – 20 do 29 godina starosti ($p=0,000$; $p<0,01$), (slika 26, slika 27). Nije pronađena značajna razlika u procjeni povjerenja u javne institucije između ispitanika koji žive u FBiH, u RS-u i u Brčko distriktu ($p=0,05$), kao ni između ispitanika koji žive u urbanim i ruralnim sredinama ($p=0,058$; $p>0,05$).

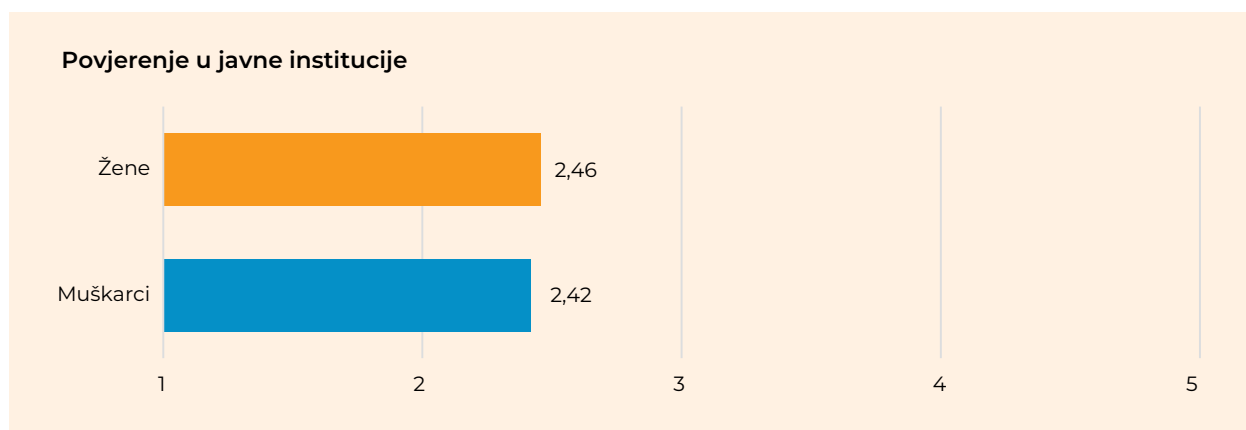
Slika 24. Povjerenje u javne institucije – prosječne vrijednosti na skali od 1- u potpunosti se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem

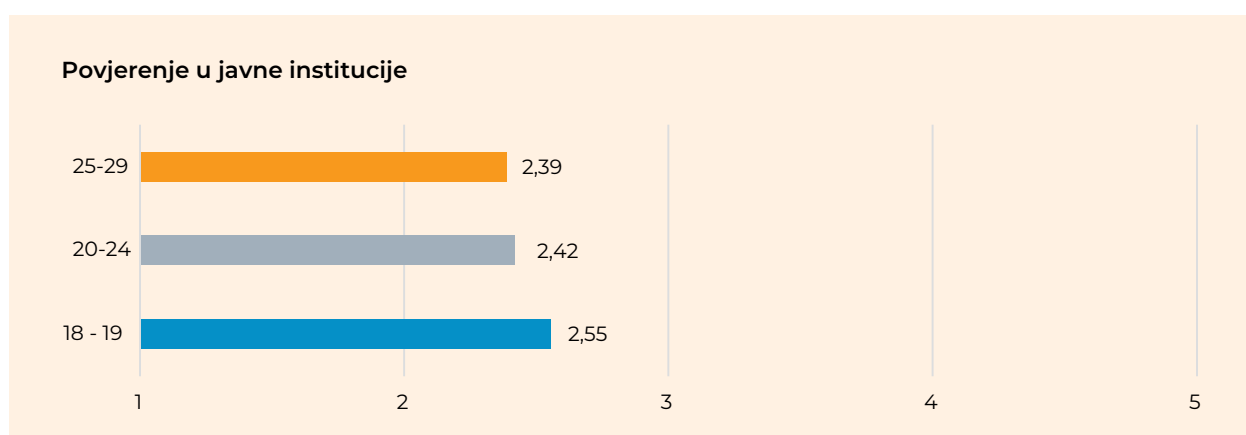
Slika 25. Povjerenje u javne institucije – distribucija odgovora

Slika 26. Povjerenje u javne institucije u odnosu na spol – prosječne vrijednosti na skali od 1 do 5

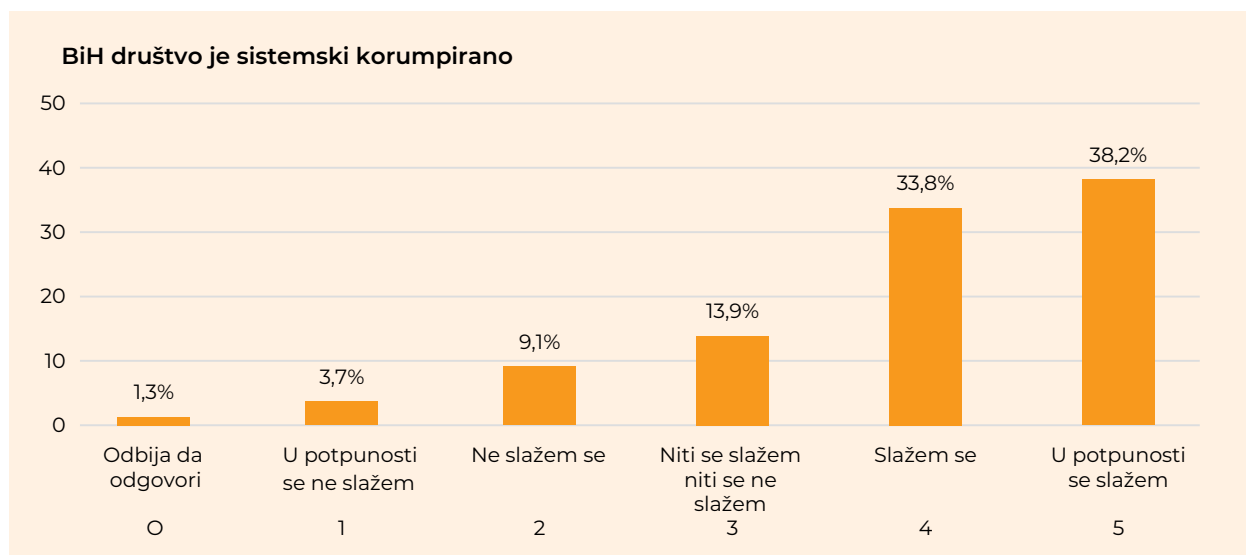
Slika 27. Povjerenje u javne institucije u odnosu na spol - prosječne vrijednosti na skali od 1 do 5

Ovi rezultati su također u skladu sa nalazima iz prethodnih istraživanja. Empirijsko istraživanje mladih u Jugoistočnoj Evropi 2012/2013. (Flere i sur., 2015) je otkrilo da je povjerenje mladih u institucije vrlo nisko, u poređenju sa nivoom povjerenja u porodicu i bliske prijatelje. Osim toga, Studija o mladima iz 2014. godine (Žiga, i sur., 2015) i studija iz 2018/2019. (cf. Turčilo i sur., 2019) su pokazale generalno nizak nivo povjerenja u javne institucije u BiH, a posebno nepovjerenje prema političkim institucijama, kao što su Parlament BiH i političke stranke. Mladi iskazuju određeni nivo povjerenja jedino prema vjerskim vođama i policiji, vjerovatno zbog toga što oni djeluju na lokalnom nivou i građanima direktno pružaju usluge koje su vidljive (Turčilo i sur., 2019).

Rezultati također pokazuju da preko 70% mladih vjeruje da je bosansko-hercegovačko društvo sistemski korumpirano (slika 28). Imajući na umu da se korupcija i pogrešno upravljanje javnim sektorom obično spominju kao jedan od najvažnijih izvora nepovjerenja (OECD, 2017), postaje jasno zbog čega mladi u BiH izražavaju toliko nizak nivo povjerenje u javne institucije u BiH.

Slika 28. Percepcija pojave korupcije u bosansko-hercegovačkom društvu

Ključni nalazi i implikacije istraživanja – Povjerenje u javne institucije

- Nivo **povjerenja** mladih ljudi u javne institucije u BiH je sasvim nizak, a povjerenje je **posebno nisko** prema **političkim strankama, vlastima, pravičnosti izbora i pravosuđu**, što se u velikoj mjeri može objasniti visokim nivoom percipiranog lošeg upravljanja u javnom sektoru, to jeste, preko 70% mladih smatra da je **bosansko-hercegovačko društvo sistemski korumpirano**.
- Među anketiranim mladima je povjerenje u medije ispodprosječno, uglavnom zbog medijske, u velikoj mjeri percipirane, ovisnosti o javnim institucijama vlasti.
- Sa druge strane, povjerenje mladih je pozitivnije prema radu organizacija civilnog društva, kao alternativnih davatelja usluga.
- Rezultati su u skladu sa nalazima iz prethodnih istraživanja na slične teme, što znači da se percepcije mladih o političkim i javnim institucijama u BiH nisu značajno promijenile u proteklih sedam godina niti je puno toga urađeno da bi se potaklo javno povjerenje među građanima, uključujući i mlade.

Nalazi iz istraživanja pokazuju da mladi ne vjeruju javnim institucijama koje su osnovane da bi rješavale njihove naročite interese. Bez povjerenja u javne institucije koje bi trebale predvidjeti njihove potrebe i planirati i pružati adekvatne, mladima prilagođene javne usluge, mladi će konstantno biti obeshrabreni, bez želje da inoviraju svoj pristup okruženju i prilagode svoje djelovanje radu javnih institucija, i skloni razmatranju alternativnih rješenja izvan svoje zemlje. Ispodprosječno povjerenje mladih u medije, za koje se smatra da su u velikoj mjeri pod kontrolom institucija vlasti u koje ne postoji naročito povjerenje, također pokazuje da su kanali komuniciranja između organa vlasti i mladih prilično nedovoljno razvijeni i da ne čine dovoljno da bi pravilno eliminirali korijenske uzroke nepovjerenja mladih. Relativno viši nivoi povjerenja u rad policije ukazuju na eventualno ohrabrujuće znake da će veći nivoi povjerenja u druge institucije možda biti mogući ako se drugi društveni faktori usklade na odgovarajući način.

2.3 Politički i građanski angažman

Učešće mladih u politici i njihovi stavovi prema politici i političkom i građanskom angažmanu su vrlo bitni kada se govori o kvaliteti njihovog života zato što nam pružaju uvid u kojoj su mjeri mladi zainteresirani i uključeni i koliko su u mogućnosti stvarati i oblikovati politike koje utječu na njihov život te na koji način. Osim toga, politički i građanski angažman predstavlja jedan od osnovnih pokretača i jednu od najbitnijih garancija razvoja demokracije i demokratske budućnosti svake zemlje.

Prethodno istraživanje politike, demokracije i mladih u BiH pokazuje da mladi nisu naročito zainteresirani za politiku i politički angažman (Đipa & Fazlić, 2012; Puhalo & Perišić, 2013; Žiga i sur.; Turčilo i sur., 2019). Osim glasanja na izborima, mladi ne pokazuju tendenciju da se bave formalnim ili polufornalnim vrstama angažmana, kao što je angažman u političkim strankama, ili neformalnijim akcijama i aktivnostima usmjerenim na određenu tematiku, kao što su protesti, peticije ili *online* angažman. Osim toga, prema nalazima iz istraživanja, mladi ljudi uglavnom smatraju da nisu informirani o političkim pitanjima (Turčilo i sur., 2019).

U ovom istraživanju je procijenjen i politički i građanski angažman prema vjerovatnoći glasanja na izborima, nivou angažmana u zajednici i vrstama političkog i građanskog angažmana. Ispitanicima su postavljena razna pitanja, od „Koliko je vjerovatno da biste glasali na izborima?“ do „Da li ste u proteklih dvanaest mjeseci bili uključeni u politički ili građanski angažman?“. Rezultati za svako pitanje su predstavljeni u nižem tekstu.

Vjerovatnoća glasanja na izborima

Većina ispitanika (78%) je izjavila da bi (*vjerovatno* ili *definitivno*) glasala da se izbori održavaju sljedeće sedmice (tabela 9). Međutim, rezultati ukazuju na značajne razlike u odgovorima među ispitanicima iz različitih dobnih skupina, različitog spola, stepena obrazovanja, područja življenja (urbano/ruralno) i mjesta prebivališta (to jeste, Federacija BiH, Republika Srpska i Brčko distrikt).

Veća je vjerovatnoća da bi nešto stariji mladi (u dobi od 20 do 24 godine i od 25 do 29 godina) glasali na izborima u odnosu na one koji su tek stekli biračka prava i koji do sada nisu imali mogućnost glasati na izborima (slika 29). Također je, u prosjeku, veća vjerovatnoća da bi ispitanici muškarci (slika 30), posebno oni sa višim stepenom obrazovanja (slika 31), koji žive u urbanim područjima (slika 32), u FBiH (slika 33), glasali na izborima.

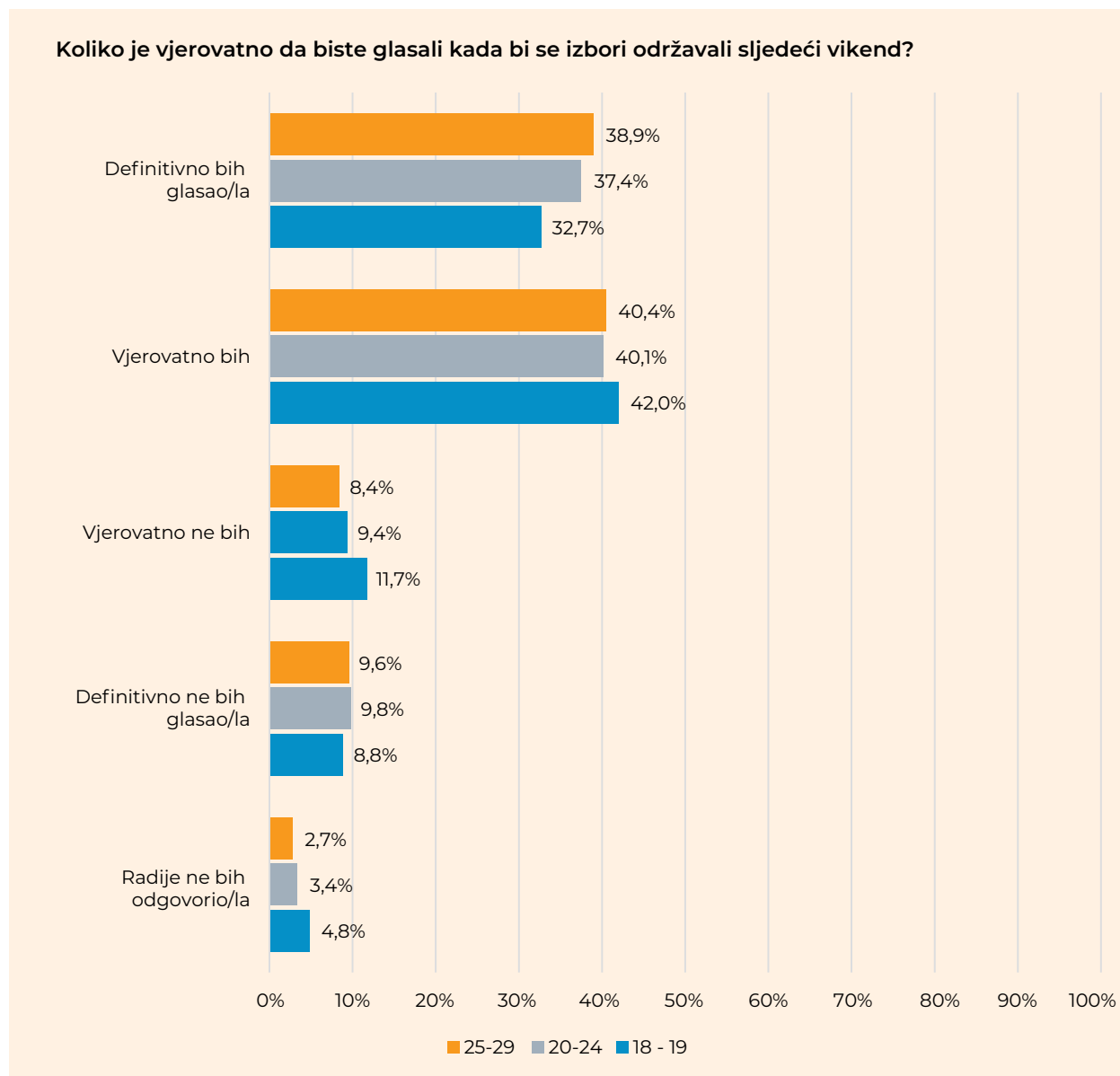
Tabela 9. Vjerovatnoća glasanja na izborima

	Koliko je vjerovatno da biste glasali da se izbori održavaju sljedećeg vikenda?	
	n	%
Odbija odgovoriti	172	3,4%
Definitivno ne bih glasao/la	474	9,5%
Vjerovatno ne bih	476	9,5%
Vjerovatno bih	2.033	40,7%
Definitivno bih	1.846	36,9%
Ukupno	5.001	100,0%

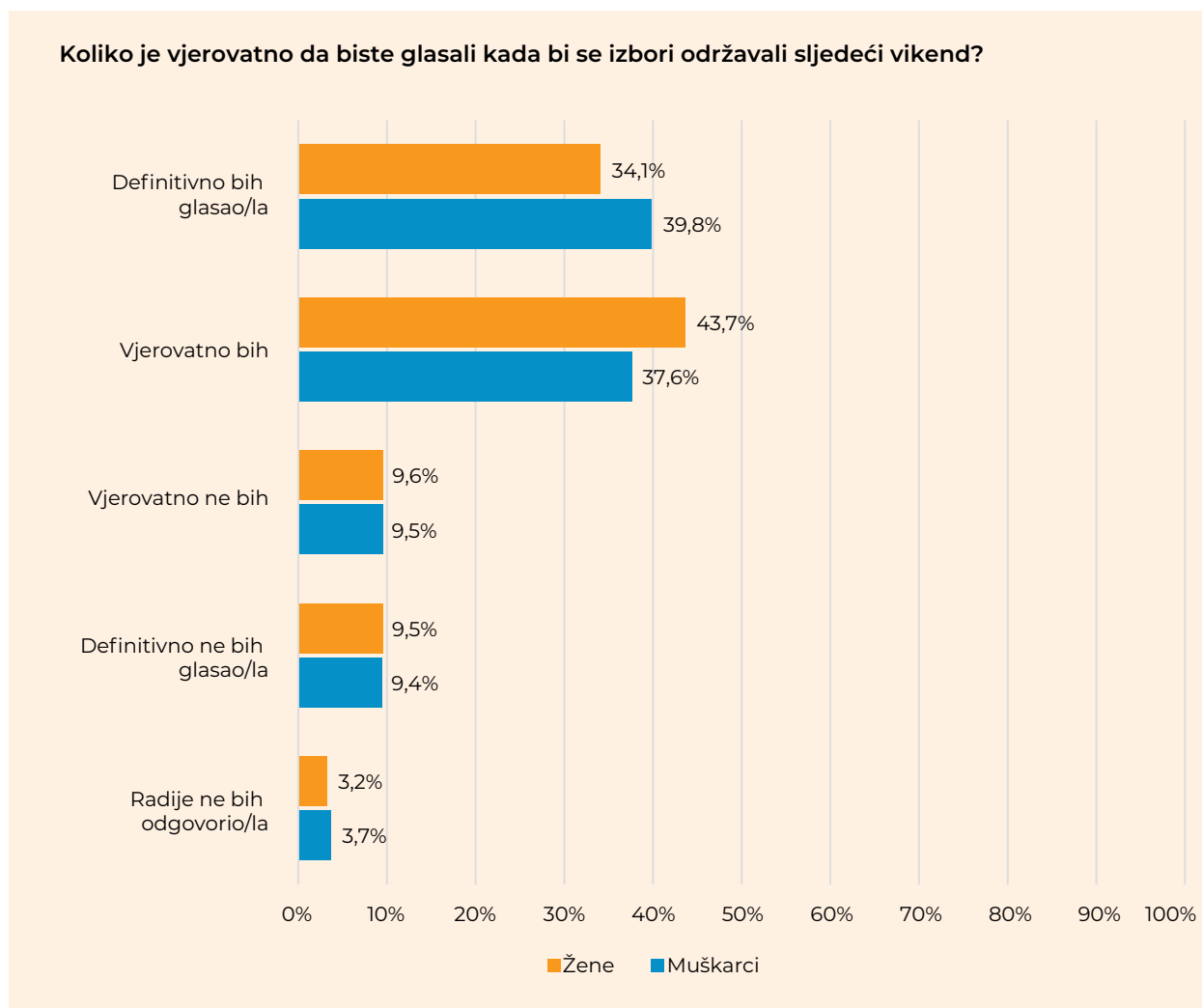
Statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 20 do 24 godine (37%) i od 25 do 29 godina (39%) bi definitivno glasao, u poređenju sa 33% ispitanika u dobi od 18 i 19 godina ($p=0,024$; $p<0,05$ i $p=0,002$; $p<0,01$).

Također, statistički značajno veći postotak muškaraca (40%) bi definitivno glasao da se izbori održavaju sljedeće sedmice, u poređenju sa 34% žena ($p=0,000$; $p<0,01$).

Slika 29. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na starosnu dob

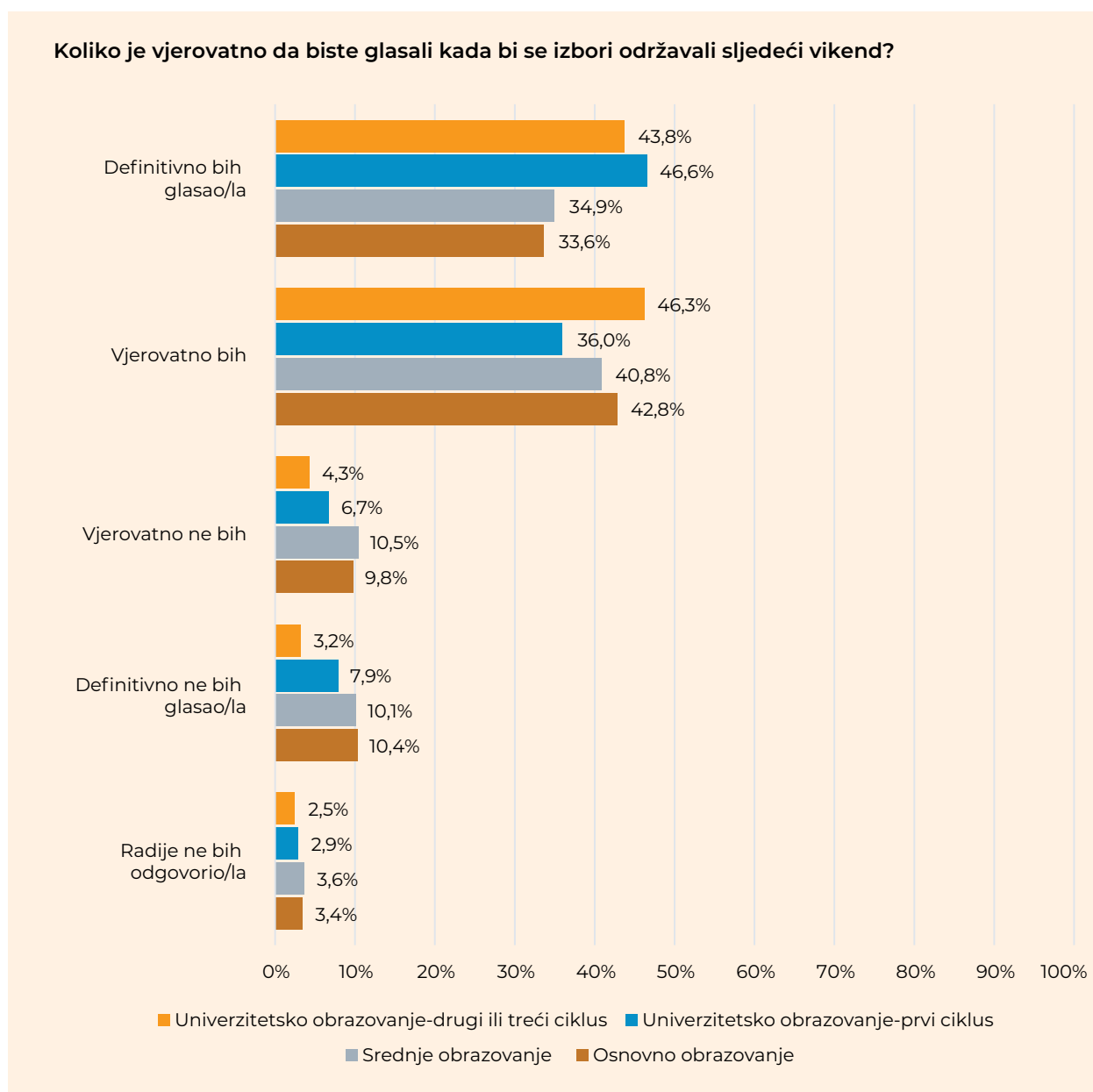

Slika 30. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na spol

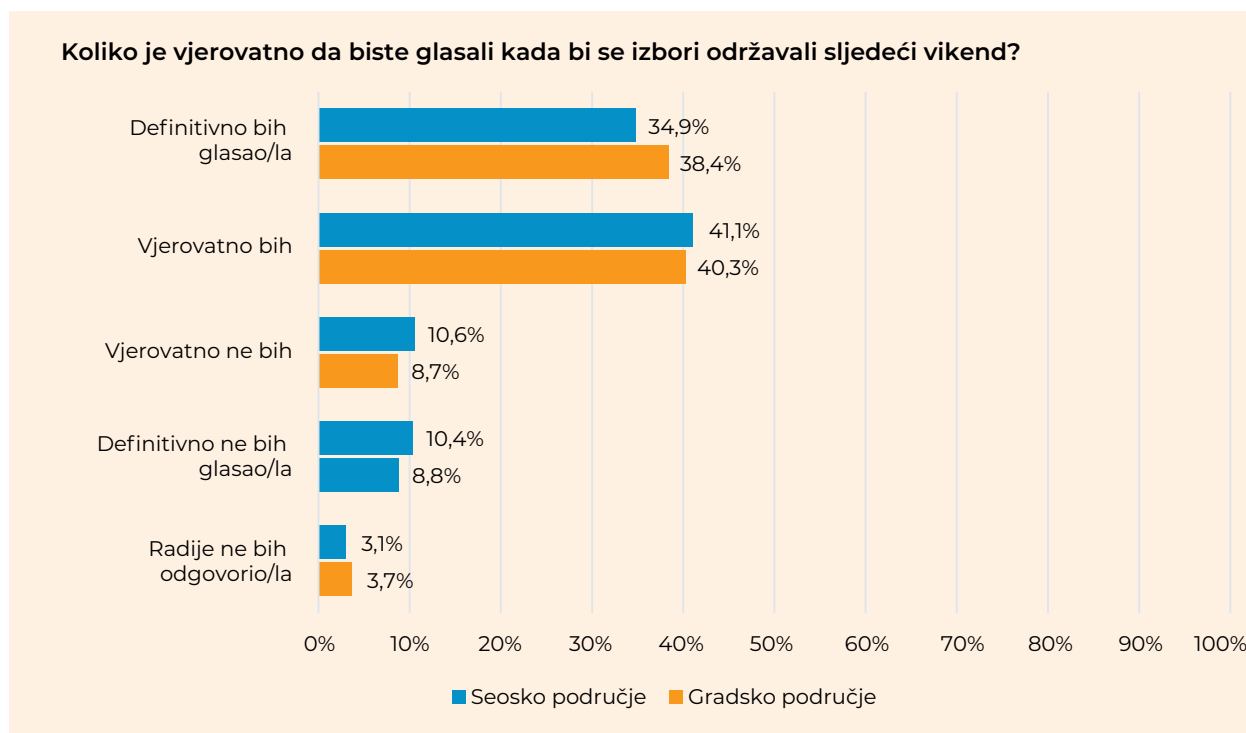
Nadalje, statistički značajno veći postotak ispitanika sa višim stepenom obrazovanja bi definitivno glasao na izborima, u poređenju sa ispitanicima sa nižim stepenom obrazovanja ($p=0,000$; $p<0,01$).

Slika 31. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na stepen obrazovanja

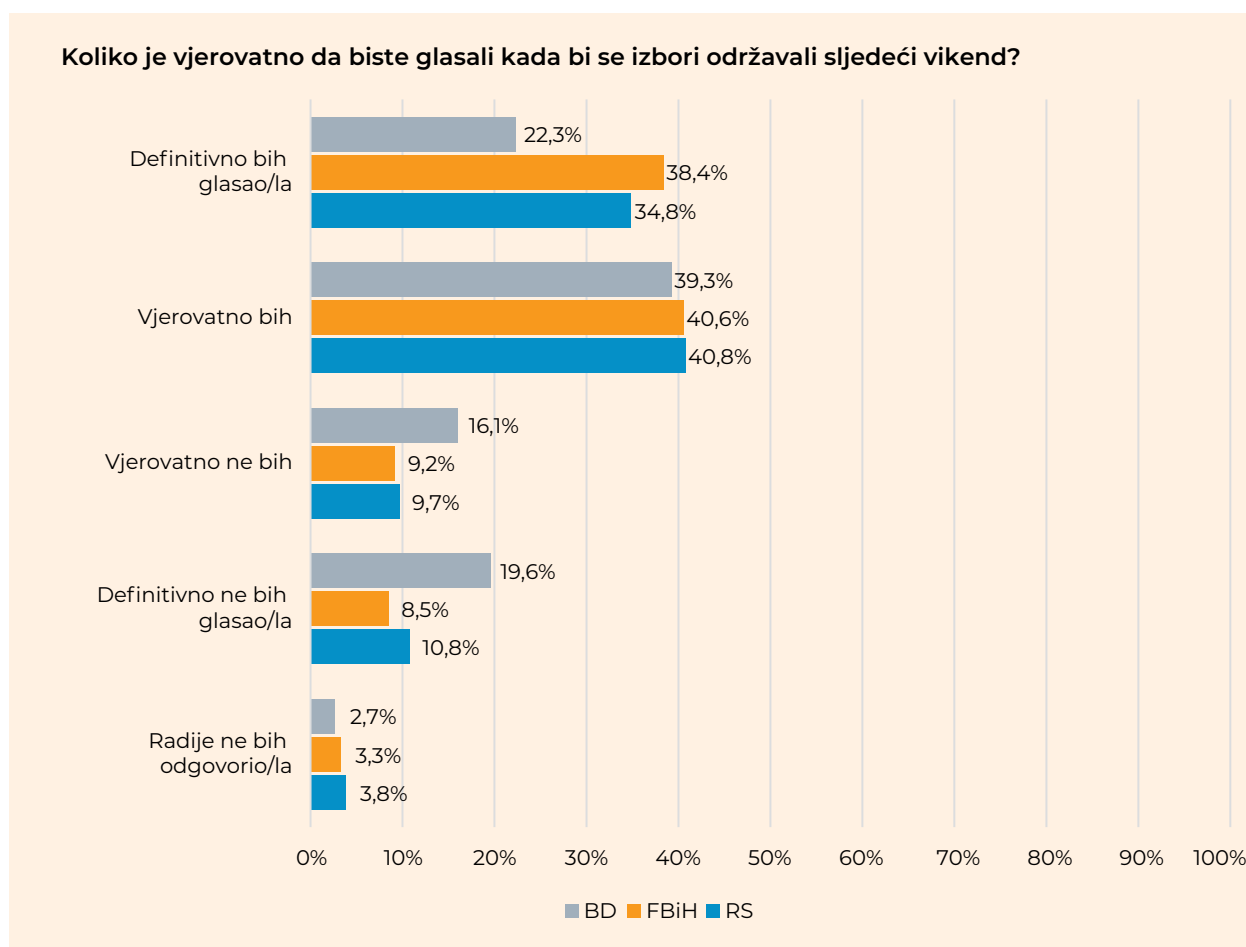

Slične razlike su uočene u pogledu vjerovatnoće glasanja na izborima u odnosu na područje življenja i mjesto prebivališta; statistički značajno veći postotak ispitanika iz urbanih područja bi definitivno glasao na izborima, u poređenju sa ispitanicima iz ruralnih područja ($p=0,008$; $p<0,01$), kao i ispitanici iz FBiH, u poređenju sa ispitanicima iz RS-a i Brčko distrikta ($p=0,002$; $p<0,01$).

Slika 32. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na područje življenja

Slika 33. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na mjesto prebivališta

Nivo angažmana u zajednici

Na pitanje o mjeri u kojoj mladi mogu biti uključeni u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu, 22% anketiranih mladih je odgovorilo da se ne žele uključiti, 36% nije bilo sigurno, dok je 42% mladih izrazilo namjeru da se uključi (tabela 10).

Osim toga, preko 50% mladih smatra da daju doprinos rješavanju problema i pitanja u lokalnoj zajednici i društvu, 23% ne doprinosi onoliko koliko bi to željeli, dok 11% smatra da pitanja od značaja za lokalnu zajednicu i društvo ne predstavljaju nešto čime bi se trebali baviti (tabela 10).

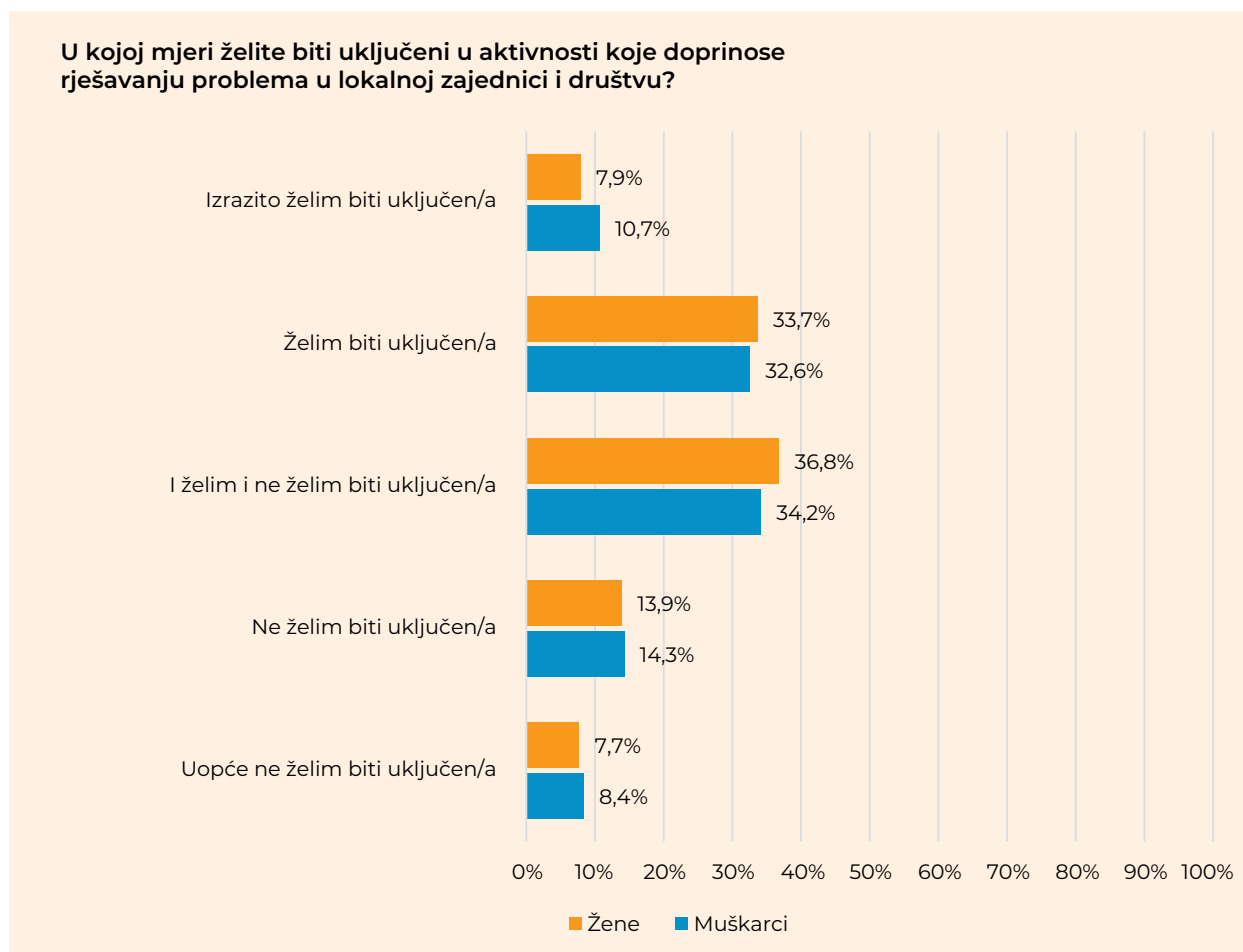
Rezultati istraživanja također pokazuju da postoji statistički značajna razlika u odgovorima između mladića i djevojaka u pogledu nivoa angažmana u zajednici, kao i između mladih i starijih ispitanika, između ispitanika sa višim i nižim stepenom obrazovanja i među ispitanicima koji žive u različitim dijelovima BiH (slika 34, slika 35, slika 36, slika 37).

Mladići, u odnosu na djevojke, izražavaju veću želju da se uključe u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu (slika 34).

Tabela 10. Angažman u lokalnoj zajednici i pridonosenje rješavanju problema

Angažman u lokalnoj zajednici i pridonosenje rješavanju problema		n	%
U kojoj mjeri želite biti uključeni u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu?	Uopće ne želim biti uključen/a	402	8,0%
	Ne želim biti uključen/a	705	14,1%
	I želim i ne želim biti uključen/a	1.775	35,5%
	Želim biti uključen/a	1.656	33,1%
	Izrazito želim biti uključen/a	463	9,3%
	Ukupno	5.001	100,0%
U kojoj mjeri doprinosite rješavanju problema i pitanja u lokalnoj zajednici i društvu?	Ne bih se trebao/la uključivati u rješavanje društvenih problema	573	11,5%
	Ne doprinosim onoliko koliko bih to želio/željela	1.128	22,6%
	Doprinosim u skladu sa svojim mogućnostima	2.859	57,2%
	Dovoljno doprinosim	441	8,8%
	Ukupno	5.001	100,0%

Slika 34. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na spol

Statistički značajno veći postotak muškaraca se želi uključiti u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu (11%), u poređenju sa ženama (8%) ($p=0,001$; $p<0,01$).

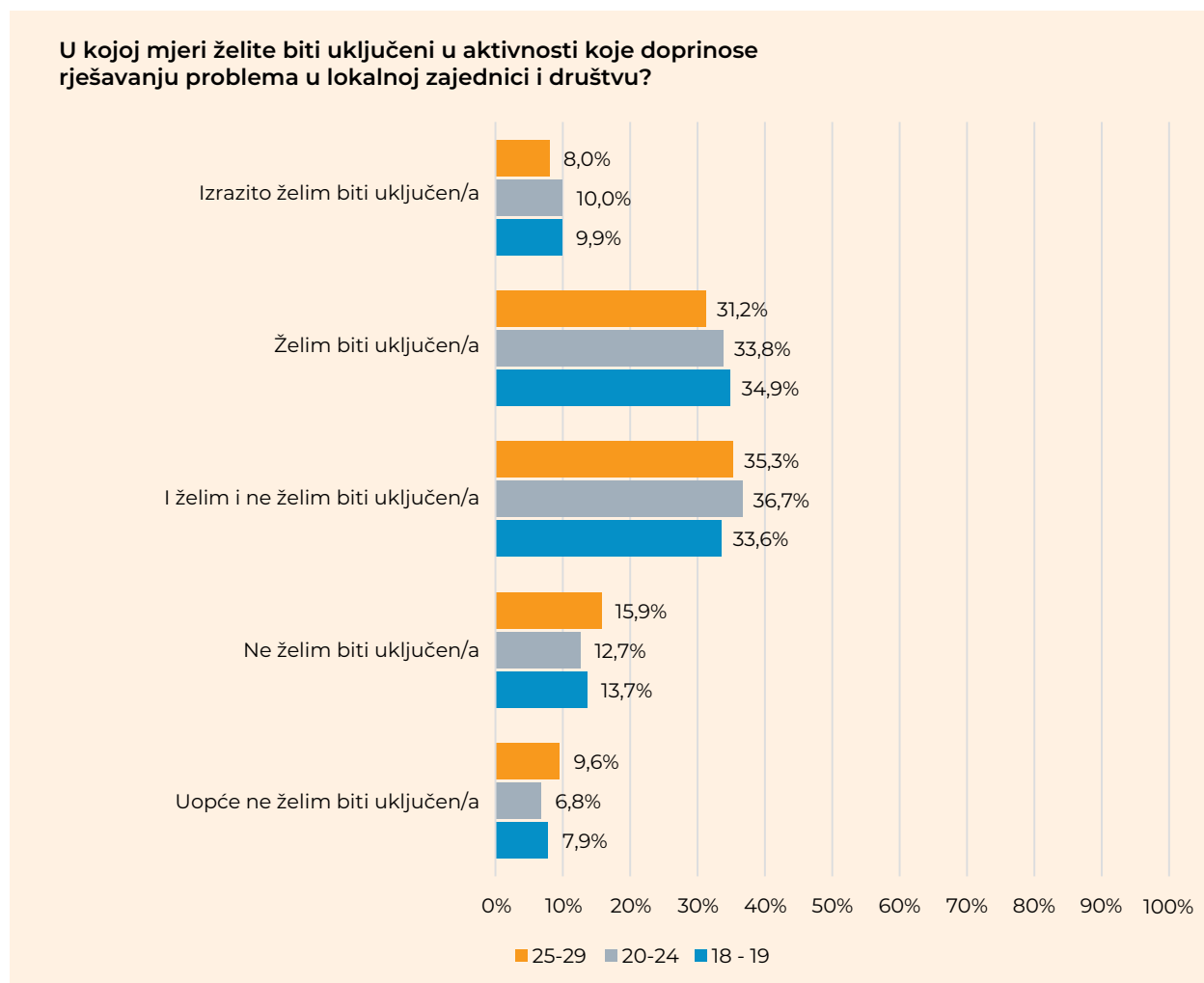
Sa druge strane, grupa starijih ispitanika, u dobi od 25 do 29 godina, manje je zainteresirana za angažman u lokalnoj zajednici nego grupa mlađih ispitanika, to jeste, onih u dobi od 18 i 19 godina i od 20 do 24 godine (slika 35). Statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 25 do 29 godina se uopće ne želi uključiti u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu (10%), u poređenju sa ispitanicima u dobi od 20 do 24 godine (7%) ($p=0,004$; $p<0,01$).

Analiza je također pokazala da se statistički značajno veći postotak ispitanika koji su visoko obrazovani želi uključiti u gore navedene aktivnosti (42%), u poređenju sa ispitanicima sa završenom srednjom školom (31%) ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 36.

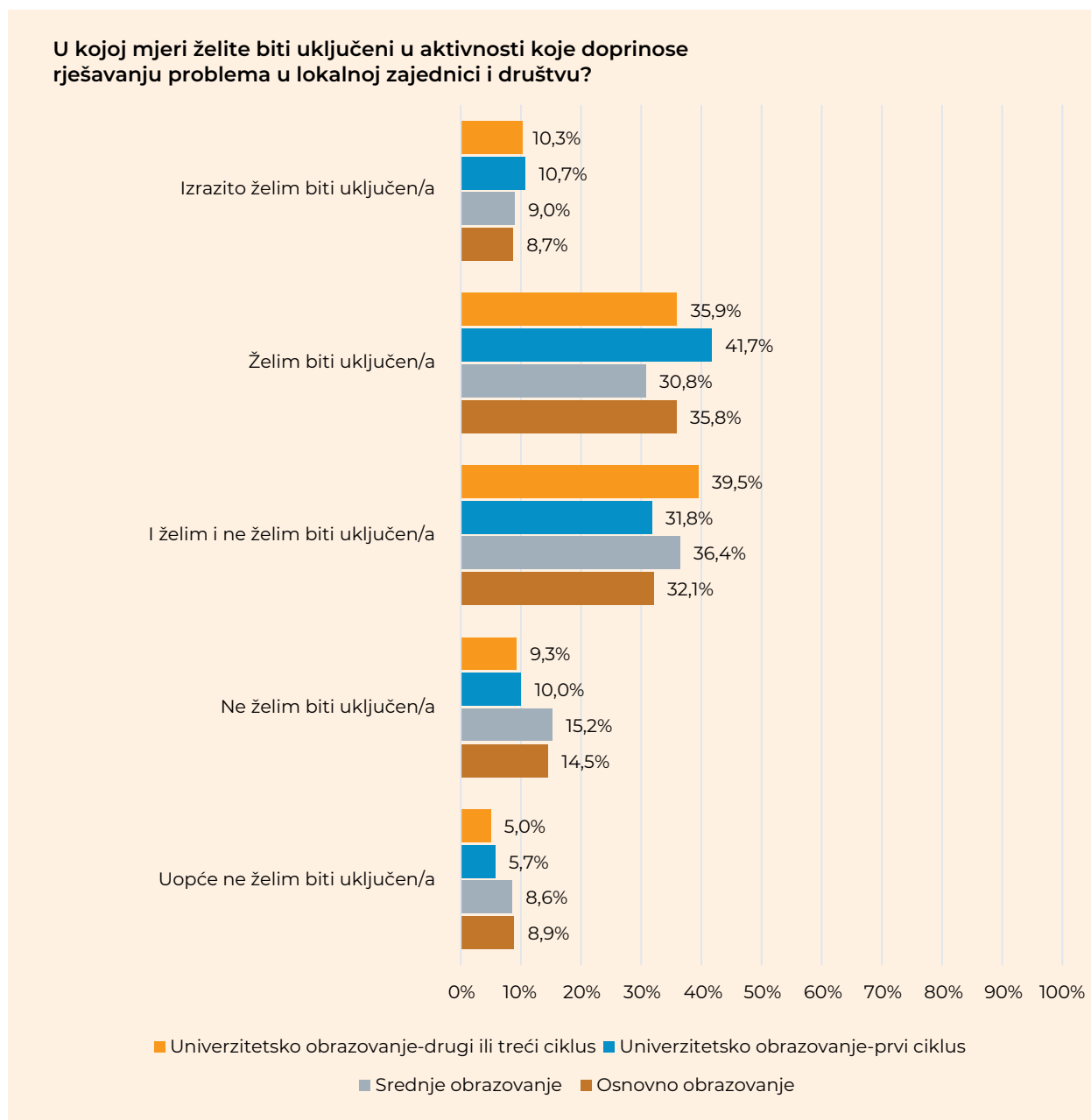
Statistički značajno veći postotak ispitanika iz FBiH (35%) i Brčko distrikta (40%) se želi uključiti u aktivnosti usmjerene na rješavanje problema u lokalnoj zajednici, u poređenju sa ispitanicima iz Republike Srpske (28%) ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 37.

Ne postoji statistički značajna razlika u udjelu odgovora između ispitanika koji žive u urbanim sredinama i onih u ruralnim ($p=0,434$; $p>0,05$).

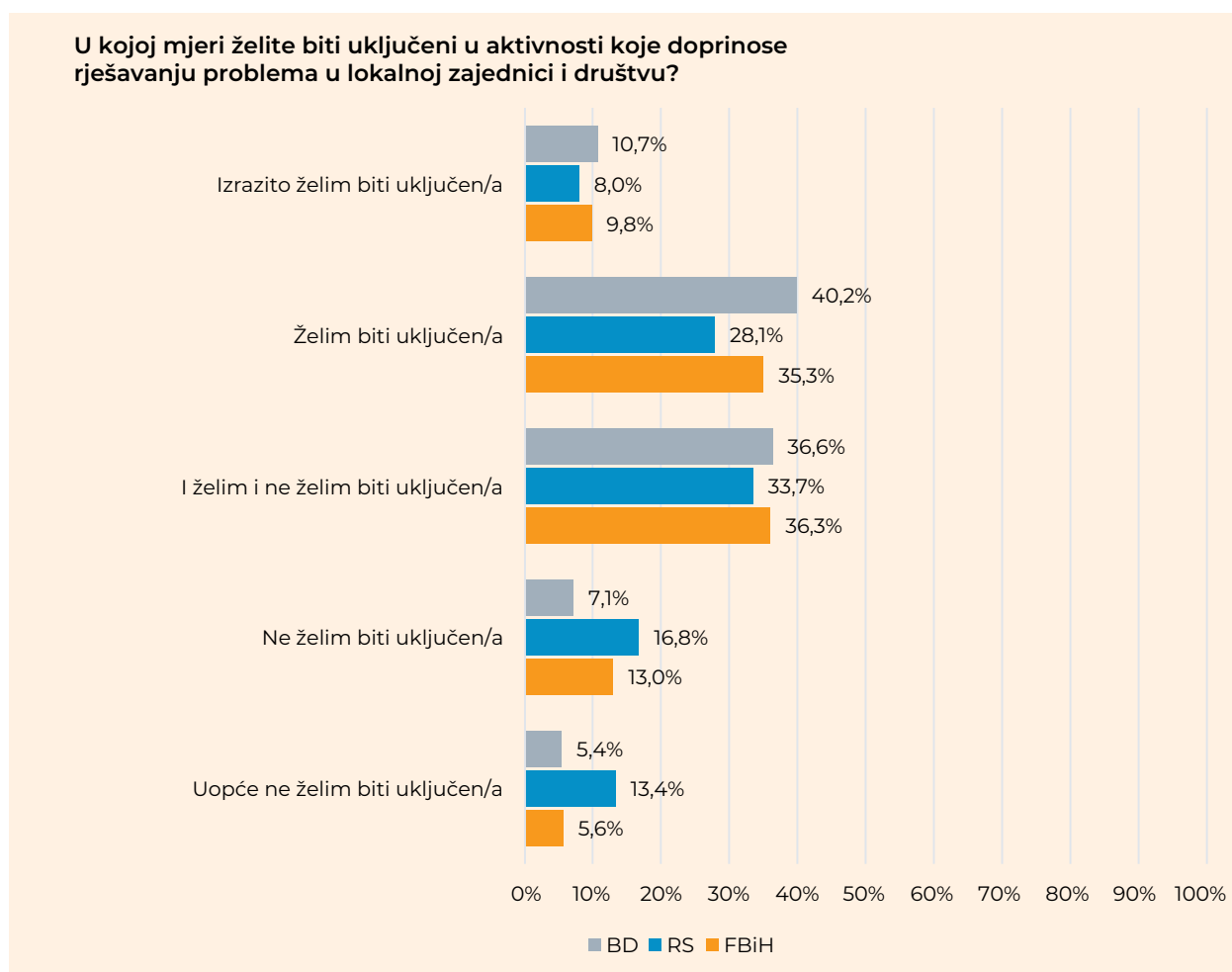
Slika 35. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na starosnu dob

Slika 36. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na stepen obrazovanja

Slika 37. Angažman u lokalnoj zajednici u odnosu na mjesto prebivališta

Vrste političkog i građanskog angažmana

Ispitanicima je postavljeno pitanje da li su u proteklih dvanaest mjeseci proveli ili bili uključeni u bilo koju aktivnost političkog ili građanskog angažmana (tabela 11). Odgovori koje su dali pokazuju da je najčešća vrsta građanskog angažmana među mladima u BiH doniranje novca u dobrotvorne svrhe (48% odgovora) i volonterstvo radi pružanja pomoći drugima, naprimjer, starijim osobama, djeci, osobama sa invaliditetom (35% odgovora). Potpisivanje peticije ili volonteri rad u organizaciji civilnog društva/NVO se javlja u 12% slučajeva, dok se najmanje zastupljena vrsta političkog i građanskog angažmana odnosi na učešće na javnim okupljanjima, kao što su demonstracije i skupovi (8% odgovora) i priključivanje političkoj stranci ili nekoj grupi (7% odgovora).

Tabela 11. Politički i građanski angažman

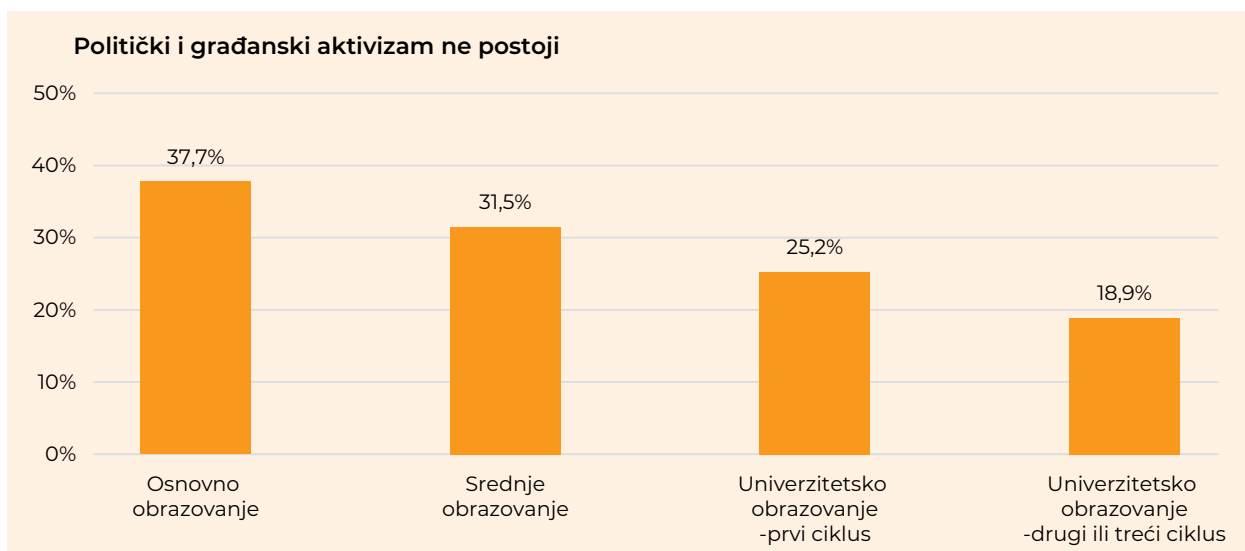
Da li ste u proteklih 12 mjeseci bili uključeni u politički ili građanski angažman?	Da	
	n	%
a) Bili član političke stranke/grupe?	332	6,6%
b) Potpisali peticiju (<i>online</i>), podržali određeno pitanje?	603	12,1%
c) Učestvovali u javnom okupljanju (npr. demonstracije, skupovi itd.)?	379	7,6%
d) Volontirali u OCD /NVO?	605	12,1%
e) Donirali novac u dobrotvorne svrhe?	2.387	47,7%
f) Poklonili svoje vrijeme pružanju pomoći drugima (npr. starijim osobama, djeci, osobama sa invaliditetom)?	1.755	35,1%
g) U drugu vrstu političkog i/ili građanskog angažmana?	239	4,8%
h) Ništa od navedenog	1.530	30,6%

Dobiveni rezultati pokazuju da ne postoje značajne razlike u odgovorima između muškaraca i žena niti između ispitanika koji žive u urbanim i onih koji žive u ruralnim sredinama, kada se radi o njihovom učešću u aktivnostima koje se odnose na politički i građanski angažman. Međutim, postoje razlike u odgovorima među raznim dobnim skupinama, različitim stepenima obrazovanja i raznim dijelovima BiH.

Mlađi ispitanici, oni u dobi od 18 i 19 godina, su manje zainteresirani i manje su uključeni u te vrste aktivnosti, kao i ispitanici sa nižim stepenom obrazovanja, što znači da je vjerovatnoća da nisu bili uključeni niti u jednu gore navedenu aktivnost u proteklih dvanaest mjeseci veća nego što je za starije i obrazovanije ispitanike (slika 38). Kao što rezultati pokazuju, postoji statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 18 i 19 godina koji u proteklih dvanaest mjeseci nisu učestvovali niti u jednoj aktivnosti koja se odnosi na politički i građanski angažman (34%), u poređenju sa ispitanicima u dobi od 20 do 24 godine (29%) i sa ispitanicima u dobi od 25 do 29 godina (30%) ($p=0,012$; $p<0,05$), slika 40.

Osim toga, statistički značajno veći postotak ispitanika iz Republike Srpske (41%) nije učestvovalo niti u jednoj gore spomenutoj aktivnosti u proteklih dvanaest mjeseci, u poređenju sa ispitanicima iz FBiH (26%) i iz Brčko distrikta (23,2%) ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 39.

Slika 38. Političko i građansko (ne)sudjelovanje u odnosu na stepen obrazovanja

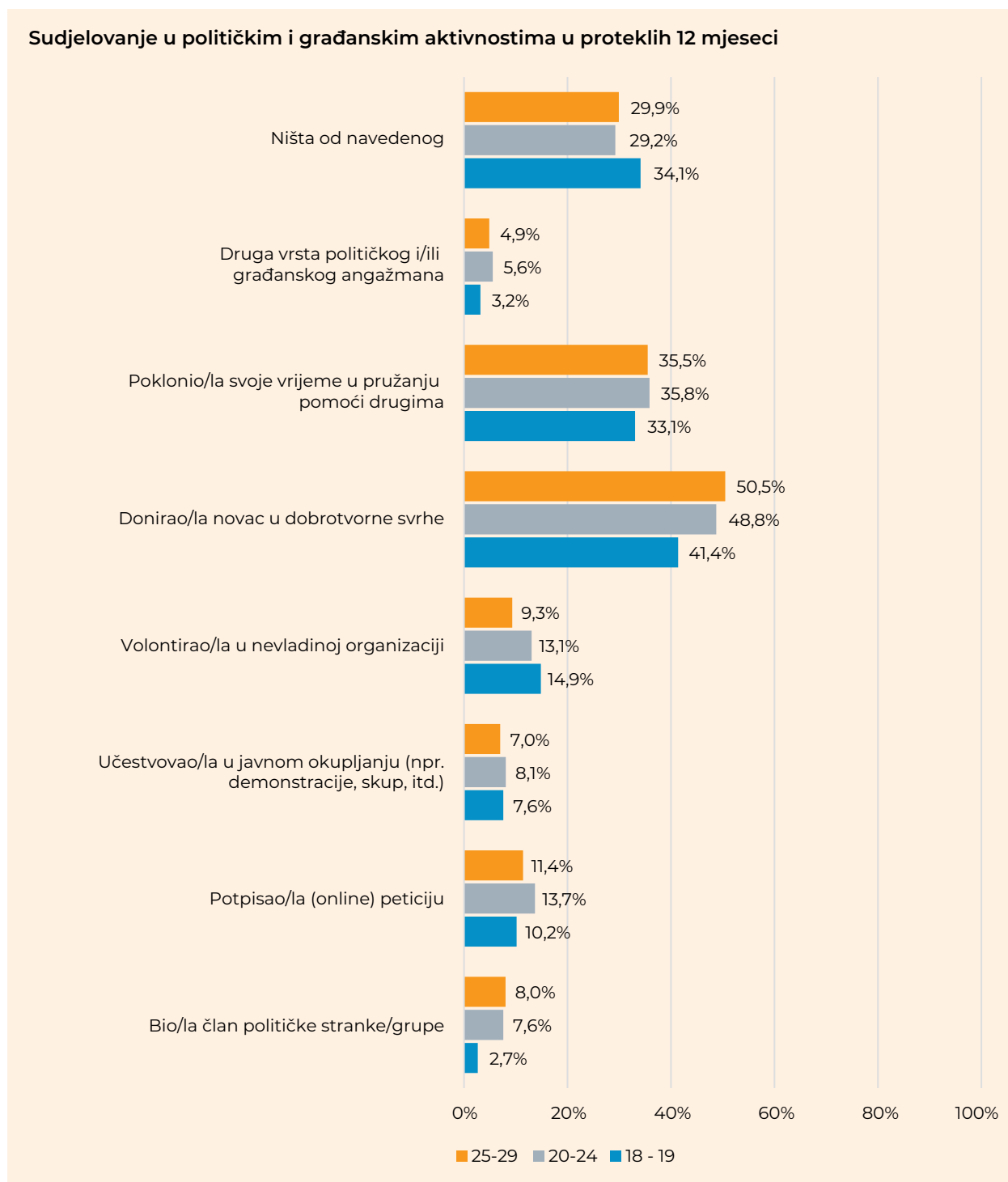
Slika 39. Političko i građansko (ne)sudjelovanje u odnosu na mjesto prebivališta

Kada su uključeni, mlađi ispitanici (u dobi od 18 i 19 godina) više volontiraju u organizaciji civilnog društva/nevladinoj organizaciji nego stariji ispitanici. Sa druge strane, stariji ispitanici su skloniji doniranju novca u dobrotvorne svrhe nego potpisivanju peticija ili pristupanju političkim strankama.

Detaljniji pregled odgovora se nalazi u tekstu ispod.

Slika 40. Politički i građanski angažman u odnosu na dob

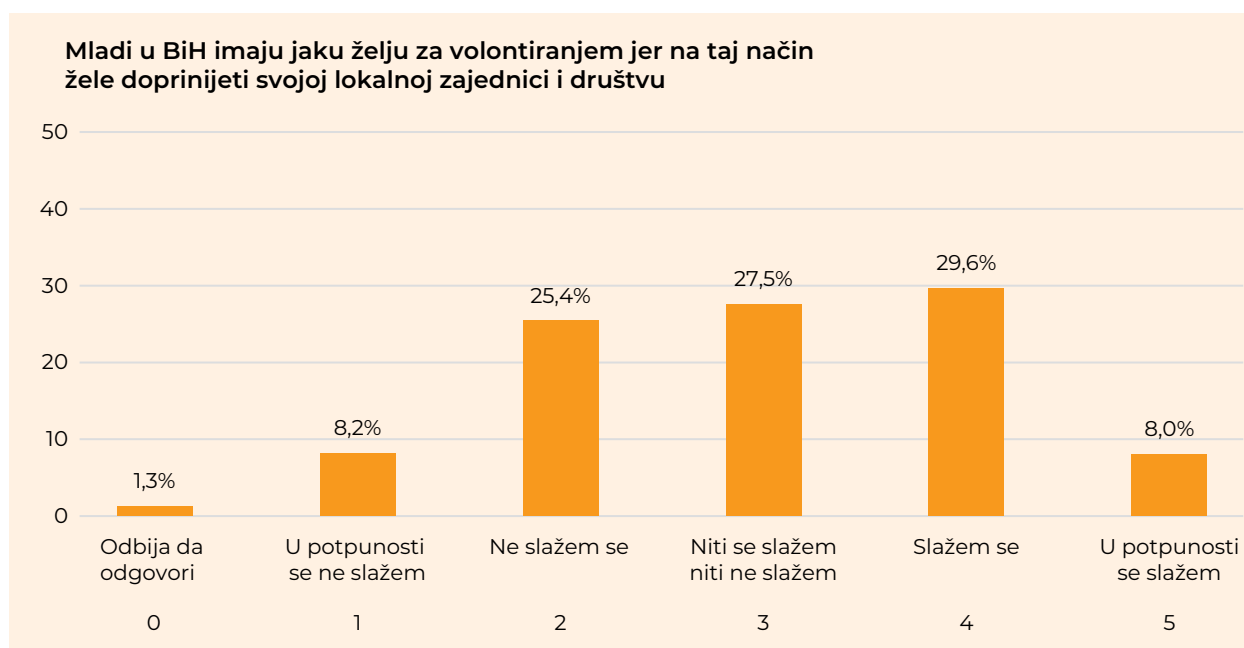
Prema rezultatima, većina ispitanika, bez obzira na dob, nisu bili članovi niti jedne političke stranke u proteklih dvanaest mjeseci. Dodatna analiza pokazuje da je statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 20 do 24 godine (8%) i u dobi od 25 do 29 godina (8%) bio u političkim strankama, u poređenju sa ispitanicima u dobi od 18 i 19 godina (3%) ($p=0,000$; $p<0,01$).

Većina ispitanika, bez obzira na dob, u proteklih dvanaest mjeseci nije potpisala niti jednu *online* peticiju. Međutim, dodatna analiza pokazuje da je statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 20 do 24 godine potpisao *online* peticiju (14%), u poređenju sa ispitanicima u dobi od 18 i 19 godina (10%) ($p=0,008$; $p<0,01$).

Osim toga, u proteklih dvanaest mjeseci većina ispitanika nije učestvovala na bilo kojem javnom okupljanju. Nije pronađena statistički značajna razlika u udjelu odgovora među raznim dobnim skupinama ($p=0,445$; $p>0,05$).

Što se tiče volonterstva, ispitanici imaju podijeljeno mišljenje o spremnosti mladih da volontiraju i doprinose svojoj lokalnoj zajednici i društvu; oko 38% *bi se složilo* ili se *u potpunosti slaže* da mladi imaju snažnu želju da volontiraju i pridonese društvu, 28% nije sigurno, dok 34% smatra da mladi nisu voljni posvetiti tome svoje vrijeme (slika 41). Prema rezultatima, postoji statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 18 i 19 godina (15%) i ispitanika u dobi od 20 do 24 godine (13%) koji su volontirali u organizacijama civilnog društva/nevladinim organizacijama u proteklih godinu dana, u poređenju sa ispitanicima u dobi od 25 do 29 godina (9%) ($p=0,000$; $p<0,01$). Nije pronađena statistički značajna razlika u udjelu odgovora među raznim dobnim skupinama po pitanju volontiranja da bi pomogli drugima ($p=0,262$; $p>0,05$), slika 40. Na kraju, statistički značajno veći postotak starijih ispitanika u dobi od 20 do 24 godine (49%) i ispitanika u dobi od 25 do 29 godina (51%) je u proteklih dvanaest mjeseci donirao novac u dobrotvorne svrhe, u poređenju sa ispitanicima u dobi od 18 i 19 godina (41%) ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 40.

Slika 41. Spremnost za volontiranje

Kao što rezultati pokazuju, mladi u BiH izražavaju nizak nivo interesovanja za politički i građanski angažman i ovi nalazi odgovaraju nalazima iz prethodnih istraživanja ovog pitanja. Kao što je navedeno u Studiji o mladima iz 2018/2019. godine (Turčilo i sur., 2019), uzdržanost od politike i političkog djelovanja je rezultat višestrukih faktora, to jeste, demokratska tranzicija, zaostajanje u ekonomskom razvoju i dominacija političkih elita skupa stvaraju određeni obrazac ponašanja koji karakterizira uzdržanost koja predstavlja oblik protesta i revolta protiv određenog političkog sistema za koji se može reći da ne vodi računa o budućnosti mladih.

Ključni nalazi i implikacije istraživanja – politički i građanski angažman

- Anketirani mladi u BiH, osim tradicionalnog modela učešća kroz glasanje na izborima, izražavaju **nizak nivo interesovanja** za formalne ili poluformalne vrste **političkog i građanskog angažmana**.
 - o Većina ispitanika (78%) je navela da bi (*vjerovatno* ili *definitivno*) **glasali** da se izbori održavaju sljedeće sedmice.
- Preko 50% mladih smatra da pridonose rješavanju problema i pitanja u lokalnoj zajednici i društvu, 23% ne pridonosi koliko bi to željeli, dok 11% smatra da pitanja u lokalnoj zajednici i društvu ne predstavljaju nešto čime bi se oni trebali baviti.
 - o Mladići izražavaju snažniju želju za uključivanjem u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnim zajednicama i društvu nego djevojke, kao i mlađi ispitanici (u dobi od 18 i 19 godina i od 20 do 24 godine) te ispitanici sa visokom stručnom spremom, u poređenju sa ispitanicima sa srednjom stručnom spremom.
- Prevladavajuća vrsta građanskog angažmana među mladima u BiH je **doniranje novca u dobrotvorne svrhe** (48% odgovora) i **poklanjanje vlastitog vremena pružanju pomoći drugima** naprimjer, starijim osobama, djeci, osobama sa invaliditetom (35% odgovora).
 - o Potpisivanje peticije ili volonterski rad u organizacijama civilnog društva/ nevladinim organizacijama je zapaženo u 12% odgovora, dok se najmanje zastupljena vrsta političkog i građanskog angažmana odnosi na učešće na javnim okupljanjima, kao što su demonstracije i skupovi (8% odgovora) i priključivanje političkim strankama (7% odgovora).

Nalazi odgovaraju nalazima iz prethodnih istraživanja o ovim pitanjima, što podrazumijeva da su mladi u BiH i dalje odsutni iz politike i političkog djelovanja i da se mladi u BiH ne identificiraju sa postojećim političkim i društvenim sistemom zbog toga što pretpostavljaju da su njihove potrebe marginalizirane u javnim politikama i praksama. S obzirom da znatno manje mladih glasa na svakim izborima, u poređenju sa preferencijama mladih u ovoj studiji, vrijedilo bi ispitati razloge za tu razliku i da li bi bilo moguće poduzeti bilo kakve korake da bi se osiguralo veće učešće mladih u demokratskim procesima.

Osim toga, rezultati pokazuju da je građanski angažman mladih u BiH uglavnom evidentan u pružanju pomoći drugima i doniranju novca u dobrotvorne svrhe. Ovaj oblik građanskog angažmana može biti rezultat potrebe za direktnim i vidljivim uključivanjem u zajednicu i za kolektivizmom kao društvenom vrijednošću. Ipak, nizak postotak mladih koji su zainteresirani i koji se bave političkim i građanskim angažmanom podrazumijeva da većina njih nije zainteresirana, što znači da većina njih ne vidi sebe kao važnu snagu koja će pokrenuti promjena u sistemu zato što ili nije zainteresirana ili zato što joj nije omogućeno da stvara i oblikuje politike koje direktno utječu na život mladih ili pak zato što većina mladih koristi svoju uzdržanost kao oblik protesta protiv socio-političkog sistema za koji se ne može reći da vodi računa o budućnosti mladih.

Slična opservacija bi se mogla dati i za angažman mladih u razvoju zajednice gdje mlađe generacije preferiraju da budu lično angažirane u pružanju pomoći drugima ili da volontiraju u organizacijama civilnog društva/nevladinim organizacijama (vjerovatno zbog toga što imaju više slobodnog vremena ili imaju nizak raspoloživi dohodak ili nemaju nikakav dohodak).

3 Migracijske aspiracije i migracijski potencijal

Teorijski model *aspiracija – sposobnosti* pravi razliku između aspiracije osobe da migrira i njene mogućnosti da to realizira. Tendencija migriranja se može analizirati na dva nivoa. Na makro nivou se postavlja pitanje zašto veliki broj ljudi želi migrirati. Razni autori se u odgovoru na ovo pitanje pozivaju na društvene, ekonomske i političke aspekte okruženja. Na mikro nivou se postavlja pitanje ko želi migrirati, a ko želi ostati u svojoj domovini. Socio-demografske karakteristike, kao što su spol, dob, stepen obrazovanja i društveni položaj, mogu biti pokazatelji koji bi mogli usmjeravati odgovore na postavljena pitanja.

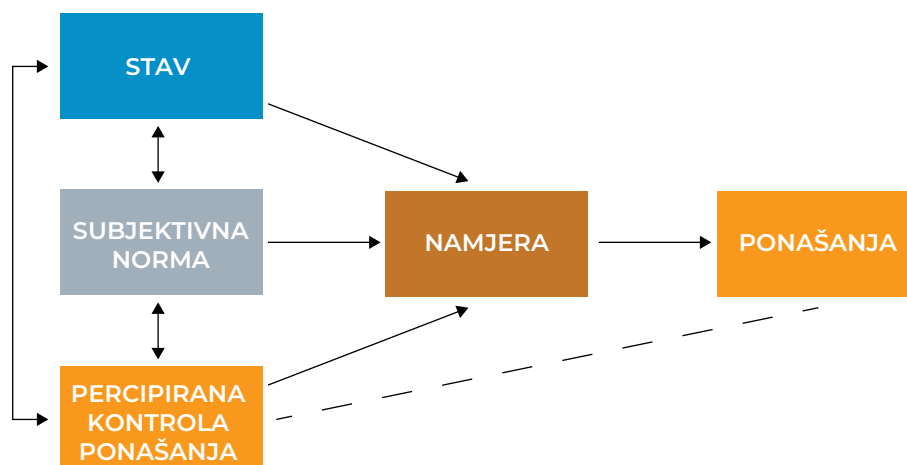
Međutim, migracijsko ponašanje ne ovisi samo o migracijskim aspiracijama, nego je uvjetovano i drugim varijablama, kao što su sposobnost postizanja navedenog ponašanja. Također, migracijsko ponašanje ovisi o percipiranom realizmu migracijskih aspiracija koje određuju individualne karakteristike (ličnost, resursi, vještine, itd.), karakteristike okruženja (mreže podrške, porodične obaveze, itd.) i makro-strukturni kontekst (propisi o migracijama, mogućnosti na tržištu rada, itd.) (Carling, 2014).

Koristan teorijski okvir za objašnjenje odnosa između migracijskih namjera i stvarnog ponašanja je socio-psihološka teorija planiranog ponašanja (Lu, 1999; Nikić, 2017). Prema teoriji planiranog ponašanja (slika 42), stavovi o određenim ponašanjima, kao što je migracija, ima značajnu ulogu u objašnjenju ljudskog ponašanja i mogu biti pozitivni i negativni. Druga bitna varijabla u objašnjenju namjere izvođenja određenog ponašanja je subjektivna norma. Ovaj faktor je povezan sa percipiranim društvenim pritiskom povezanim sa izvođenjem određene aktivnosti, to jeste, da li bi osoba trebala migrirati ili ne bi trebala. Odnosno, subjektivne norme predstavljaju utjecaj koji društveno okruženje ima na ponašanje osobe.

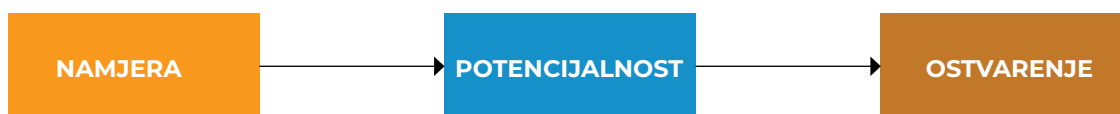
Utjecaj subjektivnih normi pretpostavlja da će osobe izraziti veću namjeru da migriraju ako smatraju da ljudi kojima vjeruju gledaju na njihovu migraciju kao na poželjno ponašanje. Osim toga, percipirana kontrola ponašanja se odnosi na percepciju osobe o prisustvu ili odsustvu resursa ili sposobnosti da realizira određeno ponašanje. U tom slučaju je percipirana kontrola ponašanja definirana kao očekivana lakoća napuštanja domovine. Pretpostavka je da osobe neće imati snažnu namjeru da migriraju ako procijene da nemaju resurse niti mogućnost da migriraju, čak i kada imaju pozitivan stav prema migraciji i kada druge osobe koje su njima bitne odobravaju njihovo ponašanje.

Percipirana kontrola ponašanja sadrži dvije zasebne, ali ipak međusobno povezane komponente; percipirana samoefikasnost i percipirana sposobnost kontrole. Percipirana samoefikasnost se odnosi na percepciju sposobnosti ostvarenja određenog ponašanja. Sa druge strane, percipirana sposobnost kontrole se odnosi na ličnu kontrolu svog ponašanja, koja može biti pod utjecajem drugih varijabli, kao što je migracijska politika.

Teorija planiranog ponašanja

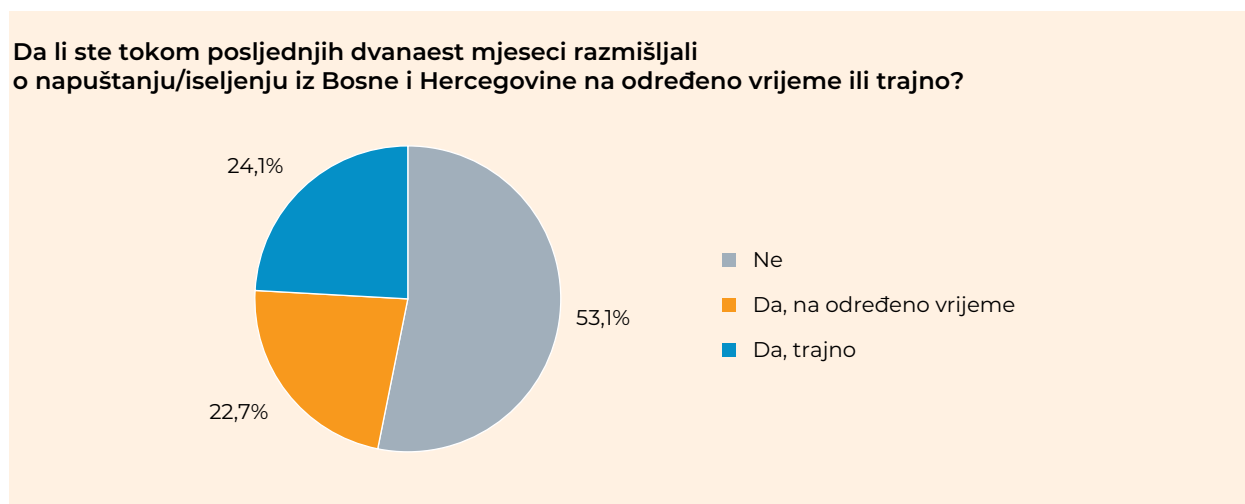
Stoga će rezultati istraživanja koji se odnose na migracijske namjere biti predstavljeni na sljedeći način: prvo, rezultati o migracijskim aspiracijama mladih u BiH, to jeste, koliko ispitanika ima želju da emigrira i koje su njihove karakteristike, a nakon toga rezultati o migracijskom potencijalu, to jeste, za koliko je mladih veća vjerovatnoća da će ostvariti migracijsko ponašanje.

3.1 Migracijske aspiracije

Migracijske aspiracije se mogu definirati kao *uvjerenje da je migracija poželjna*, s obzirom na specifičan kontekst u kojoj se neka osoba nalazi, skupa sa njenim ličnim karakteristikama (Carling, 2014). Prema rezultatima istraživanja, 47% mladih u BiH je izrazilo aspiraciju za odlaskom iz zemlje; 23% bi voljelo iz zemlje privremeno otići, dok 24% razmišlja od trajnom odlasku iz zemlje (slika 43).

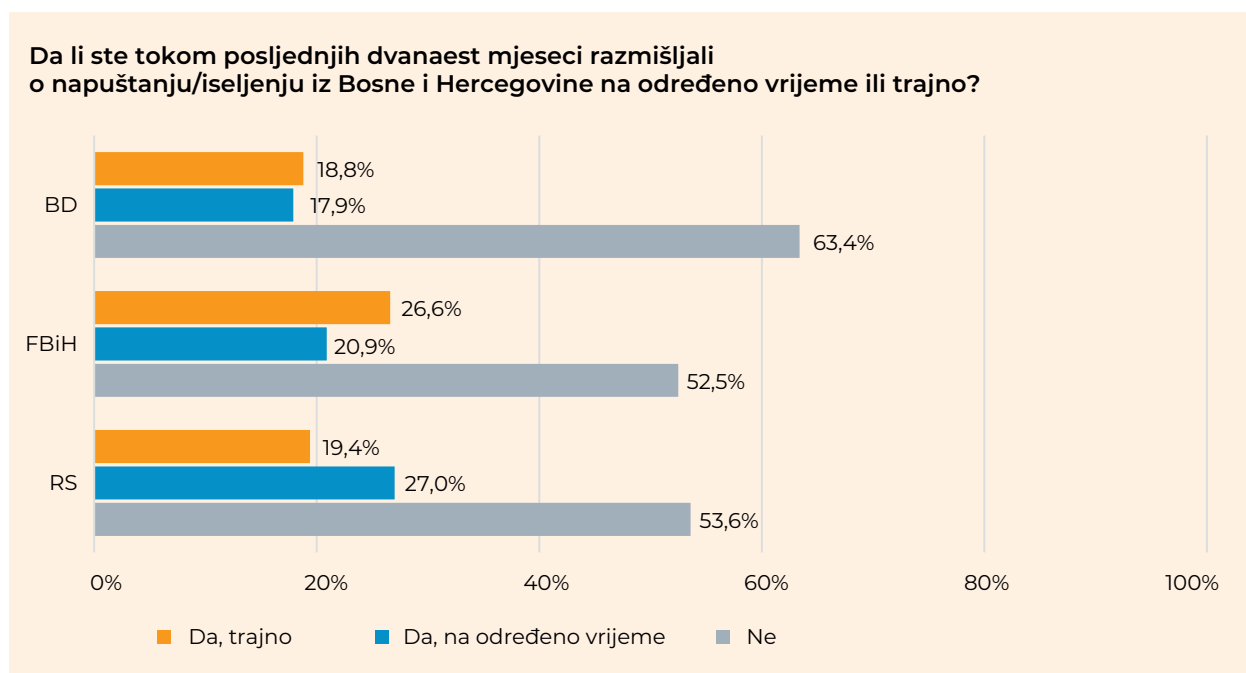
Slika 43. Migracijske aspiracije

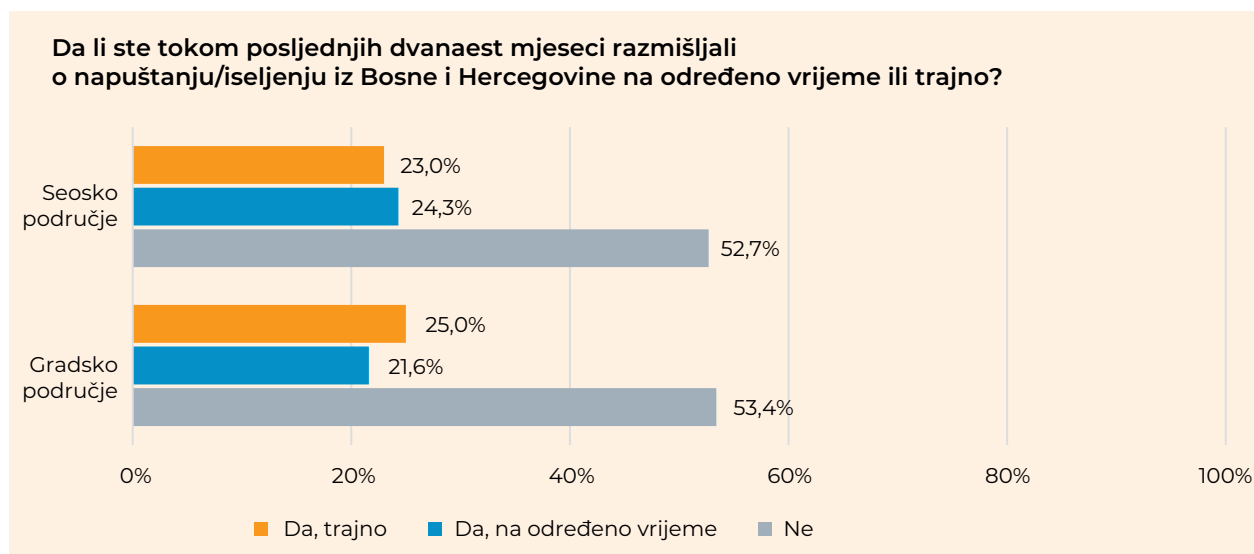
Među onima koji imaju migracijske aspiracije, oko 60% često razmišlja o emigraciji. Preko 40% bi željelo otići sljedeće godine, a 35% je uvjereno da će uspjeti emigrirati iz BiH u namjeravanom periodu (tabela 12). Većina planira iskoristiti podršku rodbine i svoju ušteđevinu za ostvarivanje migracije, dok 14% još uvijek ne zna kako i gdje mogu doći do potrebnih sredstava (tabela 13).

Osim toga, rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u odgovorima na pitanje o migracijskim aspiracijama između ispitanika iz raznih dobnih skupina, različitog spola, stepena obrazovanja, radnopravnog statusa, bračnog stanja, državljanstva i mreže prijatelja/članova porodice u zemlji domaćinu. Ne postoji statistički značajna razlika u udjelu odgovora između ispitanika koji žive u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu ($p=0,069$; $p>0,05$), kao ni između ispitanika koji žive u urbanim i ruralnim područjima ($p=0,606$; $p>0,05$), slika 44, slika 45.

Slika 44. Migracijske aspiracije u odnosu na mjesto prebivališta

Slika 45. Migracijske aspiracije u odnosu na područje življenja

Detaljniji pregled odgovora se nalazi u tekstu ispod.

Tabela 12. Migracijska namjera

Migracijska namjera		n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	2.657	53,1%
	Da, na određeno vrijeme	1.137	22,7%
	Da, trajno	1.207	24,1%
	Ukupno	5.001	100%
Koliko često ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Rijetko	118	5,0%
	Ponekad	805	34,3%
	Često	939	40,1%
	Stalno o tome razmišljam	482	20,6%
	Ukupno	2.344	100%
Koliko brzo biste željeli napustiti Bosnu i Hercegovinu?	U narednih šest mjeseci	552	23,5%
	U narednoj godini	440	18,8%
	U narednih godinu-dvije	590	25,2%
	Za više od dvije godine	309	13,2%
	Ne znam	453	19,3%
	Ukupno	2.344	100,0%
Kolika je vjerovatnoća da ćete uspjeti napustiti Bosnu i Hercegovinu u namjeravanom periodu?	Vrlo malo vjerovatno	144	6,1%
	Malo vjerovatno	380	16,2%
	Donekle vjerovatno	989	42,2%
	Vrlo vjerovatno	604	25,8%
	Potpuno sigurno	227	9,7%
	Ukupno	2.344	100%

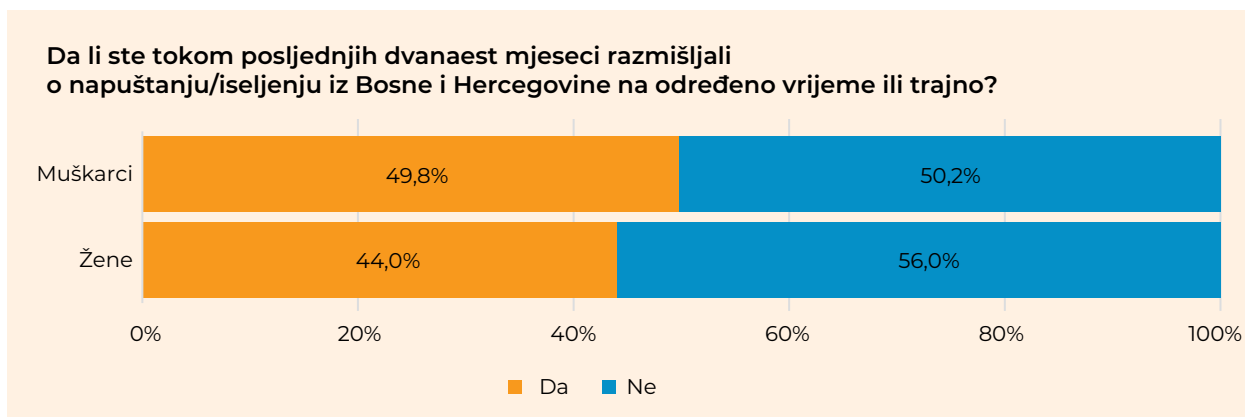
Tabela 13. Sredstva za finansiranje odlaska iz zemlje

		n	%
Na koji način planirate finansirati svoj odlazak iz zemlje?	Ušteđevina	748	31,9%
	Pozajmica/kredit	196	8,4%
	Prodaja imovine	63	2,7%
	Podrška porodice	1.350	57,6%
	Drugo	31	1,3%
	Ne znam	340	14,5%

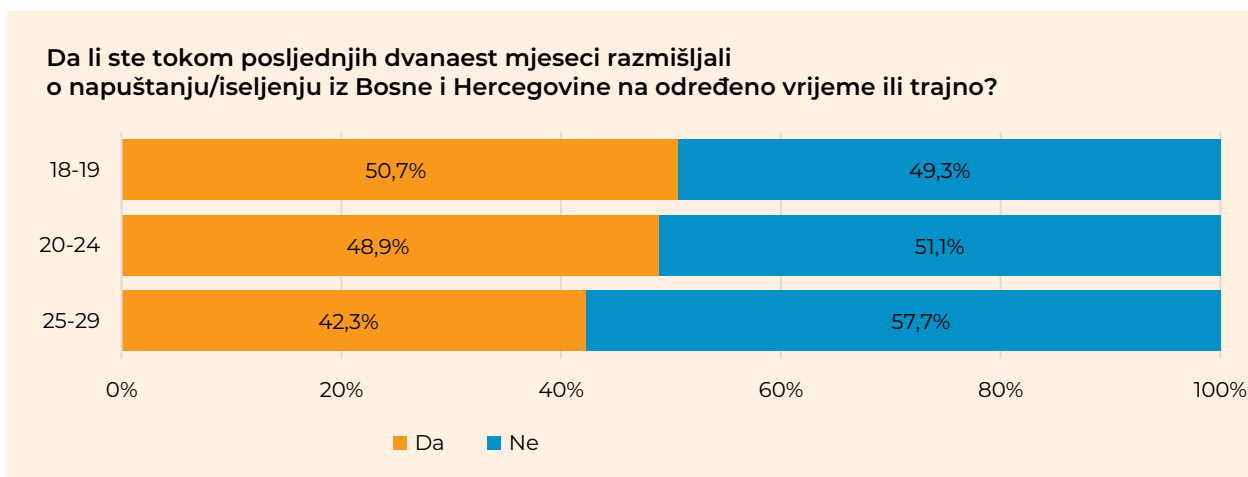
Statistički značajno veći postotak muškaraca je u proteklih dvanaest mjeseci razmišljao o odlasku iz BiH (50%), u poređenju sa ženama (44%) ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 46.

Također postoji statistički značajno veći postotak ispitanika u dobi od 18 i 19 godina (51%) i od 20 do 24 godine (49%) koji su razmišljali o odlasku iz BiH u posljednjih dvanaest mjeseci, u poređenju sa ispitanicima u dobi od 25 do 29 godina (42%) ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 47.

Slika 46. Migracijske aspiracije u odnosu na spol

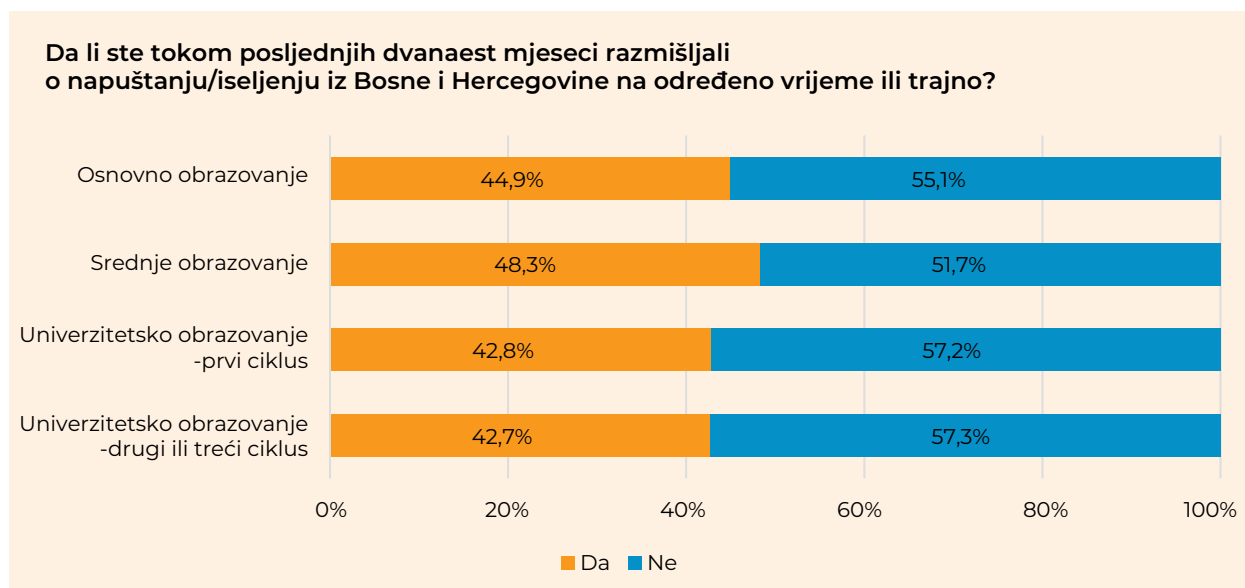

Slika 47. Migracijske aspiracije u odnosu na starosnu dob

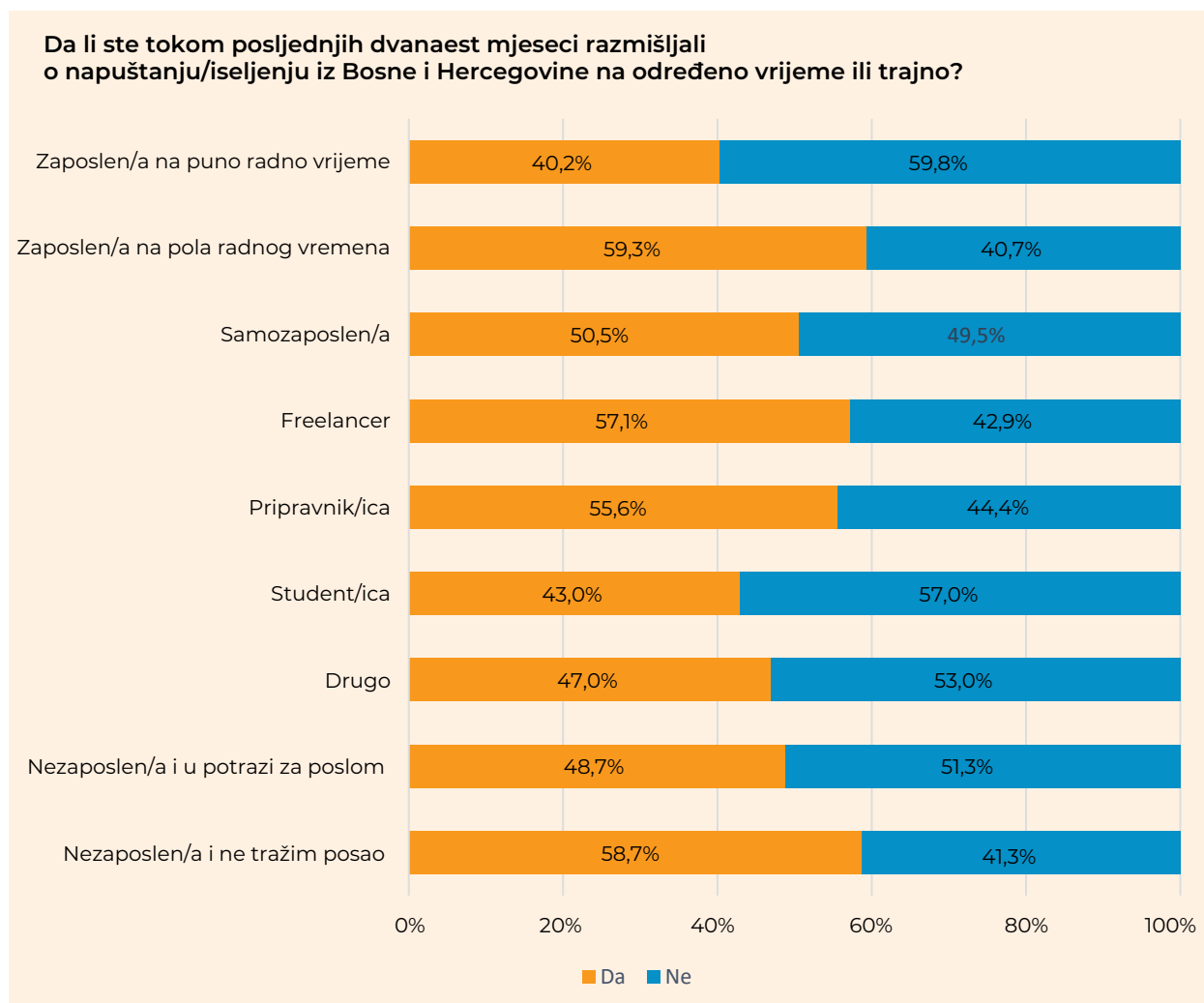

Osim toga, veći postotak ispitanika sa završenom srednjom školom (48%) nego sa završenim prvim ciklusom studija (bakalaureat) (43%) ($p=0,049$; $p<0,05$), razmišlja o odlasku iz BiH; veći postotak ispitanika koji su zaposleni na pola radnog vremena (59%) nego ispitanika koji su zaposleni na puno radno vrijeme (40%) ($p=0,025$; $p<0,05$) razmišlja o odlasku; veći postotak nezaposlenih osoba koji ne traže posao (59%) nego onih koji su zaposleni na puno radno vrijeme (40%) i onih sa statusom studenta (43%) te ispitanika koji opisuju svoj trenutni radnopravni status kao „drugo“ (47%) razmišlja o odlasku iz BiH ($p=0,000$; $p<0,01$), slika 49.

Slika 48. Migracijske aspiracije u odnosu na stepen obrazovanja

Slika 49. Migracijske aspiracije u odnosu na radnopravni status

U poređenju sa ispitanicima/ispitanicama koji su u oženjeni/udane (40%), statistički značajno veći postotak neoženjenih/neudanih (48%) ($p=0,000$; $p<0,01$) i razvedenih ispitanika (67%) ($p=0,004$; $p<0,01$) razmišlja o odlasku iz BiH, (slika 53).

Također je veći postotak ispitanika sa dvojnim državljanstvom koji razmišljaju o odlasku iz BiH (58%), u poređenju sa ispitanicima koji pored državljanstva BiH nemaju državljanstvo neke druge zemlje (47%) ($p=0,002$; $p<0,01$), (slika 54).

Mreža porodice i prijatelja koji su već emigrirali i žive u inostranstvu jedan je od glavnih faktora o kojima se govori u međunarodnom istraživanju migracija. Ove vrste veza i mreža u zajednici se smatraju osnovnom prednošću migranata i one čine emigraciju vjerovatnijom (Massey, 1999). Prema teoriji o društvenom kapitalu, osobe koje su društveno povezane sa sadašnjim ili bivšim migrantima imaju pristup društvenom kapitalu koji značajno povećava vjerovatnoću da će i oni sami emigrirati s obzirom da povezanost unutar mreže prijatelja/članova porodice u inostranstvu snižava troškove i rizike kretanja, olakšava prijenos informacija i povećava očekivani neto povrat migracije (Palloni i sur., 2001).

Prema rezultatima istraživanja, većina mladih u BiH nema iskustvo sa migracijama, to jeste, u proteklih deset godina nisu boravili u inostranstvu duže od mjesec dana (87%). Međutim, većina ispitanika je izjavila da imaju bliske prijatelje ili nekoga iz porodice ko živi u inostranstvu (78%) i više od polovine ispitanika zna više od pet osoba iz svog neposrednog okruženja koje su se iselile iz BiH (58%), (tabela 14). Ispitanici koji imaju nekoga iz porodice i prijatelje koji žive u inostranstvu skloniji su emigraciji nego oni koji nemaju ($p=0,000$; $p<0,01$), (slika 55).

Tabela 14. Prethodno migrantsko iskustvo i migrantske mreže

Prethodno migrantsko iskustvo i migrantske mreže		n	%
Da li ste u proteklih 10 godina boravili u inostranstvu duže od mjesec dana, osim turističkog putovanja?	Ne	4.357	87,1%
	Da	644	12,9%
	Ukupno	5.001	100%
Da li neko od vaših bliskih prijatelja ili članova porodice živi u inostranstvu?	Ne	1.122	22,4%
	Da	3.879	77,6%
	Ukupno	5.001	100%
Koliko je vama poznatih osoba iz vašeg neposrednog okruženja (npr., članovi porodice, prijatelji, poznanici) otišlo iz Bosne i Hercegovine?	Nijedna	281	5,6%
	Jedna	486	9,7%
	Više od jedne, manje od 5	1.331	26,6%
	Više od 5	2.903	58,0%
	Ukupno	5.001	100%

Stoga, ispitanici koji imaju tendenciju izražavanja većih migracijskih aspiracija su: oni u dobi od 18 do 24 godine; muškarci; oni sa srednjim stepenom obrazovanja; nezaposleni koji ne traže posao i oni koji su trenutno zaposleni na pola radnog vremena; neoženjeni/neudane i razvedeni/razvedene osobe; ispitanici koji imaju dvojno državljanstvo i oni čiji članovi porodice i prijatelji žive u inostranstvu.

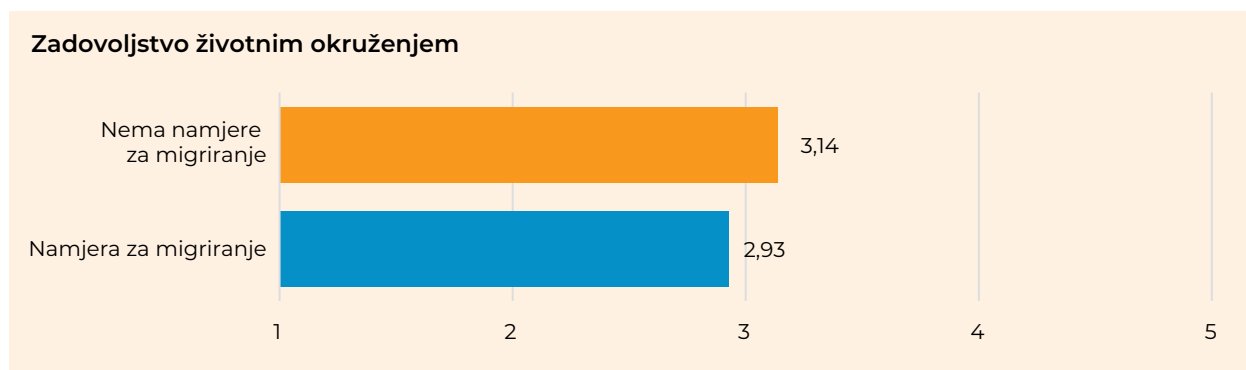
Ova nalazi koji se odnose na profil potencijalnog migranta su najvećim dijelom podudarni sa nalazima iz drugih istraživačkih studija (vidi: Fassmann & Hintermann, 1997; Alvarez-Plata i sur., 2003; Krieger 2004; Božić & Burić, 2004; Rangelova & Vladimirova, 2004; McKenzie, 2006; Pavlov, 2009).

Kao što pokazuju i druga istraživanja, mlađi ljudi izražavaju veće migracijske aspiracije i mobilniji su. Sa ekonomskog stajališta, oni imaju bolje perspektive zapošljavanja i rada u zemljama primateljima zbog svoje spremnosti da prihvate niže plaćene poslove i poslove ispod nivoa njihovih kvalifikacija i također postoji veća šansa za bolji povrat ulaganja nego što je to slučaj sa starijim radnicima (Bauer & Zimmermann, 1999, prema Krieger, 2004). Osim toga, prema socioekonomskim modelima, mlađi ljudi pokazuju viši stepen nezadovoljstva i imaju snažniji osjećaj isfrustriranosti postojećim uvjetima u njihovoj zemlji porijekla. Skupa sa mjestom i statusom u porodičnoj (i društvenoj) hijerarhiji, to dovodi do veće spremnosti za napuštanje zemlje (Krieger, 2004).

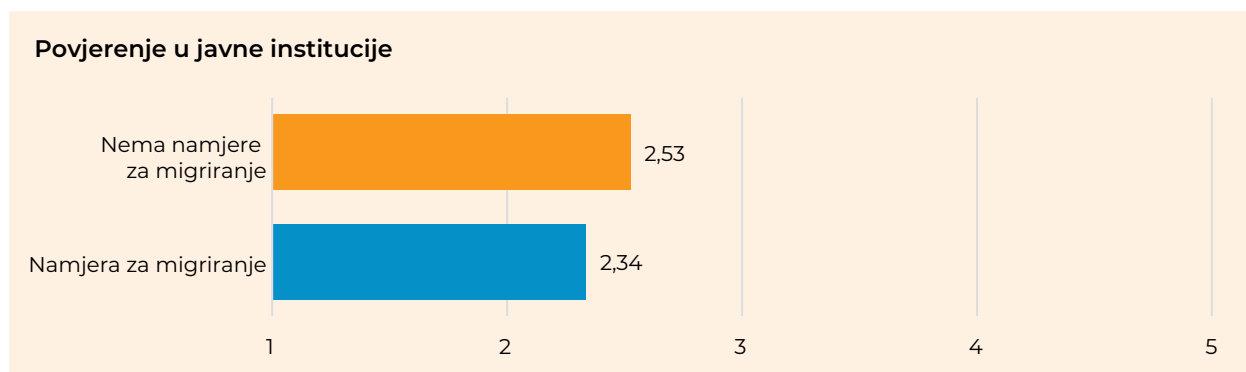
Kao što je navedeno u gornjem tekstu, položaj mladih u BiH, s obzirom na njihovo zadovoljstvo kvalitetom života, njihovo povjerenje u javne institucije i njihov politički i građanski angažman su nepovoljni. Oni ocjenjuju svoj nivo zadovoljstva postojećim životnim okruženjem u BiH kao ni nezadovoljavajući niti zadovoljavajući; njihov nivo povjerenja u javne institucije je nizak i oni izražavaju nizak nivo interesovanja za politički i građanski angažman.

Stoga nije iznenađujuće da je veća vjerovatnoća da migracijske aspiracije imaju mladi koji su manje zadovoljni svojim neposrednim životnim okruženjem (npr., raspoloživost stambenih programa za mlade, raspoloživost kvalitetnih zdravstvenih usluga ili usluga socijalne zaštite, mogućnost volontiranja i njihov život u BiH općenito), oni koji nemaju povjerenje u javne institucije BiH (npr., u vlast, političke stranke, pravosuđe i medije) i oni koji izražavaju neku vrstu interesovanja za politički i građanski angažman (npr., za glasanje na izborima, interesovanje za pitanja u lokalnoj zajednici i uključivanje u njihovo rješavanje, volonterstvo, pokretanje i potpisivanje peticija, protestovanje itd.) ($p=0,000$; $p<0,01$), (slika 50, slika 51, slika 52).

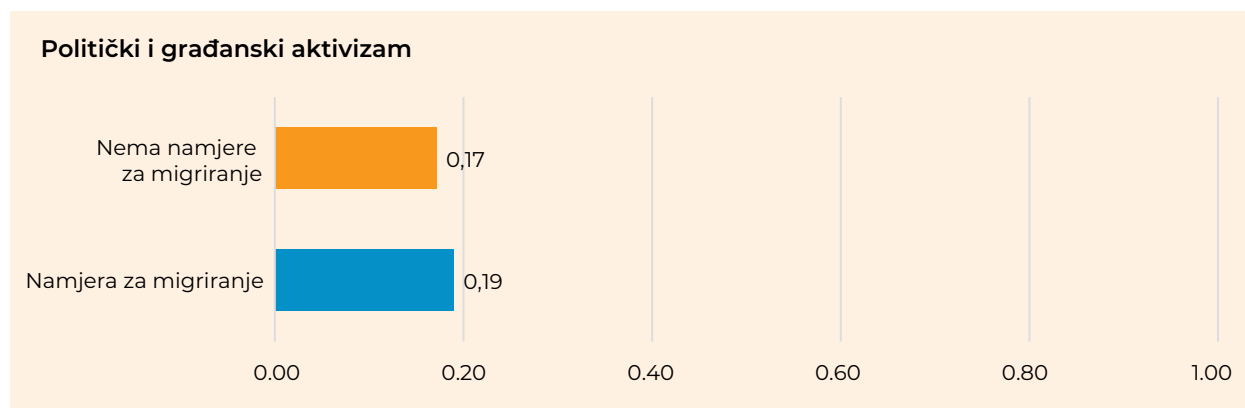
Slika 50. Migracijske aspiracije u odnosu na nivo zadovoljstva životnim okruženjem

Slika 51. Migracijske aspiracije u odnosu na nivo povjerenja u javne institucije

Slika 52. Migracijske aspiracije u odnosu na nivo političkog i građanskog angažmana

Kada posmatramo ukupne brojke koje se odnose na migracijske aspiracije, muškarci su skloniji migraciji, što potvrđuje tradicionalnu perspektivu da mlađe muškarce treba slati drugdje da bi radili i zaradili, dok žene trebaju ostati kod kući i voditi računa o porodici. Međutim, udio žena koje izražavaju namjeru odlaska iz zemlje je također relativno visok i iznosi gotovo 45%, što ide u prilog hipotezi o *feminizaciji* migracije. Nekoliko autora je primijetilo da su se promijenili stari obrasci migracije žena i da žene ne migriraju samo radi ujedinjenja porodice. Kao što su primijetili Nyberg-Soerensen i dr. (2002), sve više žena same odlaze (tj., bez srodnika koji su stariji od njih i bez strategije odlaska kompletne porodice). Ova promjena trendova bi se mogla objasniti povećanjem nivoa obrazovanja žena i promjenom tradicionalnog modela prema kojem je muškarac taj koji finansijski održava porodicu, zatim čestim gubitkom posla i visokom stopom nezaposlenosti (posebno žena sa nižim stepenom obrazovanja), kao i potragom za novim mogućnostima zapošljavanja, posebno kada se radi o raznim mogućnostima zapošljavanja u oblasti zdravstvene zaštite i uslužnih djelatnosti koje se obavljaju u domaćinstvima u zemljama primateljima.

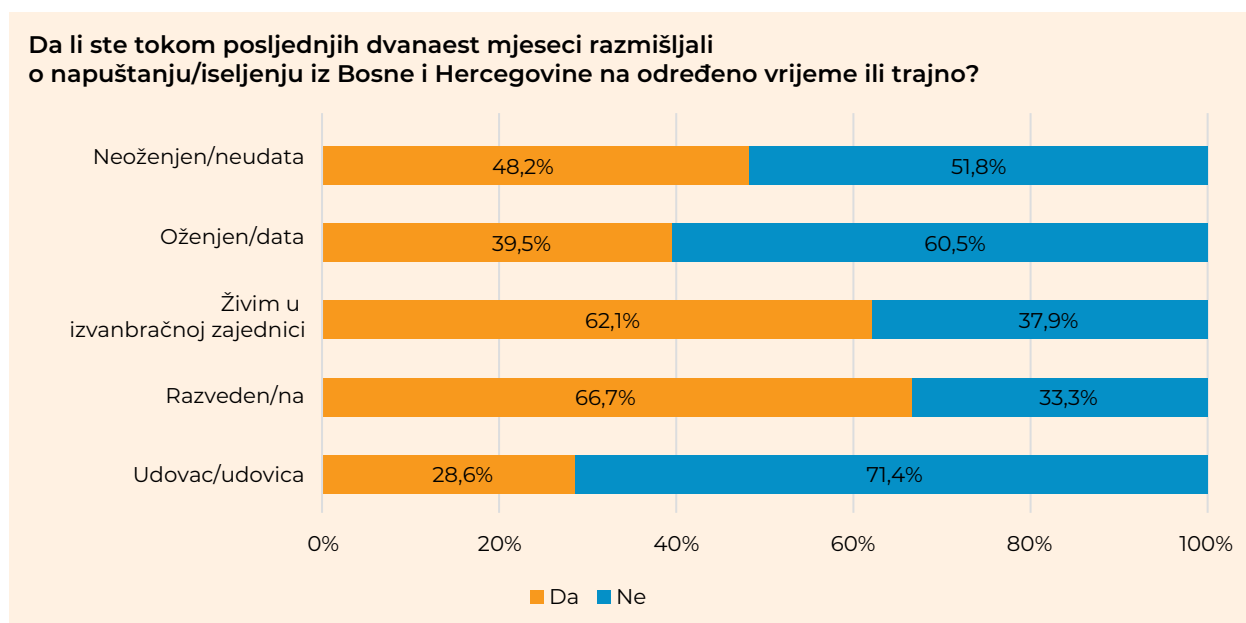
Što se tiče sklonosti prema migraciji i stepena obrazovanja, rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici sa srednjim stepenom obrazovanja pokazuju veću sklonost ka migraciji nego ispitanici sa visokom školskom spremom. Prema Baueru i Zimmermannu (1999), ta činjenica se može objasniti prevalencijom tržišta niskokvalificiranog rada za migrante u zemljama odredišta, što migraciju visokokvalificiranih osoba čini manje privlačnom i rizičnijom. Istim argumentom se može objasniti efekt radnopravnog statusa. Ključna pretpostavka jest da su nezaposlene osobe, posebno u zemljama sa visokom stopom nezaposlenosti, više mobilne nego što su to zaposlene osobe.

Istraživanje mladih u BiH to potvrđuje: ispitanici koji su nezaposleni ili koji rade na pola radnog vremena izražavaju veće interesovanje za emigraciju nego osobe koje su zaposlene na puno radno vrijeme. Međutim, prema socioekonomskim konceptima, da bi došlo do migracije, potrebni su minimalni resursi i, kao što pokazuju rezultati ovog istraživanja, ispitanici planiraju iskoristiti ušteđevinu ili dobiti pomoć od porodice i prijatelja kako bi obezbijedili potrebna finansijska sredstva.

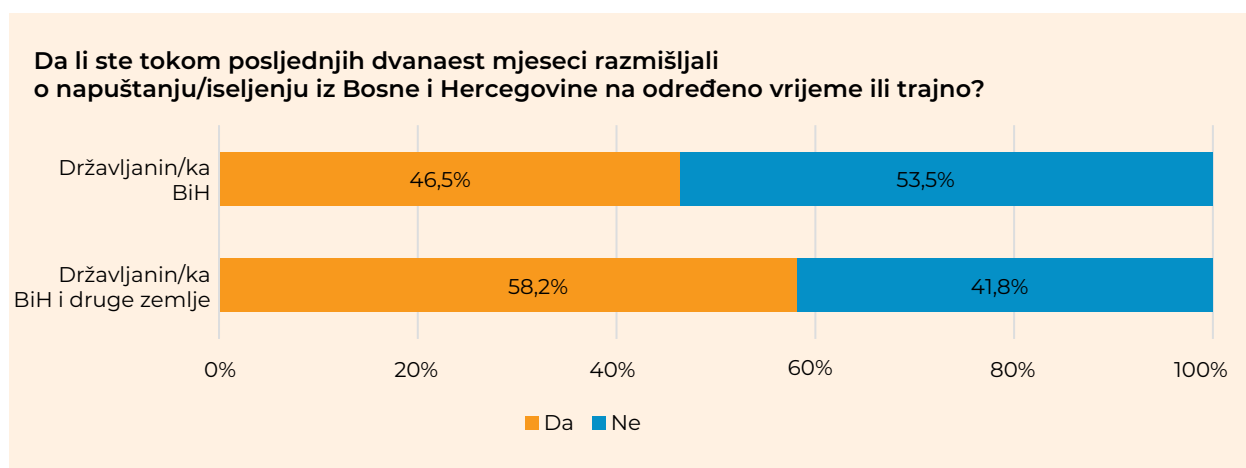
Na kraju, migracijske namjere se mogu objasniti i značajem društvenih mreža za migracije u zemlji porijekla i zemlji primatelju (Krieger, 2004). Mladi koji su u braku i koji nemaju prijatelje ni članove porodice u inostranstvu su manje spremni iseliti se iz zemlje, u poređenju sa osobama koje nisu u braku ili koje su razvedene, a koje imaju razvijene migrantske mreže rodbine i prijatelja, zato što su u manjoj mjeri spremne žrtvovati svoju snažnu integritanost u postojeće društvene mreže i prihvatiti nizak potencijal za društvenu integraciju u zemlji primatelju.

Prema Ajzenovoj teoriji planiranog ponašanja, razlike između namjere i ponašanja su manje u društvenim grupama sa većom unutarnjom kontrolom i manjom vanjskom zavisnošću, što znači da bolje obrazovani, mlađi ljudi i neoženjeni/neudane imaju veći stepen unutarnje kontrole u svom ličnom životu nego manje obrazovani, stariji i oženjeni/udane, pa je stoga i veća vjerovatnoća da će svoju namjeru pretvoriti u ponašanje (Pavlov, 2009).

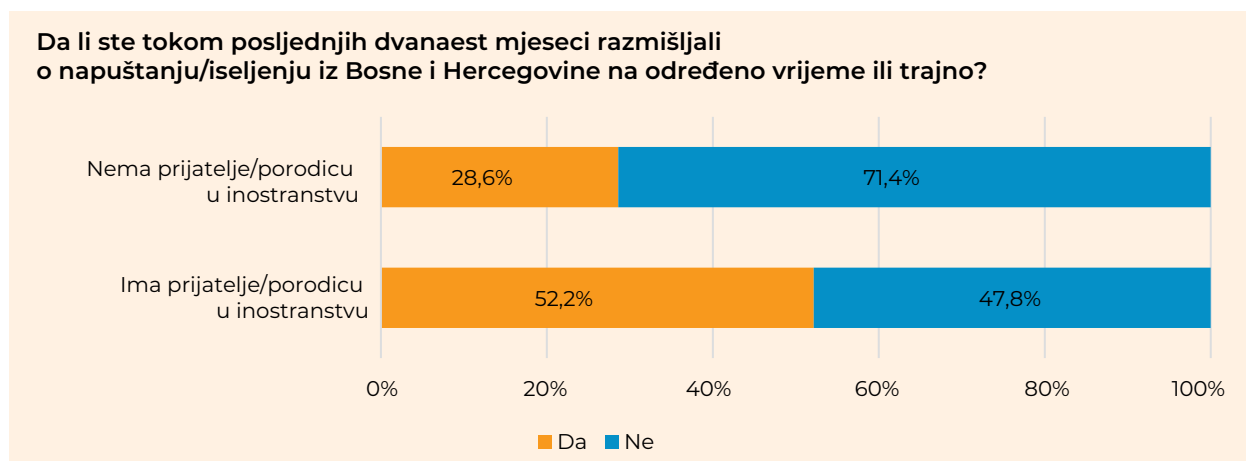
Slika 53. Migracijske aspiracije u odnosu na bračno stanje

Slika 54. Migracijske aspiracije u odnosu na državljanstvo

Slika 55. Migracijske aspiracije u odnosu na mrežu prijatelja/članova porodice u inostranstvu

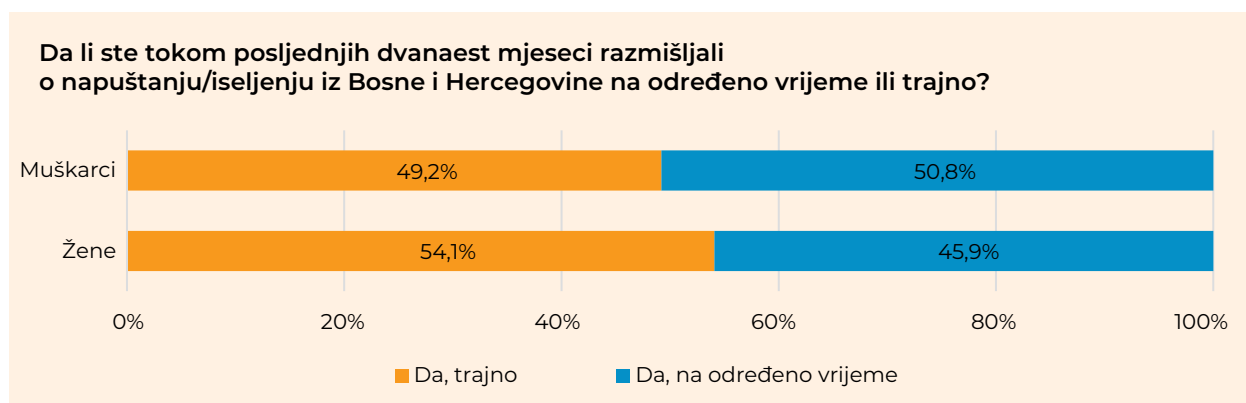
Migracijske aspiracije – privremene i trajne migracije

Rezultati istraživanja pokazuju da postoje statistički značajne razlike između onih koji teže privremenoj migraciji i onih koji teže trajnoj migraciji u odnosu na sljedeće karakteristike ispitanika: spol, stepen obrazovanja, područje življenja i mjesto prebivališta. Nije pronađena statistički značajna razlika u udjelu odgovora između raznih dobnih skupina ($p=0,091$; $p>0,05$), niti između ispitanika koji imaju različito bračno stanje i radnopravni status.

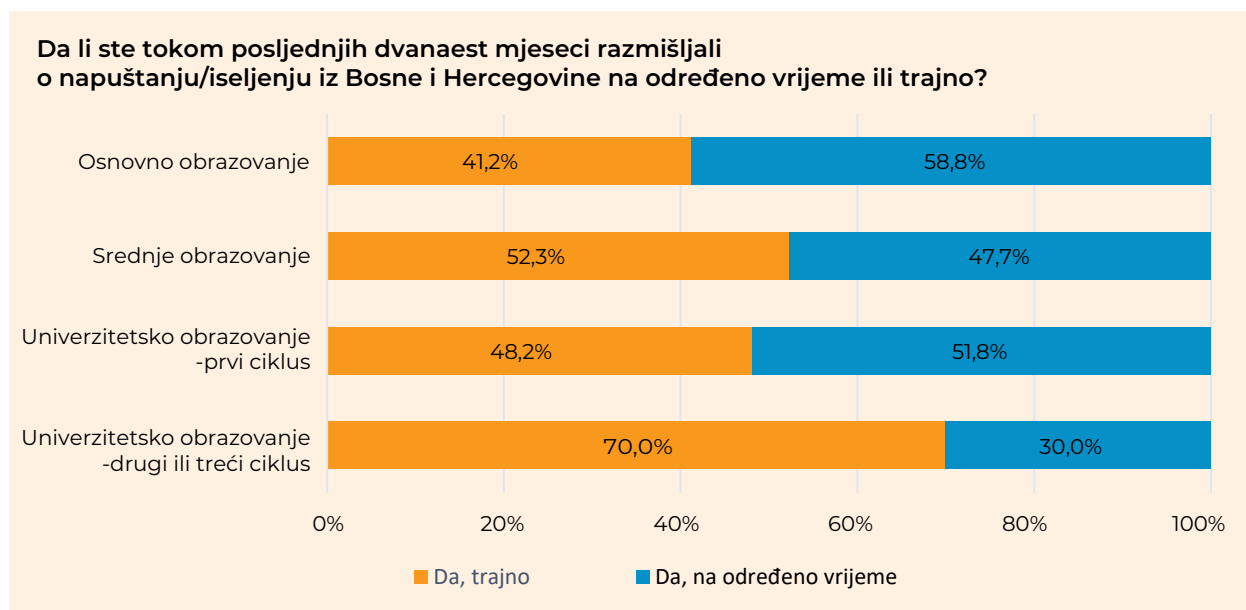
Žene, više nego muškarci, teže trajnoj migraciji ($p=0,018$; $p<0,05$), kao i ispitanici sa srednjim obrazovanjem, u poređenju sa ispitanicima sa završenim osnovnim obrazovanjem, i ispitanici koji imaju akademski stepen magistra, u poređenju sa ispitanicima sa nižim stepenom obrazovanja ($p=0,000$; $p<0,01$).

Ispitanici koji žive u urbanim područjima ($p=0,017$; $p<0,05$) i ispitanici iz FBiH i Brčko distrikta, u poređenju sa ispitanicima iz RS-a ($p=0,000$; $p<0,01$), također su skloniji trajnoj emigraciji (slika 56, slika 57, slika 58, slika 59). Ovi rezultati ukazuju na određene razlike u motivima i razlozima za emigraciju, koji se mogu razlikovati između onih koji teže privremenoj emigraciji i onih koji teže trajnoj emigraciji.

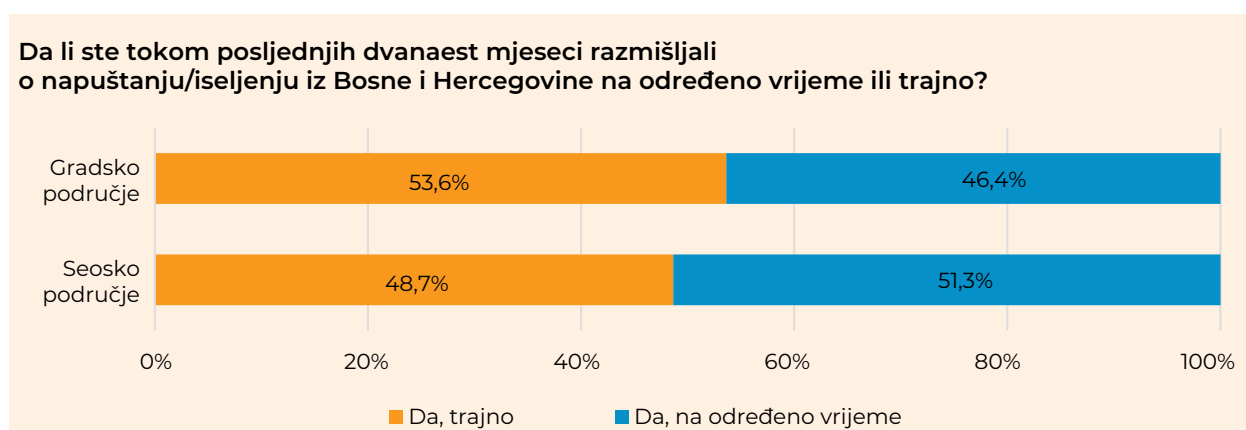
Slika 56. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na spol

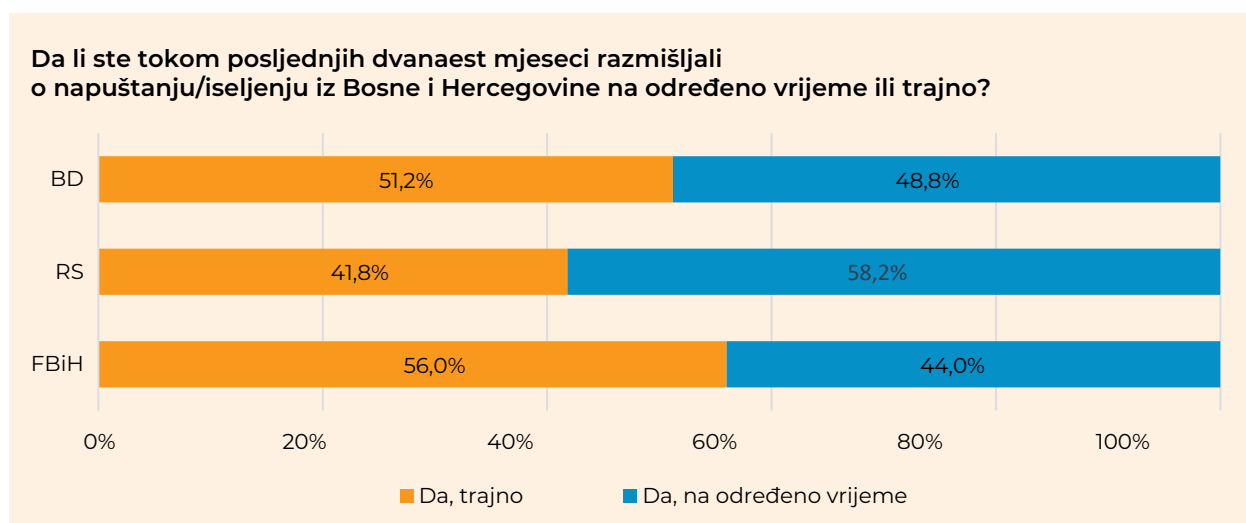
Slika 57. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na stepen obrazovanja

Slika 58. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na područje življenja

Slika 59. Težnja za trajnom ili privremenom migracijom u odnosu na mjesto boravka

Efekti pandemije COVID-19

Više od polovine ispitanika (60%) je izjavilo da pandemija COVID-19 nije utjecala na njihovu namjeru da odu iz Bosne i Hercegovine, dok je u 36% odgovora želja/namjera da emigriraju čak snažnija (tabela 15). Preostalih 4% ispitanika je izjavilo da je pandemija COVID-19 utjecala na njihovu namjeru i da nisu više sigurni da li žele emigrirati, što se može objasniti sniženom potražnjom za radnom snagom, ograničenjima putovanja, rasprostranjenim radom na daljinu, kao i visokom stopom nezaposlenosti u EU zbog posljedica pandemije COVID-19 koje mogu negativno utjecati na politički diskurs o radnoj migraciji (OECD, 2020; Institut za migracijsku politiku, 2020).

Tabela 15. Utjecaj pandemije COVID-19 na migracijske aspiracije

Da li je pandemija COVID-19 utjecala na vašu želju/namjeru da emigrirate?		
	n	%
Da, moja želja/namjera je sada još veća	836	35,7%
Ne, nije	1.417	60,5%
Da, shvatio/la sam da ne želim emigrirati	91	3,9%
Ukupno	2.344	100,0%

Bitno je naglasiti da migracijske aspiracije ne podrazumijevaju uvijek stvarno migracijsko ponašanje zato što mladi ljudi možda izražavaju aspiracije da se isele iz zemlje, ali zbog raznih faktora i okolnosti mogu biti spriječeni da poduzmu sve neophodne korake i emigriraju. Stoga se migracijske aspiracije mladih trebaju *tretirati kao mjera migracijskog potencijala, a ne kao zamjenska mjera stvarne buduće migracije* (Bjarnason and Thorlindsson 2006, p.291 prema Mol, 2016).

3.2 Ukupni, vjerovatni i stvarni migracijski potencijal

Migracijski potencijal se obično koristi kao sinonim za očekivani intenzitet vjerovatne emigracije iz određenih zemalja. Naučnici i eksperti koji izučavaju migracijski potencijal generalno ga definiraju kao kombinaciju zainteresiranosti za migraciju i spremnosti poduzimanja aktivnosti vezanih za migraciju. Jedna od najčešće korištenih metoda predviđanja migracijskog potencijala je primjena niza pitanja o migracijskim namjerama u zemljama porijekla (vidi Fassmann & Hintermann, 1997; Alvarez-Plata i sur., 2003; Krieger 2004; Božić & Burić, 2004; Rangelova & Vladimirova, 2004; Pavlov, 2009).

Migracijski potencijal je u ovom istraživanju operativno definiran kroz sljedeća pitanja:

- Da li ste tokom posljednjih dvanaest mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine?
- Koliko često ste tokom posljednjih dvanaest mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine?
- Koliko brzo biste željeli napustiti Bosnu i Hercegovinu?
- Koliko je vjerovatno da ćete uspjeti odseliti se iz Bosne i Hercegovine u naznačenom periodu?
- Da li ste poduzeli neke korake kako biste otišli živjeti u inostranstvo?

Postoje tri vrste ili tri nivoa migracijskog potencijala koji ovise o nivou konkretnosti migracijskih namjera potencijalnih migranata:

- *ukupni* (oni koji su razmišljali o emigraciji u proteklih godinu dana);
- *vjerovatni* (oni koji smatraju da će emigrirati u narednih šest mjeseci ili godinu dana i koji tvrde da su upoznati sa određenim aspektima života u inostranstvu); i
- *stvarni ili realni* (oni koji tvrde da će emigrirati u narednih šest mjeseci ili godinu dana, koji smatraju odlazak iz zemlje vjerovatnim ili vrlo vjerovatnim i koji navode da su već završili neophodne pripreme za odlazak iz zemlje).

Stoga, ukupni migracijski potencijal podrazumijeva nizak nivo stvarnog migracijskog ponašanja, vjerovatni potencijal podrazumijeva umjereni nivo, dok stvarni/realni migracijski potencijal podrazumijeva visok nivo aktivne uključenosti u proces emigracije.

Kao što rezultati pokazuju, 47% ispitanika iz ukupnog uzorka istraživanja (N=5,001) je u posljednjih dvanaest mjeseci razmišljalo o emigraciji i oni mogu, a i ne moraju, poduzeti određene konkretne radnje da bi ostvarili svoju migracijsku namjeru, što znači da pripadaju ukupnom migracijskom kontingentu (tabela 16, slika 60).

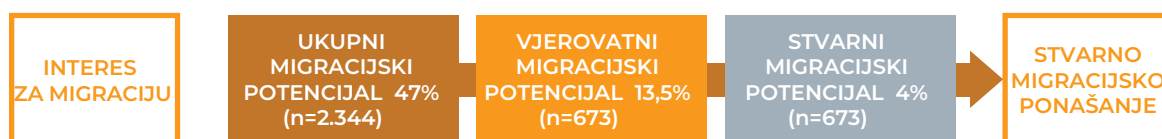
Tabela 16. Migracijski potencijal

Migracijski potencijal	n	%
Ukupni migracijski potencijal	2.344	46,87
Vjerovatni migracijski potencijal	673	13,46
Stvarni/realni migracijski potencijal	201	4,02

Vjerovatni migracijski kontigent se sastoji od 13,5% ispitanika (n=673) koji su u proteklih dvanaest mjeseci ne samo razmišljali o emigraciji (ponekad, često ili stalno) nego i vjeruju da će emigrirati u narednih šest mjeseci ili godinu dana i koji tvrde da su upoznati sa određenim aspektima života u inostranstvu (npr., grad/regija/zemlja, mogućnosti smještaja i troškovi, mogućnosti zapošljavanja i dostupna radna mjesta, mogućnosti školovanja), što znači da su poduzeli određene aktivnosti da bi ostvarili svoje migracijske namjere.

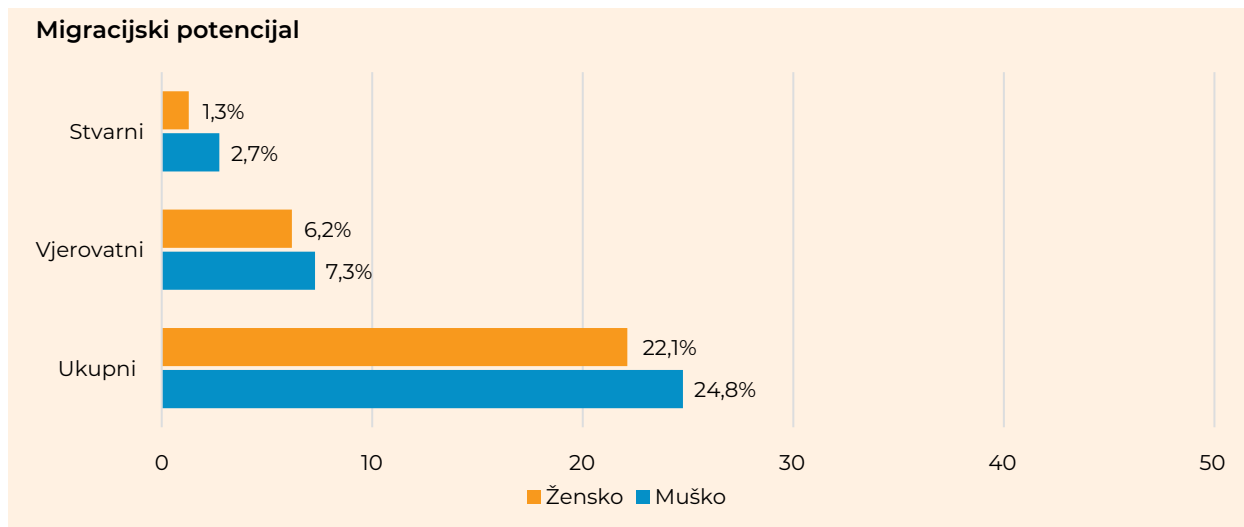
Stvarni ili realni migracijski kontigent se sastoji od 4% ispitanika (n=201) koji su u proteklih dvanaest mjeseci razmišljali o emigraciji ponekad, često ili stalno, koji vjeruju da će emigrirati u narednih šest mjeseci ili godinu dana i smatraju to vjerovatnim ili vrlo vjerovatnim i koji navode da su već uradili neophodne pripreme za odlazak (npr., već su podnijeli zahtjev za izdavanje radne dozvole, imaju osiguran posao, već su se upisali na univerzitet/u obrazovni program, imaju dvojno državljanstvo i/ili dozvolu boravka), što znači da je veća vjerovatnoća da će njihove namjere da emigriraju biti ostvarene.

Slika 60. Nivoi migracijskog potencijala

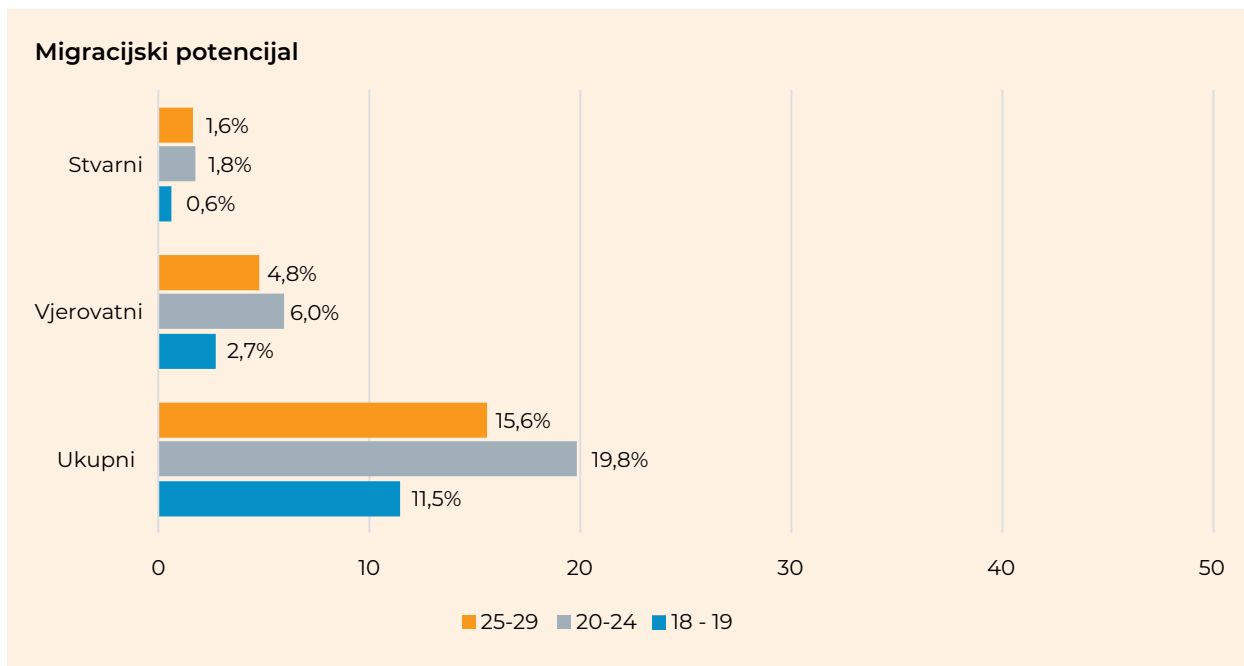

Pregled distribucije odgovora se nalazi na slikama niže (slika 61, slika 62, slika 63, slika 64, slika 65, slika 66, slika 67).

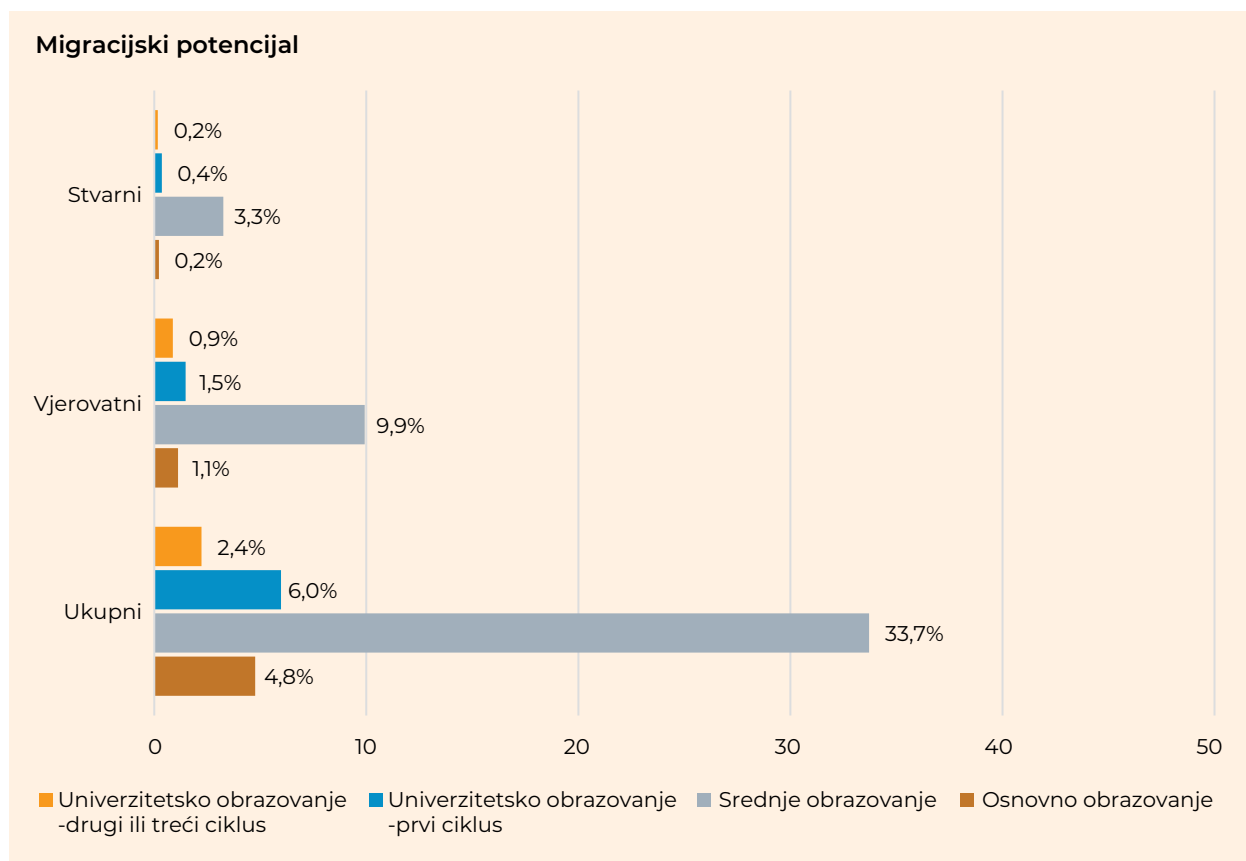
Slika 61. Migracijski potencijal u odnosu na spol

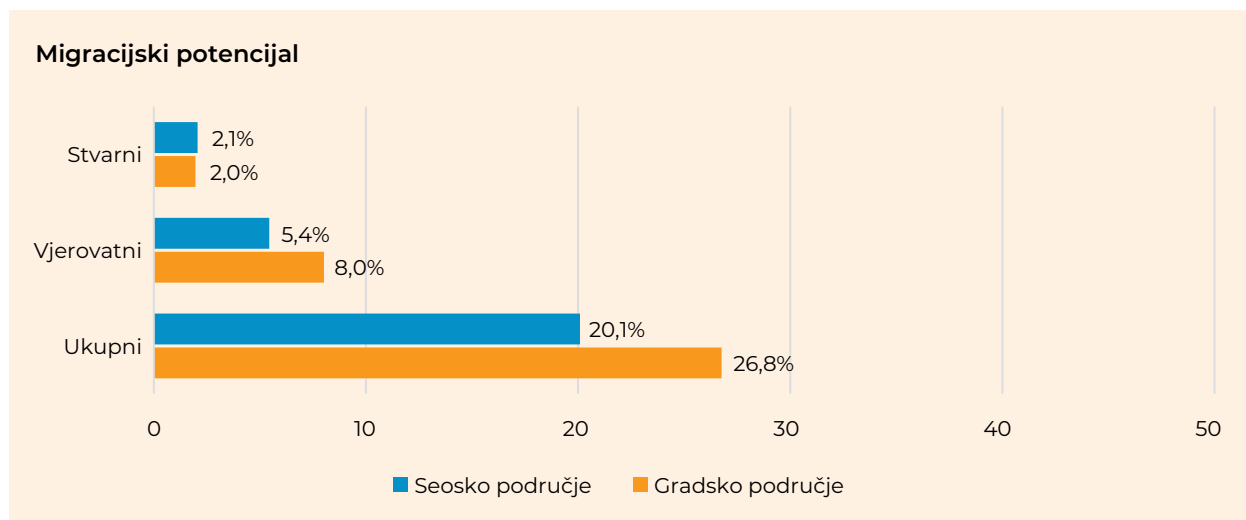
Slika 62. Migracijski potencijal u odnosu na dob

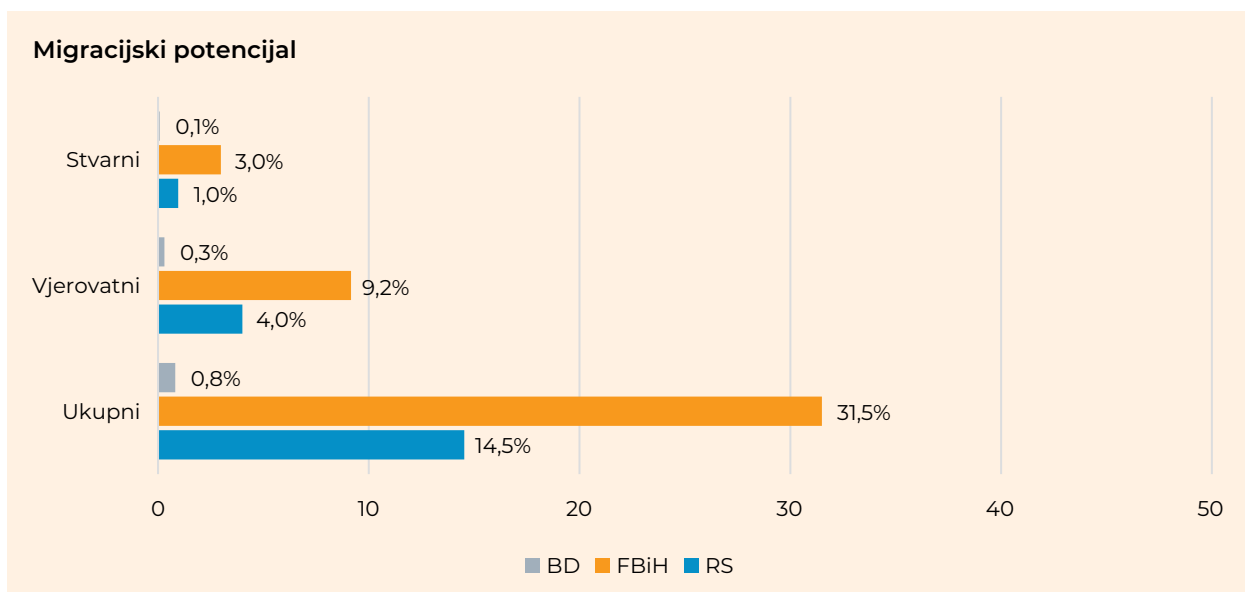
Slika 63. Migracijski potencijal u odnosu na stepen obrazovanja

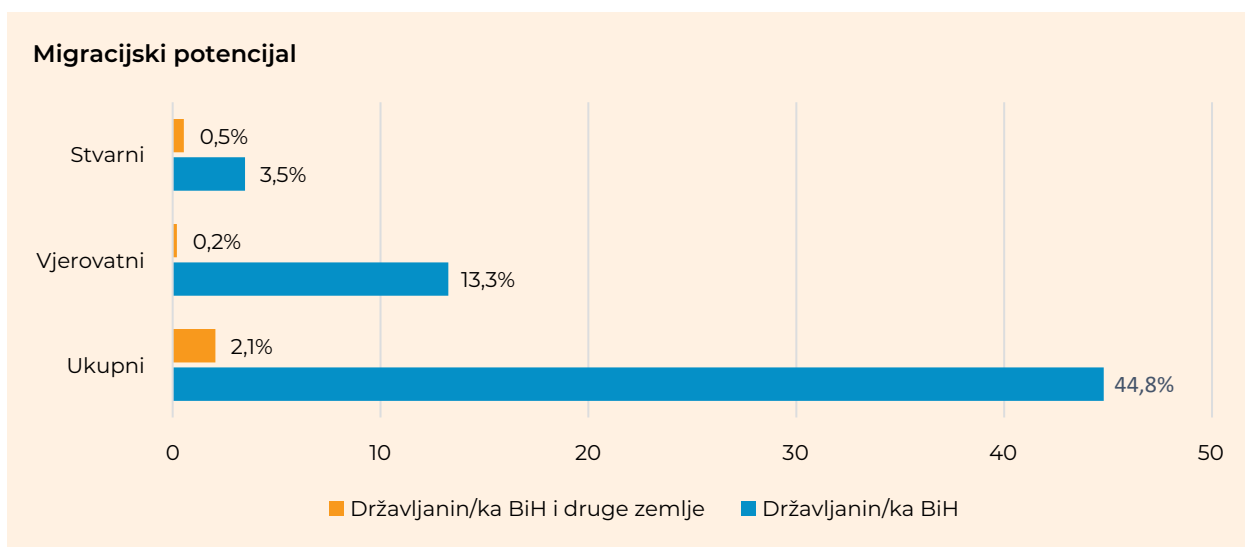
Slika 64. Migracijski potencijal u odnosu na područje življenja

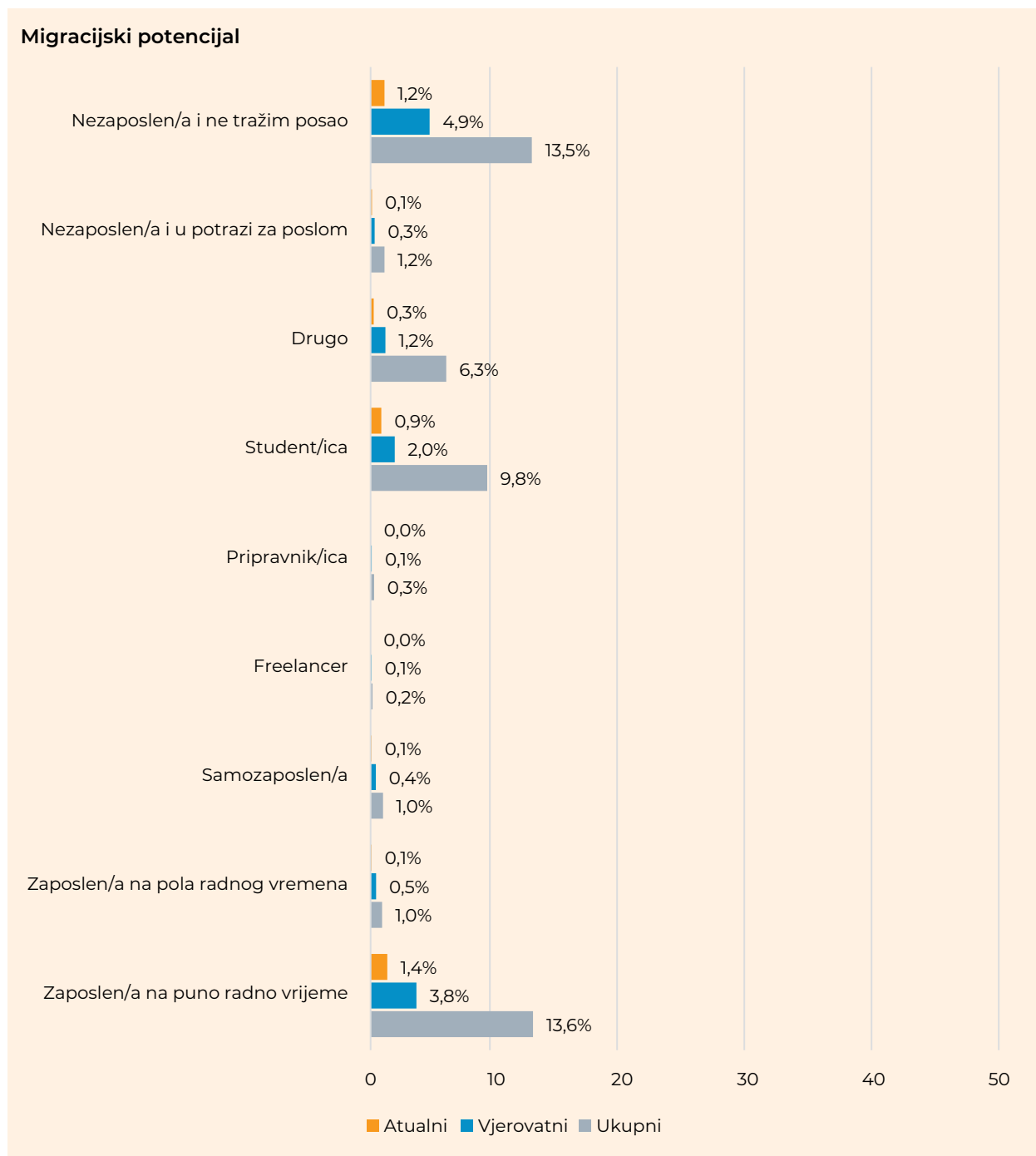
Slika 65. Migracijski potencijal u odnosu na mjesto prebivališta

Slika 66. Migracijski potencijal u odnosu na državljanstvo

Slika 67. Migracijski potencijal u odnosu na radnopravni status

Procjene migracijskog potencijala

Prema rezultatima popisa koji je u Bosni i Hercegovini proveden 2013. godine, broj osoba u dobi od 18 do 29 godina iznosi 574.134 i ovaj broj predstavlja veličinu ukupne populacije za koju se rade procjene migracijskog potencijala.

Na osnovu prikupljenih podataka je moguće procijeniti, sa vjerovatnoćom od 95% i sa granicom greške od 3%, da 269.066 mladih (srednja vrijednost između donje i gornje granice) u dobi od 18 do 29 godina u BiH razmišlja o emigraciji (ukupni migracijski potencijal); za 77.209 je vjerovatno da su već informirani o određenim aspektima života u inostranstvu (vjerovatni migracijski potencijal), dok 23.001 ima stvarni migracijski potencijal, što znači da su vjerovatno poduzeli određene radnje/početne korake da bi se stvarna migracija desila (tabela 17).

Drugim riječima, rezultati istraživanja sugeriraju da se može očekivati da će u narednih dvanaest mjeseci minimalno 15.629, a maksimalno 16.599 muškaraca i minimalno 6.876, a maksimalno 7.307 žena u dobi od 18 do 29 godina emigrirati iz Bosne i Hercegovine privremeno ili trajno (tabela 18).

Procjene za nivo entiteta i Brčko distrikt su urađene sa intervalima pouzdanosti od 0,03 (za FBiH i RS) i 0,04 za Brčko distrikt i prikazane su u tabelama niže (tabela 19, tabela 20, tabela 21).

Tabela 17. Procjene migracijskog potencijala – nivo BiH

	Procjene za nivo BiH		
	Donja granica		Gornja granica
Ukupni	260.948	269.066	277.184
Vjerovatni	74.875	77.209	79.542
Stvarni	22.307	23.001	23.696

Tabela 18. Procjene migracijskog potencijala u odnosu na spol

	Procjene u odnosu na spol					
	Muškarci			Žene		
	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica
Ukupni	141.751	146.160	150.569	119.521	123.241	126.961
Vjerovatni	41.813	43.118	44.423	33.302	34.340	35.377
Stvarni	15.629	16.114	16.599	6.876	7.091	7.307

Tabela 19. Procjene migracijskog potencijala – Federacija BiH

	Procjene za Federaciju BiH								
	Muškarci			Žene			Ukupno		
	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica
Ukupni	93.391	96.279	99.167	80.034	82.510	84.985	173.147	178.502	183.857
Vjerovatni	27.395	28.242	29.089	23.019	23.731	24.443	50.318	51.874	53.430
Stvarni	12.112	12.487	12.862	4.476	4.614	4.753	16.370	16.876	17.382

Tabela 20. Procjene migracijskog potencijala – Republika Srpska

	Procjene za Republiku Srpsku								
	Muškarci			Žene			Ukupno		
	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica
Ukupni	46.062	47.487	48.912	37.327	38.481	39.636	83.361	85.939	88.518
Vjerovatni	13.358	13.771	14.184	9.589	9.885	10.182	22.933	23.642	24.351
Stvarni	3.340	3.443	3.546	2.169	2.236	2.303	5.504	5.674	5.844

Tabela 21. Procjene migracijskog potencijala – Brčko distrikt

	Procjene za Brčko distrikt								
	Muškarci			Žene			Ukupno		
	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica	Donja granica		Gornja granica
Ukupni	2.298	2.394	2.490	2.160	2.250	2.340	4.440	4.625	4.810
Vjerovatni	1.061	1.105	1.149	694	723	752	1.624	1.692	1.760
Stvarni	177	184	192	231	241	251	433	451	469

Ključni nalazi i implikacije istraživanja – Migracijske aspiracije i potencijal

- **23%** mladih u BiH bi željelo otići iz zemlje **privremeno**, dok **24%** razmišlja o **trajnom** odlasku iz BiH.
 - o Preko 40% mladih bi željelo **otići iz BiH naredne godine**, dok je 35% mladih uvjereni da će uspjeti otići iz BiH u namjeravanom periodu.
 - o Većina njih računa na finansijsku podršku rodbine i na ličnu ušteđevinu. Prethodno migracijsko iskustvo rodbine i prijatelja u inostranstvu doprinosi dinamici procesa donošenja odluke.
- Ispitanici koji su skloni izražavanju većih migracijskih aspiracija su: osobe u dobi od **18 do 24** godine; **muškarci**; osobe sa **srednjim stepenom obrazovanja**; one koje **nisu aktivne** na tržištu rada i osobe koje su zaposlene na pola radnog vremena; osobe koje **nisu u braku** ili koje su **razvedene**; ispitanici koji imaju **dvojno državljanstvo**; i ispitanici koji imaju **članove porodice i prijatelje u inostranstvu**. U prosjeku, što su radna mjesta mladih stabilnija, to su manje zainteresirani za razmišljanje o preseljenju u inostranstvo.

- Kvalificirani radnici su oni koji pretežno razmatraju odlazak iz zemlje, što dodatno doprinosi već teškoj situaciji na tržištu rada u pogledu raspoloživosti radnika kvalificiranih za određena zanimanja.
- Žene su sklonije razmišljanju o trajnoj emigraciji, kao i ispitanici sa završenom srednjom školom, u poređenju sa ispitanicima sa završenom osnovnom školom kao najvišim dostignutim stepenom obrazovanja. Zbog većeg udjela ženske populacije u emigraciji očekuje se daljnji disbalans u fertilnom kontingentu, što će dovesti do daljnjeg pada stopa fertiliteta u zemlji (ili će se manje djece rađati).

Ispitanici koji žive u urbanim područjima i oni iz FBiH i Brčko distrikta, u poređenju sa ispitanicima iz RS-a, također su skloniji trajnoj emigraciji.

Efekt pandemije COVID-19

- Više od polovine ispitanika (60%) je izjavilo da **pandemija COVID-19** nije utjecala na njihovu namjeru da se isele iz BiH, kod 36% ispitanika je želja/**namjera da emigriraju čak snažnija**, dok je 4% ispitanika izjavilo da je pandemija i COVID-19 utjecala na njihovu namjeru da emigriraju i nisu sigurni da li će emigrirati ili ne žele emigrirati. To pokazuje snažne namjere mladih da emigriraju, za što će biti potrebna značajna ulaganja u unapređenje njihove pretpostavljene buduće perspektive u zemlji koja bi na kraju rezultirala njihovim ostankom.

Procjene emigracije mladih

- Moguće je procijeniti, sa vjerovatnoćom od 95% i granicom greške od 3%, da 269.066 mladih u BiH u dobi od 18 do 29 godina razmišlja o emigraciji (ukupni migracijski potencijal), odnosno, prema procjenama, gotovo 8% sadašnje ukupne populacije zemlje. Gubitkom toliko mladih ljudi po tako visokim stopama bi se udio starijih osoba u zemlji indirektno povećao za gotovo 2%, dok bi se udio radno sposobnog stanovništva smanjio za gotovo 3%.
- Za 77.209 mladih je vjerovatno da su već upoznati sa određenim aspektima života u inostranstvu (vjerovatni migracijski potencijal). **23.001** ima stvarni migracijski potencijal, to jeste, procjene sugeriraju da su već uradili potrebne **pripreme za odlazak**, što znači da je veća vjerovatnoća da će se njihove namjere da emigriraju (privremeno ili trajno) ostvariti.

Nalazi pokazuju da populaciju mladih u BiH karakterizira **visok migracijski potencijal**.

Što se tiče profila potencijalnog emigranta, nalazi su većinom u skladu sa nalazima iz drugih studija o migraciji, to jeste, veća je vjerovatnoća da mladi, neoženjeni muškarci sa srednjim stepenom stručne spreme i razvijenim društvenim mrežama u zemlji imigracije, a koji su nezaposleni ili koji nemaju stalni posao, imaju migracijske aspiracije.

Zbog visoke stope nezaposlenosti među mladima i visokog nivoa nezadovoljstva postojećim uvjetima i njihovim položajem u zemlji, može se pretpostaviti da su mlade nezaposlene osobe mobilnije nego zaposlene zato što su spremnije prihvatiti manje plaćene poslove i poslove ispod njihovih kvalifikacija u zemljama odredišta koje imaju visoku prevalenciju tržišta niskokvalificiranog rada za migrante. Mladi koji nisu aktivni na tržištu rada u BiH su među prvim osobama koje razmatraju odlazak iz zemlje.

Međutim, da bi se migracija ostvarila, potrebni su minimalni resursi i nalazi pokazuju da mreža članova porodice i prijatelja koji su ranije emigrirali i žive u inostranstvu predstavlja glavnu podršku potencijalnim mladim emigrantima iz BiH u smislu povećanih perspektiva i boljih mogućnosti za društvenu integraciju u zemlji primatelju, kao i u pogledu nižih troškova i rizika kretanja.

Rezultati također ukazuju na određene razlike među motivima i razlozima za emigraciju kod osoba koje teže ka privremenom odlasku iz zemlje i osoba koje teže trajnom odlasku. Žene, više nego muškarci, teže trajnom odlasku, kao i ispitanici za višim stepenom obrazovanja i ispitanici koji žive u urbanim područjima. Ovi rezultati se mogu objasniti promjenom u starim obrascima migracije žena i promjenom tradicionalnog modela muškarca kao nekoga ko osigurava egzistenciju porodice, to jeste, žene ne emigriraju samo radi spajanja porodice, nego i u potrazi za mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja. Osim toga, pretpostavlja se da veći nivoi obrazovanja povećavaju mogućnost prikupljanja i obrade informacija, kao i ostvarivanja većeg dohotka za određene segmente tržišta rada, čime se smanjuje rizik i povećava tendencija migracije visokokvalificiranih osoba.

Što se tiče efekata pandemije COVID-19, rezultati pokazuju da ona može biti prepreka migraciji nekih osoba, ali za većinu ona može biti dodatni pokretač emigracije iz BiH.

Na kraju, važno je naglasiti da su procjene potencijalnih mladih emigranata iz BiH samo procjene i da nije moguće odrediti da li će se i kada dogoditi stvarna migracija i da li će migracija biti privremena ili trajna. Osim toga, date procjene su pod utjecajem određenog broja faktora, prije svega onih koji se odnose na pandemiju COVID-19 i njene posljedice te njen učinak na javnozdravstvenu situaciju, prekogranično putovanje, ekonomiju i društvo generalno, ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u potencijalnim zemljama odredišta.

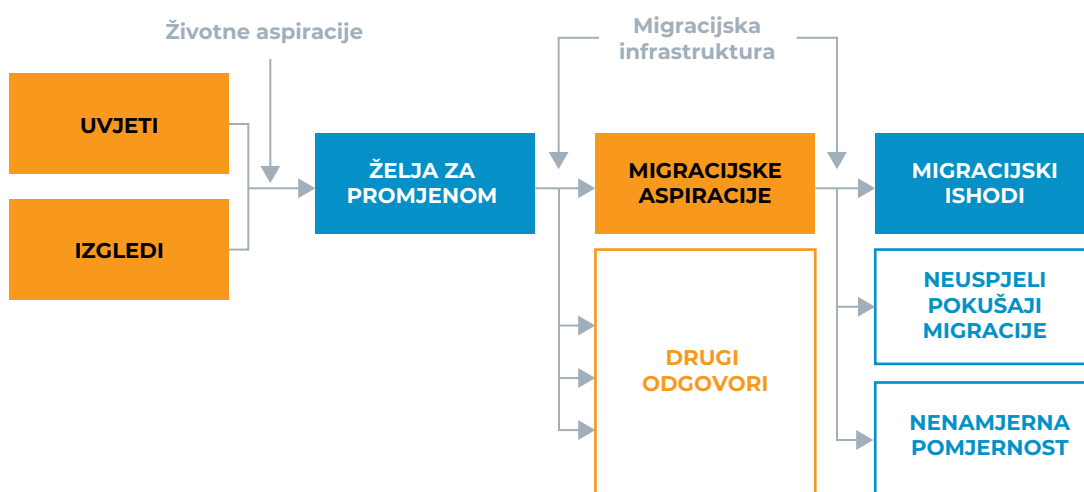
4 Pokretači migracije

Migracija, kao što je već navedeno, smatra se ishodom formiranja aspiracija za migracijom i sposobnosti ostvarivanja tih aspiracija. Želja za promjenom je rezultat uvjeta u kojima osobe žive, perspektiva unapređenja tih uvjeta i njihovih životnih aspiracija. Želja za promjenom, stoga, može proizvesti migracijske aspiracije koje predstavljaju prvi korak ka migraciji.

Međutim, mogući razlozi za migracijske aspiracije su različiti. Naprimjer, stanovnici zemalja sa diktatorskim režimima mogu pokušati pobjeći od njih, ali također mogu izabrati da se bore za promjene. Drugi koncept koji je integriran u teorije o migraciji se odnose na „migracijsku infrastrukturu“ koja utječe na migracijske procese na dva načina. Prvo, migracijska infrastruktura utječe na način na koji ljudi doživljavaju mogućnost ostvarivanja migracije, u poređenju sa drugim odgovorima na migracijske aspiracije. Drugo, migracijska infrastruktura utječe na ostvarivost migracijskih aspiracija, dok mogućnost ostvarivanja migracijskih aspiracija ovisi o propisima koji se odnose na migracije, pristupu informacijama i drugim dimenzijama migracijske infrastrukture. Na kraju, postoje tri moguća ishoda migracijskih aspiracija: migracija ili odlazak od kuće na određenu destinaciju; propali pokušaj migracije i situacija nedobrovoljne imobilnosti, to jeste, nesposobnost ostvarivanja migracijske aspiracije (Carling & Talleraas, 2016), kao što je prikazano na slici 68.

O uzrocima migracijskih aspiracija i migraciji kao mogućem odgovoru na njih će biti više riječi u daljnjem tekstu.

Slika 68. Model mehanizama koji proizvode migraciju
(Izvor: Carling, J., & Talleraas, C. (2016). *Root causes and drivers of migration*. Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2016, 1-44.)

Historijski gledano, ljudi su uvijek bili u pokretu i migracije su uvijek bile važno sredstvo ekonomskog i društvenog razvoja. Međutim, u nekoliko proteklih desetljeća je broj osoba koje se kreću unutar i preko granica svoje zemlje porijekla u stalnom porastu. Prema Ujedinjenim nacijama, u 2017. godini je bilo 258 miliona međunarodnih migranata. Procjenjuje se da je taj broj veći za 70% nego što je bio 1990. godine. Time se stavlja naglasak na potrebu za razumijevanjem uzroka migracije, to jeste, da se pronađe odgovor na pitanje: „Zašto ljudi napuštaju svoj dom?“

Inicijalni pristupi razumijevanju uzroka migracije su fokusirani na migracije koje su rezultat ekonomskih mogućnosti i želje za maksimiziranjem vlastitog potencijala.

Nakon toga su uslijedile studije o prisilnoj migraciji koje su bile fokusirane na razumijevanje migracije kao odgovora na nasilje ili sukob.

Na kraju, novijim pristupima pojmu migracije se uzima u obzir činjenica da su migracijski procesi rezultat višestrukih faktora i njihovih interakcija. S tim u vezi, migracijske aspiracije se posmatraju kao rezultat *makro*, *mezo* i *mikro* faktora (Kuhnt, 2019). Makro faktori obuhvataju političke, demografske, socioekonomske i okolišne situacije koje doprinose migraciji i, generalno, osoba nema kontrolu nad tim faktorima. Mezo faktori, kao što su komunikacijske tehnologije, društvene mreže u inostranstvu itd. također imaju bitnu ulogu u migracijskim tokovima. Ti faktori su usko povezani sa osobom, ali nisu pod njenom punom kontrolom. Na konačnu odluku o migraciji također utječu mikro faktori koji su povezani sa karakteristikama osobe i njenim stavom o migraciji (Castelli, 2018), slika 69.

Slika 69. Pokretači migracije: makro, mezo i mikro faktori
(Izvori: Castelli, F. (2018). Drivers of Migration: Why Do People Move? Journal of Travel Medicine, 25(1), tay040.)

Da bi se bolje shvatili migracijski tokovi, pokretači migracije se mogu podijeliti u *predisponirajuće*, *proksimativne*, *precipitacijske* i *medijacijske* pokretače. Ovi pokretači migracije oblikuju uvjete i okruženje u kojem ljudi odlučuju o migraciji. Predispionirajući pokretači doprinose stvaranju konteksta koji povećava vjerovatnoću migracije. Ti pokretači se ogledaju u strukturnim razlikama između mjesta porijekla i odredišta. Ekonomske razlike između mjesta porijekla i odredišta obuhvataju razlike u zaradi, egzistenciji i životnim standardima koji su produkt nejednakosti u ekonomskom razvoju. Političke razlike su često povezane sa razlikama u mnogobrojnim dimenzijama poštivanja ljudskih prava i ljudske bezbjednosti. Okolišni dispariteti se odnose na razlike u prisustvu ili odsustvu resursa, plodnosti zemljišta, dostupnosti vode i veličini šumskog pokrivača. Na kraju, geografski faktori podrazumijevaju blizinu željene destinacije.

Proksimativni pokretači imaju izraženiji utjecaj na migraciju kao rezultat želje za postizanjem boljih životnih uvjeta, kao što su mogućnost pronalaska posla ili mogućnost boljeg obrazovanja. Važno je napomenuti da neki predisponirajući pokretači, kao što su ekonomski, politički ili okolišni faktori, mogu djelovati i kao proksimativni pokretači.

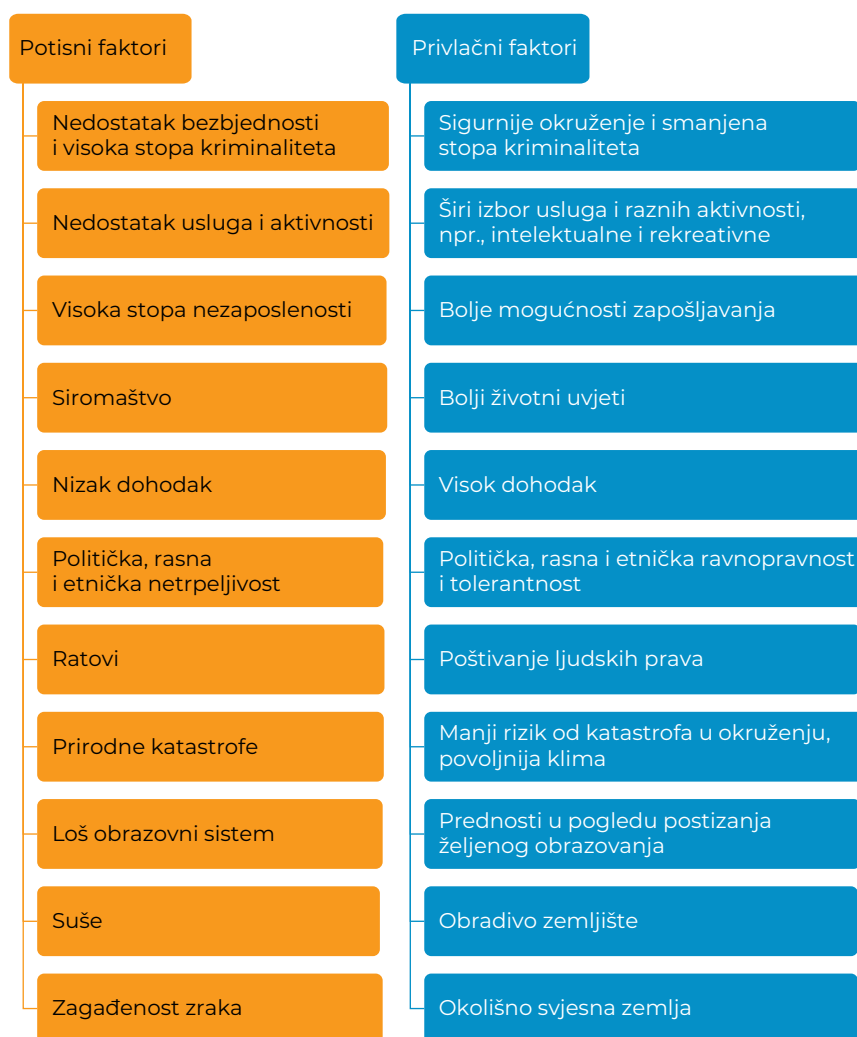
Precipitacijski pokretači su obično povezani sa određenim događajem. U ekonomskoj sferi, oni se odnose na finansijske krize, sve veću nezaposlenost, zatvaranje fabrika, kao

i na sve manju kvalitetu zdravstvenih, obrazovnih i drugih usluga. U političkoj sferi se ti faktori odnose na eskalaciju sukoba, izbijanje rata i progon. Zatim, migracija može biti rezultat prirodnih katastrofa, kao što su zemljotres i poplave.

Medijacijski pokretači potencijalno omogućavaju ili ograničavaju migracijske tokove. Pokretači koji omogućavaju migraciju se odnose na prisustvo i kvalitetu prijevoza i dostupnost informacija i resursa potrebnih za putovanje. Pokretači koji ograničavaju migraciju obuhvataju nedostatak infrastrukture i resursa potrebnih za migriranje. Politike i prakse u raznim područjima, kao što su trgovina, obrazovanje, poljoprivreda, socijalna zaštita i stanovanje, također mogu biti pokretači koji će omogućiti ili ograničiti migracijske tokove (Van Hear, Bakewell & Long, 2018).

Osim toga, teorija o potisnim i privlačnim faktorima migracije nudi drugi pristup uzrocima migracije, koji su, prema ovoj teoriji, podijeljeni u dvije grupe: *potisni* i *privlačni*. Potisni faktori su razlozi zbog kojih se osobe odlučuju da napuste zemlju porijekla. Za razliku od toga, privlačni faktori se odnose na karakteristike koje čine određenu zemlju privlačnom za imigraciju (Halvadžija & Rešidagić, 2019). Na slici niže su prikazani primjer potisnih i privlačnih faktora (Douglas i sur., 1993, prema Halvadžija & Rešidagić, 2019), (slika 70).

Slika 70. Potisni i privlačni faktori
(Izvor: Douglas i sur., 1993, kao što je citirano u Halvadžija & Rešidagić, 2019)

Kako bismo procijenili šta pokreće mlade da emigriraju iz Bosne i Hercegovine, ispitanici koji su izrazili migracijske aspiracije su zamoljeni da rangiraju tri osnovna razloga zbog kojih žele napustiti Bosnu i Hercegovinu (od 1 – visok značaj do 3 – nizak značaj).

Stavke su rekodirane radi obrade statističkih podataka, što znači da niži rezultat ukazuje na to da je određeni razlog manje bitan za odlazak iz BiH, dok veći rezultat sugerira da je određeni razlog važniji za odlazak iz BiH.

Prema rezultatima, sljedeće konstatacije su u većini slučajeva rangirane kao jedan od najvažnija tri razloga (tabela 22, slika 71):

- Želim imati osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost (M=1,08)
- Želim pronaći posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji (M=0,81)
- To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status (M=0,75)
- Želim imati bolje mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast (M=0,70)
- Želim živjeti u manje korumpiranom društvu (M=0,66).

Tabela 22. Pokretači migracije

Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	1 Visok značaj		2 Srednji značaj		3 Nizak značaj		0 Bez izbora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Želim da otkrivam nove stvari i doživim različite kulture	78	3,3%	86	3,7%	141	6,0%	2.039	87,0%
Želim da imam osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost	474	20,2%	380	16,2%	349	14,9%	1.141	48,7%
Želim da imam pristup boljim javnim uslugama	55	2,3%	108	4,6%	118	5,0%	2.063	88,0%
To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status	345	14,7%	246	10,5%	246	10,5%	1.507	64,3%
Potreban mi je pristup boljoj zdravstvenoj zaštiti zbog mog zdravstvenog stanja/invaliditeta	56	2,4%	65	2,8%	65	2,8%	2.158	92,1%
Želim da pronađem posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji	318	13,6%	314	13,4%	310	13,2%	1.402	59,8%
Želim da imam bolje mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast	270	11,5%	281	12,0%	258	11,0%	1.535	65,5%
Želim da imam pristup širem izboru mogućnosti obrazovanja (npr. različiti univerzitetski programi, neformalni programi i kursevi i sl.)	101	4,3%	111	4,7%	87	3,7%	2.045	87,2%
Želim da živim u sigurnoj okolini gdje neću biti diskriminiran/na ili gdje moja prava neće biti ugrožena	124	5,3%	144	6,1%	158	6,7%	1.918	81,8%

Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	1 Visok značaj		2 Srednji značaj		3 Nizak značaj		0 Bez izbora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Želim da živim bliže svojoj porodici i prijateljima	81	3,5%	66	2,8%	60	2,6%	2.137	91,2%
Želim da živim u manje korumpiranom društvu	229	9,8%	302	12,9%	267	11,4%	1.546	66,0%
Želim da živim u politički stabilnijem društvu bez međuetničkih tenzija	121	5,2%	141	6,0%	165	7,0%	1.917	81,8%
Želim da živim u okolini gdje ću imati više prilika da volontiram ili da budem uključen/na u različite vrste građanskog angažmana	46	2,0%	52	2,2%	40	1,7%	2.206	94,1%
Drugo	31	1,3%	13	0,6%	80	3,4%	2.220	94,7%

Slika 71. Pokretači migracije (prosječne vrijednosti na skali od 0 do 3)

Ispitanici koji su izrazili interesovanje za emigraciju su zamoljeni da navedu jednu osnovnu stvar koja bi ih motivirala da ostanu u BiH. Na ovo pitanje je odgovorilo 94% ispitanika sa migracijskim aspiracijama (2.198 od 2.344). Odgovori na ova pitanja otvorenog tipa su kategorizirana i učestalost i primjeri odgovora su predstavljeni u okvirima u nižem tekstu.

U gotovo 27% slučajeva ispitanici su izjavili da nemaju ili ne mogu pronaći razlog zbog kojeg bi se predomislili da ostanu u zemlji (nekoliko primjera odgovora se nalazi u tekstu niže).

Nema razloga za ostanak
<i>Mislím da se ovdje nikad ništa neće promijeniti.</i>
<i>Za mene nema razloga da ostanem u ovoj zemlji, ovdje ništa ne valja.</i>
<i>Definitívno odlazim i ništa me ne može zaustaviti.</i>
<i>Nema perspektive za mlade u BiH.</i>
<i>Ako je prije bilo razloga za ostanak, više ne postoji nijedan.</i>
<i>Definitívno ću otići, čim diplomiram, idem.</i>
<i>Više ne vjerujem da ovdje ima bilo šta što bi me moglo zadržati.</i>
<i>Jednostavno ne volim biti ovdje i ništa me ne može zaustaviti.</i>
<i>Nemam razloga da ostanem, većina mojih prijatelja je već otišla.</i>
<i>Definitívno nema ništa što bi me ovdje zadržalo.</i>
<i>Sumnjam da postoji bilo šta što bi me zadržalo ovdje zato što mislim da ovdje nikad neće biti bolje, može samo biti gore.</i>

Među drugim, prevladavajućim odgovorima su sljedeći (tabela 23):

- Porodica i prijatelji (26% odgovora)
- Bolji i stabilniji posao (22% odgovora)
- Bolji životni standard i veća kvaliteta života (17% odgovora)
- Bolja plata i veća finansijska sigurnost (16% odgovora).

Tabela 23. Razlozi za ostanak u zemlji

Kategorija odgovora	n	%
a) Porodica i prijatelji; veza i brak	517	25,72
b) Bolji i stabilniji posao; bolji radni uvjeti; veće mogućnosti za profesionalni razvoj i napredovanje u karijeri	452	22,49
c) Bolji životni standard i bolja kvaliteta života; bolja socioekonomska situacija i aktivnije tržište rada; bolje javne usluge (obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita)	334	16,62
d) Veća plata i bolja finansijska sigurnost	325	16,17
e) Manja korupcija; djelotvorniji i transparentniji politički sistem; vladavina prava	108	5,37
f) Perspektive za bolju budućnost djece i mladih i bolji položaj i postupanje sa mladima u društvu	69	3,43
g) Bolji osjećaj vlastite i društvene sigurnosti i stabilnosti (politička, socijalna, ekonomska, fizička)	61	3,03
h) Radikalne promjene u društvu i velike javne reforme; promjena vlade/vlada i veće učešće mladih u politici	52	2,59

Kategorija odgovora	n	%
i) Ljubav prema mojoj zemlji, prirodne ljepote, kultura, tradicija, hrana	51	2,54
j) Drugo	29	1,44
k) Više progresivnosti i slobode, manje tradicionalizma, više (kulturnog) sadržaja, mogućnosti za stjecanje novog iskustva, za učenje	12	0,60
Ukupni izračun za odgovore	2.010	100

Pozivajući se na teoriju o potisnim i privlačnim faktorima za migraciju, razlozi koji bi motivirali ispitanike da ostanu u svojoj domovini su upravo oni potisni faktori koji čine druge zemlje privlačnim za imigraciju. Osim toga, ostanak u domovini podrazumijeva eliminiranje prethodno opisanih uzroka migracijskih aspiracija koji se odnose na nedostatak stabilnosti, neadekvatne finansijske i radne uvjete i život u korumpiranom društvu.

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – porodica i prijatelji

Porodica i prijatelji; veza i brak
<i>Djeca su još uvijek mala te, stoga, nije još vrijeme.</i>
<i>Samo bi me brak zadržao ovdje.</i>
<i>Predanosti mojoj porodici bi me spriječila da odem.</i>
<i>Ljudi koji su mi bliski, moja porodica i prijatelji me drže ovdje.</i>
<i>Moji roditelji bi bili razlog da ostanem.</i>
<i>Ostao bih zato što su moji prijatelji ovdje.</i>
<i>Osnivanje porodice bi bio razlog da ostanem.</i>

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – bolji posao

Bolji i stabilniji posao; bolji radni uvjeti; veće mogućnosti za profesionalni razvoj i napredovanje u karijeri
<i>Posao koji odgovara mojoj profesiji i kvalifikacijama.</i>
<i>Bolji poslovi, veća stabilnost i bolja zaštita radnih prava i prava radnika.</i>
<i>Bolje mogućnosti za razvoj karijere.</i>
<i>Bolji poslovi i bolji uvjeti rada.</i>
<i>Da dobijem stalni posao ovdje, u BiH, ne bih nikuda išao.</i>
<i>Stalni posao i normalna plata.</i>
<i>Jedini snažan razlog bi bio stalan i stabilan posao do odlaska u penziju.</i>
<i>Da imam stabilan posao.</i>
<i>Da su radnici bolje zaštićeni i da su njihova prava zaštićena, ne bih razmišljao o odlasku.</i>

Bolji i stabilniji posao; bolji radni uvjeti; veće mogućnosti za profesionalni razvoj i napredovanje u karijeri

Kada bih znao da ću nakon što diplomiram imati siguran posao i da će iznos plate odgovarati mojim kvalifikacijama, ne bih razmišljao o odlasku.

Veće mogućnosti zapošljavanja. Bolji radni uvjeti.

Posao sa pristojnom platom i normalnim radnim vremenom.

Stalni posao.

Bolji životni uvjeti i veće mogućnosti zapošljavanja, jedine opcije koje sada imam su ili raditi u pilani ili u hladnjači.

Bolje mogućnosti u karijeri, bolje mogućnosti napredovanja i profesionalnog razvoja.

Zagarantiran posao poslije školovanja.

Zaposliti se nakon školovanja.

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – bolji životni standard

Bolji životni standard i veća kvaliteta života; bolja socioekonomska situacija i aktivnije tržište rada; bolje javne usluge (obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita)

Veća plata i bolji životni standard za sve radnike.

Bolja ekonomska situacija i veće mogućnosti zapošljavanja.

Bolji životni standard.

Bolje mogućnosti za normalan život.

Veći izbor poslova.

Bolji životni uvjeti.

Bolja zdravstvena zaštita, obrazovanje, veće plate.

Kada bi se unaprijedila infrastruktura u BiH.

Unaprijediti ekonomsku i socijalnu situaciju u zemlji.

Bolji način života.

Da je samo standard kao u Sloveniji.

Bolje zdravstvo, obrazovanje, vlast, itd.

Unaprijeđena socioekonomska situacija u BiH generalno.

Bolje usluge u svim sferama javnog i društvenog života.

Kada bi se moglo normalno živjeti od plate i imati dobre javne usluge.

Da je bolja zdravstvena zaštita.

Unaprijediti obrazovni sistem i situaciju u zemlji.

Jedini razlog ostanka u Bosni bi bile veće plate i niže cijene.

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – veća plata

Veća plata i bolja finansijska sigurnost
<i>Pronaći posao koji odgovara mojoj profesiji i kvalifikacijama i koji će biti dobro plaćen.</i>
<i>Bolje plaćen posao.</i>
<i>Mogućnost normalnog života sa platom koju primam.</i>
<i>Veće plate.</i>
<i>Da je moja mjesečna plata iznad 1,000 KM, ne bih razmišljao o odlasku.</i>
<i>Bolja zarada.</i>
<i>Minimalna mjesečna neto plata od 1.000 KM plus zdravstveno i socijalno osiguranje.</i>
<i>Minimalna mjesečna plata od 700 KM za posao trgovca.</i>
<i>Ostao bih da imam veća lična primanja.</i>

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – manja korupcija

Manja korupcija; djelotvorniji i transparentniji politički sistem; vladavina prava
<i>Bolje organizirani državni sistem.</i>
<i>Unaprijeđena vladavina prava i ravnopravan tretman.</i>
<i>Bolji pravosudni sistem.</i>
<i>Bolja zaštita ljudskih prava.</i>
<i>Kada bi BiH, kao država i sistem, bila bolje regulirana, vjerovatno ne bih išao.</i>
<i>Bolji sistem u zemlji, integracija u Evropsku uniju.</i>
<i>Bolji politički sistem, manje korupcije, nepravde i odgovornije institucije.</i>
<i>Promjena politike. Manje korupcije, više rada.</i>
<i>Da su procesi zapošljavanja transparentni, bez mita i nepotizma...što je nemoguće.</i>
<i>Pravičan izborni proces.</i>
<i>Manje mita i korupcije.</i>
<i>Bolja politička situacija.</i>
<i>Bolji politički sistem u BiH.</i>
<i>Država bez korupcije i nepotizma.</i>
<i>Stvoriti bolji politički sistem.</i>
<i>Da je vlast manje korumpirana.</i>
<i>Bolji politički sistem, manje korupcije.</i>
<i>Bolja organizacija cjelokupnog sistema.</i>
<i>Bolje organiziran entitet.</i>
<i>Manje korupcije, laži, obmane i prevare.</i>

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – radikalne promjene

Radikalne promjene u društvu i velike javne reforme; promjena vlade/vlada i veće učešće mladih u politici
<i>Više mladih uključeno i više mladih lidera na političkoj sceni.</i>
<i>Promjena vlasti.</i>
<i>Izmjene Izbornog zakona BiH.</i>
<i>Temeljne promjene kompletnog sistema, uprave i načina na koji ova zemlja funkcionira.</i>
<i>Glavne reforme cjelokupnog sistema.</i>
<i>Kompletan sistem se treba mijenjati.</i>
<i>Totalna promjena vlasti i politike.</i>
<i>Krupne političke promjene.</i>
<i>U slučaju apsolutne promjene svega.</i>
<i>Da se sve promijeni.</i>
<i>Radikalne promjene u BiH.</i>

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa – bolje perspektive

Bolji osjećaj vlastite i društvene sigurnosti i stabilnosti (politička, socijalna, ekonomska, fizička)
<i>Želim živjeti u zemlji koja je politički stabilnija.</i>
<i>Veća socijalna sigurnost.</i>
<i>Unaprijeđena sigurnost nas, građana.</i>
<i>Stabilizacija regiona.</i>
<i>Sigurnija budućnost.</i>
<i>Ugrožen osjećaj sigurnosti je jedan od glavnih razloga zbog kojih odlazim iz Bosne i Hercegovine.</i>
<i>Stabilnije društvo.</i>
<i>Politički stabilnija i sigurnija zemlja.</i>
<i>Sigurnije okruženje.</i>
<i>Državna stabilnost.</i>
<i>Socijalna sigurnost.</i>
<i>Stabilnost i sigurnost.</i>

Perspektive za bolju budućnost djece i mladih i bolji položaj i postupanje sa mladima u društvu
<i>Bolji život za moju djecu.</i>
<i>Bolje postupanje sa mladima, bolji status i položaj mladih.</i>
<i>Da sam siguran da će mladi imati bolju budućnost.</i>
<i>Bolje perspektive.</i>
<i>Bolje okruženje za razvoj mladih i izražavanje njihovog potencijala.</i>
<i>Perspektive razvoja, napretka i boljeg života.</i>

Primjeri odgovora na pitanja otvorenog tipa

Ljubav prema mojoj zemlji, prirodne ljepote, kultura, tradicija, hrana
<i>Razlog za ostanak bi bila prelijepa priroda i prirodno bogatstvo BiH.</i>
<i>Zato što volim svoj grad.</i>
<i>Zato što osjećam da pripadam ovdje.</i>
<i>Zato što želim sačuvati i održati svoj vjerski i kulturni identitet i tradiciju.</i>
<i>Tradicionalni način života u Bosni i Hercegovini je razlog za ostanak.</i>
Drugo
<i>Zdravstveni problemi bi bili nešto što bi me zadržalo ovdje.</i>
<i>Kad bih dobio na lutriji.</i>
<i>Da se svi koji su otišli vrate.</i>
<i>Da je marihuana legalizirana.</i>
Više progresivnosti i slobode, manje tradicionalizma, više (kulturnog) sadržaja, mogućnosti za stjecanje novog iskustva, za učenje
<i>Kad bi se naš mentalitet mogao promijeniti; kada bi ljudi bili otvoreniji i manje letargični i indolentni.</i>
<i>Da su gradovi ljepši i sigurniji.</i>
<i>Želim nešto promijeniti u svom životu.</i>
<i>Želim uživati i biti izložen većem kulturnom bogatstvu.</i>
<i>Da ima više slobode izražavanja i kada bi svako mogao živjeti slobodno.</i>

Na osnovu dobivenih rezultata se može zaključiti da su makro faktori, kao što je nedostatak osjećaja opće stabilnosti i izgleda za budućnost koji se odražava u raznim sferama (ekonomskoj, političkoj, društvenoj i okolišnoj), upravo oni koji u značajnoj mjeri oblikuju migracijske aspiracije mladih u BiH. Ako tome dodamo nepovoljnu finansijsku situaciju, smanjene mogućnosti za profesionalni rast i razvoj i život u korumpiranom društvu, onda postaje jasno da su migracijske aspiracije su rezultat potrebe, a ne izbora.

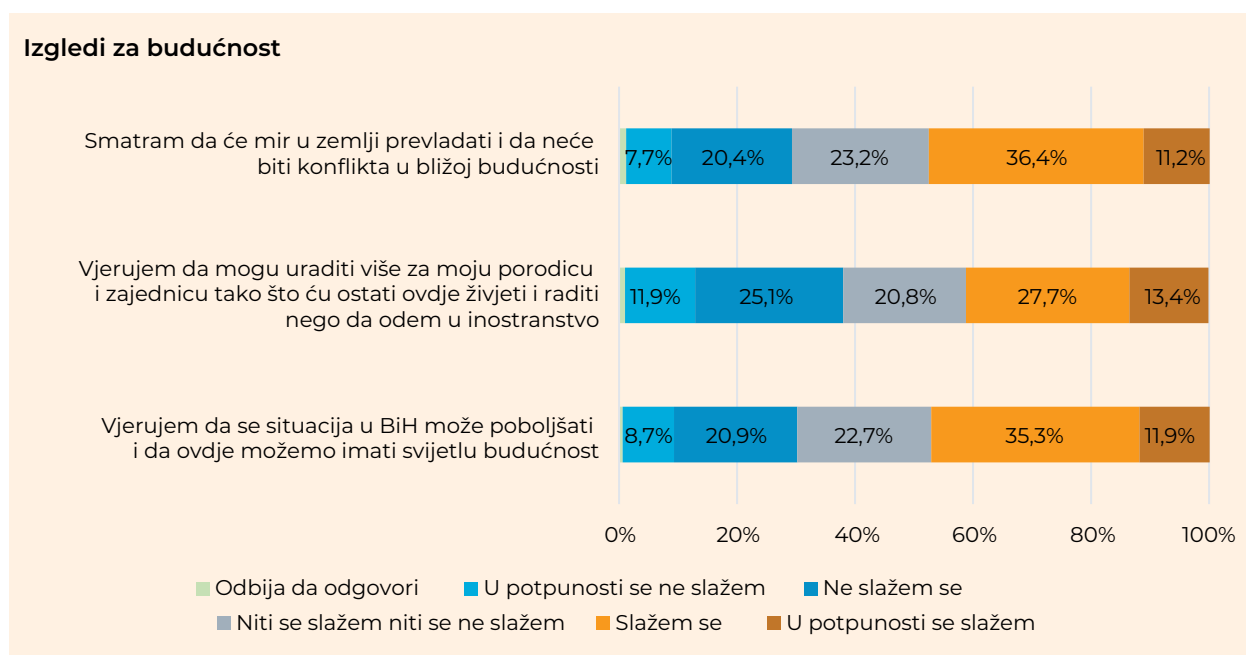
Do sličnih nalaza se došlo u prethodnim istraživanjima o mladima i migraciji mladih (Žiga, i sur., 2015; Turčilo i sur., 2019; Akademija nauka i umjetnosti BiH, 2019). U istraživačkoj studiji pod nazivom „Masovni odlazak mladih iz BiH: potraga za poslom ili bijeg od stvarnosti?“ koja je provedena na uzorku ispitanika u dobi od 18 do 35 godina koji su otišli iz BiH, identificirani su sljedeći razlozi za emigraciju: mogućnosti zapošljavanja, nastavak obrazovanja, loša ekonomska, politička i socijalna situacija u BiH (Centar za izborne studije i Fondacija Heinrich Böll, 2017).

Kao što je već navedeno, ti makro faktori generalno nisu pod kontrolom osobe, ali ipak utječu na njenu percepciju izgleda za budućnost u domovini, što dovodi (ili može dovesti) do migracije (slika 72).

Kada im je postavljeno pitanje o budućnosti, ispitanici su bili oprezni, ali u određenoj mjeri još uvijek optimistični u svojim očekivanjima u pogledu budućnosti BiH. Rezultati pokazuju da oko 47% ispitanika smatra (35-36% je *donekle smatra* i oko 11% *u potpunosti smatra*) te da se stvari u BiH mogu unaprijediti, da građani BiH mogu imati bolju budućnost i da će mir prevladati i da neće biti sukoba u bliskoj budućnosti. Sa druge strane, gotovo 30% ispitanika se s tim ne slaže i nisu ubijeđeni da Bosna i Hercegovina ima svijetlu budućnost (slika 72). Ovi nalazi su u skladu sa rezultatima studije o migracijama koja je provedena 2019.godine na reprezentativnom uzorku od 2.028 ispitanika iz BiH u dobi od 18 godina i više, u kojoj je 68% ispitanika izjavilo da su zabrinuti za vlastitu budućnost i izrazilo nepovjerenje prema budućnosti u BiH u pogledu političkih, ekonomskih i bezbjedonosnih aspekata (Akademija nauka i umjetnosti BiH, 2019).

Pozitivan pogled na budućnost ovisi o raznim faktorima i prema psihološkim teorijama koje su podržane empirijskim istraživanjima, među primarnim potrebama ljudi su potreba za bezbjednošću (Fulgosi, 1981) i potreba za strukturiranom i predvidivom budućnošću (Rietzschel, De Drau, & Nijstad, 2007). Osim toga, negativna percepcija vlastite budućnosti i budućnosti društva potencijalno rezultira smanjenim zadovoljstvom životom (Ilišin & Gvozdrenović, 2017). Stoga, ako ove potrebe nisu zadovoljene i ako osoba nije zadovoljna kvalitetom života u svojoj domovini, ona može pokazati veću tendenciju ka migraciji.

Slika 72. Izgledi za budućnost – distribucija odgovora

Ključni nalazi i implikacije istraživanja – Pokretači migracije ili zašto ljudi napuštaju svoj dom?

- Gotovo 30% ispitanika ne vjeruje da se stvari u BiH mogu popraviti, da građani BiH mogu imati bolju budućnost, da će mir prevladati i da neće biti sukoba u bliskoj budućnosti.
- Ključni pokretači migracije za mlade u BiH obuhvataju:
 - o njihovu želju da imaju osjećaj **stabilnosti i perspektivu**,
 - o njihovu želju da pronađu **posao** koji **odgovara** njihovim **kvalifikacijama i profesiji**,
 - o činjenicu da je emigracija **jedina opcija** za unapređenje lične ili porodične **finansijske situacije**,
 - o želja za **boljim izgledima za razvoj karijere**,
 - o želja za životom u **manje korumpiranom društvu**.
- Među najrasprostranjenijim razlozima koji bi motivirali mlade da ostanu u BiH su:
 - o **porodica i prijatelji**,
 - o bolji i **stabilniji posao**,
 - o **bolji životni standard** i veća kvaliteta života,
 - o veća plata i bolja **finansijska sigurnost**.

Nalazi pokazuju da makro faktori, kao što je nedostatak osjećaja opće stabilnosti i perspektive koji se odražava u mnogim sferama (ekonomskoj, političkoj, socijalnoj i okolišnoj), i mezo faktori, kao što su fizička blizina, struktura, snaga i kvaliteta društvenih mreža i povezanosti, u značajnoj mjeri oblikuju migracijske aspiracije mladih u BiH.

Nalazi također pokazuju da ostanak u domovini podrazumijeva eliminiranje prethodno opisanih uzroka migracijskih aspiracija mladih, koji se odnose na nepostojanje stabilnosti, na neadekvatne finansijske i radne uvjete, stalne probleme vezane za korupciju i niži životni standard i kvaliteta života mladih u Bosni i Hercegovini gdje veća kvaliteta života podrazumijeva promjene ne samo u smislu ekonomskog razvoja, nego i u smislu formalnog i neformalnog obrazovanja, usluga zdravstvene zaštite, drugih oblika zaštite itd.

5 Zaključci i preporuke

Bosna i Hercegovina se može okarakterizirati kao zemlja sa dugom tradicijom emigracije, koja je posebno intenzivirana u protekla tri desetljeća. Masovni tokovi emigranata izazvani sukobom u toku hiljadu devetsto devedesetih godina su polako prerasli u stabilne trendove ekonomske migracije ka razvijenim zemljama, u potrazi za boljim životnim standardom i kvalitetom života. Međutim, u proteklih nekoliko godina se Bosna i Hercegovina suočava sa novom dimenzijom migracija i opći dojam je da se struktura migrantske populacije mijenja i da sve više mladih razmišlja o odlasku iz zemlje, bez namjere da se ikad vrate, što ima ogroman utjecaj na društvene, ekonomske i demografske trendove i razvoj.

Obim i veličina migracije iz bilo koje zemlje u velikoj mjeri ovisi o migracijskom potencijalu stanovništva. Kao što pokazuju druga istraživanja migracijskih obrazaca među mladima, nepovoljna ekonomska situacija u zemlji porijekla, podrška mreže porodice, rodbine i prijatelja u zemljama odredišta i drugi faktori iz okruženja potiču uvjete za mlade da razmišljaju o odlasku iz zemlje. Zapažanja iz istraživanja o migracijskim aspiracijama i migracijskom potencijalu mladih u BiH odražavaju iste trendove i konfiguracije.

Prema rezultatima istraživanja, 47% mladih u BiH je razmišljalo o odlasku iz zemlje; 23% bi željelo privremeno otići iz zemlje, dok 24% razmišlja o trajnom odlasku iz BiH. Rezultati istraživanja također ukazuju na visok migracijski potencijal mlade populacije BiH; 47% ima ukupni, 13% vjerovatni i 4% stvarni migracijski potencijal, što znači da procjene sugeriraju da je između 22.300 i 23.700 mladih (u dobi od 18 do 29 godina) vjerovatno već poduzelo određene radnje/inicijalne korake ka realizaciji migracije i može se očekivati da će emigrirati iz Bosne i Hercegovine, privremeno ili trajno, u narednih dvanaest mjeseci. Migracijske aspiracije ne podrazumijevaju obavezno stvarno migracijsko ponašanje zato što mladi ljudi mogu izražavati aspiracije da odu, ali usljed raznih faktora i okolnosti mogu biti spriječeni da poduzmu sve neophodne korake ka realizaciji tih koraka.

Prema rezultatima istraživanja, mladi u BiH se suočavaju sa nezadovoljavajućim životnim standardom i kvalitetom života, što je proizvod nepovoljnih socioekonomskih uvjeta, visoke stope nezaposlenosti među mladima, nedovoljne raspoloživosti i/ili dostupnosti kvalitetnih javnih usluga i mogućnosti profesionalnog razvoja. Istovremeno, nivo povjerenja mladih u javne institucije u BiH je sasvim nizak, što se može objasniti visokim nivoom percipirane korupcije i lošim upravljanjem u javnom sektoru, to jeste, preko 70% mladih vjeruje da je bosansko-hercegovačko društvo sistemski korumpirano.

Ovi nalazi podrazumijevaju da mladi ne vjeruju da javne institucije u BiH vode računa o njihovim interesima i da nivo nepovjerenja u institucije vlasti može dovesti do indiferentnosti i otpora te nedostatka volje za doprinosanjem političkom i socioekonomskom razvoju. Osim toga, nepovjerenje u javne institucije također može dovesti i do sve većeg nezadovoljstva životnim okruženjem i poticati pesimističan stav prema budućnosti (lični i društveni). Sve su to važne determinante migracijskih aspiracija. Institucije koje nemaju dovoljno sluha za potrebe mladih također potiču odluke mladih da emigriraju, čime se smanjuje broj kvalificiranih radnika i profesionalaca koji bi trebali zamijeniti generacije i doprinijeti sistemima koji zahtijevaju međugeneracijsku solidarnost (kao što je zdravstvena i socijalna zaštita).

To bi moglo značajno utjecati na kvalitetu javnih usluga koje se pružaju pripadnicima starijih generacija i dati negativan doprinos snižavanju stopa fertiliteta. Ovo rezultira nižim stepenom razvoja i većom emigracijom, trendom koji je primijećen u razvijenijim zemljama u kojima se ova pitanja rješavaju uvođenjem imigracijskih programa za mlade, kvalificirane radnike iz drugih zemalja.

Rezultati u pogledu političkog i građanskog angažmana mladih odgovaraju rezultatima prethodnih istraživanja i pokazuju da mladi u BiH, osim tradicionalnog modela učešća kroz glasanje na izborima, izražavaju nizak stepen interesovanja za

formalne i poluformalne vrste političkog angažmana. Sa druge strane, građanski angažman se većinom ogleda u pružanju pomoći drugima i doniranju novca u dobrotvorne svrhe. Ovi nalazi ukazuju na to da mnogi mladi u BiH ne doživljavaju sebe kao važnu pokretačku snagu za promjenu sistema zato što nisu zainteresirani ili zato što im nije omogućeno da stvaraju i oblikuju politike koje direktno utječu na njihov život ili zbog toga što koriste svoju apstinenciju kao oblik protesta protiv socio-političkog sistema koji ne prepoznaje njihove potrebe i interese u okviru postojećih javnih politika i praksi.

Nalazi ukazuju na to da mikro faktori, kao što je nedostatak osjećaja opće stabilnosti i perspektive koji se odražava u raznim sferama (ekonomskoj, političkoj, socijalnoj i okolišnoj) i mezo faktori, kao što je struktura, snaga i kvaliteta društvenih mreža, u značajnoj mjeri oblikuju migracijske aspiracije mladih u BiH. Ako tome dodamo nezadovoljstvo postizanjem ciljeva (u pogledu finansijske stabilnosti, mogućnosti razvoja karijere i bolje kvalitete života) i neostvarene potrebe u pogledu bezbjednosti i strukturirane, predvidive i optimistične budućnosti, onda postaje jasno da migracijske aspiracije i ponašanja u vezi sa migracijom mladih u BiH potiče neophodnost, a ne izbor.

Stoga, migracija mladih se treba rješavati i tretirati kao složeno pitanje zato što na odluku o migriranju utječe složen skup ekonomskih, strukturnih, psihičkih i obrazovnih faktora i njihovi međusobni odnosi sa socijalnim porijeklom osobe. To podrazumijeva da postupanje sa pitanjima migracije mladih zahtijeva aktivno učešće i predanost raznih aktera, interesnih grupa, kreatora politika i donositelja odluka na raznim nivoima koji će u skladu sa svojim mandatom raditi na unapređenju struktura i mogućnosti za bolju kvalitetu života mladih u BiH i stvaranju okruženja u kojem će mladi napredovati, a ne biti „potisnuti“ u inostranstvo niti njime „privučeni“.

Preporuke i daljnja razmatranja

Preporuke i daljnja razmatranja su bazirani na rezultatima istraživanja i predstavljeni su u okviru dvije tematske kategorije. Prva se odnosi na politike, programe i inicijative koje trebaju provesti relevantni akteri u BiH, uključujući javni i privatni sektor, kao i civilno društvo, kako bi se mogla povećati kvaliteta životnog okruženja za mlade i njihov položaj i status u bosanskohercegovačkom društvu (npr., institucije vlasti na raznim nivoima, škole, univerziteti, preduzeća, domaće i međunarodne nevladine organizacije/organizacije civilnog društva, omladinske organizacije i neformalne grupe, mediji itd.). Druga se odnosi na daljnje istraživanje teme migracije mladih i korištenje podataka o migraciji zato što su oni bitni za oblikovanje migracijskih politika zemlje i ako nema dovoljno pouzdanih podataka ni sistema za praćenje fenomena migracije, tada je prostor za izradu politike na osnovu dokaza ograničen ili ne postoji.

Politike, programi i inicijative za unapređenje kvalitete života mladih u BiH

Rezultati istraživanja pokazuju da mladi u Bosni i Hercegovini nisu poštovani u smislu njihovog društvenog statusa i položaja, što značajno utječe na njihovu kvalitetu života. Imajući na umu da je nezadovoljstvo životom snažna determinanta migracijskih namjera, ključno pitanje je kako se bosansko-hercegovačko društvo, to jeste, institucije mogu promijeniti i šta se može uraditi kako bi mladi u BiH mogli imati bolji životni standard i kvalitetu života i uživati jednake mogućnosti kao njihovi vršnjaci u stabilnijim, zdravijim i naprednijim socio-političkim i ekonomskim sistemima.

Da bi se dogodila bilo kakva smisljena i dugoročna promjena u sferi ekonomskog razvoja, bezbjednosti i zapošljavanja, pravnih i političkih propisa, djelotvornosti uprave i transparentnosti, kvalitete obrazovanja itd. vrlo je bitno nastaviti, odnosno inicirati djelotvorno, efikasno, relevantno i odgovorno provođenje tekućih i novih reformi u javnom sektoru.

Jedan od bitnih zadataka u okviru ovih većih procesa promjena i transformacije treba biti izrada, revizija, provođenje i adekvatna evaluacija omladinskih politika (to jeste, okviri, strategije, akcioni planovi, programi, projekti i inicijative) na raznim nivoima u BiH, kojima će se rješavati sljedeća pitanja:

- **Prijelaz iz škole na posao**, prava i dužnosti mladih, **nezaposlenost** među mladima, **neaktivnost** mladih (mladi koji nisu zaposleni, ne obrazuju se niti osposobljavaju) i **siromaštvo** među mladima, sa posebnim naglaskom na kratkoročne i dugoročne efekte i posljedice (zdravstvene, socijalne i ekonomske prirode) pandemije COVID-19.
- **Raspoloživost i dostupnost kvalitetnih javnih usluga** na državnom/entitetskom i lokalnom nivou, uključujući: kvalitetniji i raznovrsniji izbor programa i aktivnosti formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja; dostupnost stambenih programa mladima i mladim porodicama; kvalitetne usluge zdravstvene zaštite; čisto, zdravo i sigurno okruženje; transportnu infrastrukturu; i raspoloživost i dostupnost aktivnosti i mjesta i prostora – u zatvorenom i na otvorenom – gdje mladi mogu uživati u raznim slobodnim aktivnostima, naprimjer, kulturološkim, sportskim, društvenim koje nisu dio kratkoročnih projekata koje finansiraju donatori.
- **Povrat povjerenja mladih u javne institucije** je važno za opći osjećaj stabilnosti i bezbjednosti, kao i za djelotvornost vlasti u uprave. Međutim, to zahtijeva veće **učešće** građana **u izradu politika**, što se ne može postići bez veće djelotvornosti, uključenosti, transparentnosti i pouzdanosti javnih institucija radi zaštite javnog interesa, ublažavanja rizika od korupcije i pružanja javnih usluga koje su dostupne i usmjerene na građane.
- Vrste i oblici **političkog i građanskog angažmana** mladih u BiH – interesi, znanje, resursi i mogućnosti. Mladi ljudi imaju pravo da aktivno sudjeluju u svim procesima odlučivanja koje utječe na njihov život, njihov glas je bitan i relevantan, on treba biti snažniji i treba se čuti. Stoga, uloga svih onih koji se bave pitanjima mladih je da omoguće da se to desi, a neki od načina su sljedeći:
 - identificiranje razloga za nisko interesovanje i nizak nivo političkog i građanskog angažmana;
 - učiniti mlade vidljivijim u javnom prostoru tako što će im se pružiti mogućnost da izraze probleme i izazove sa kojima se suočavaju u bosansko-hercegovačkom društvu;
 - istraživanje i procjena sadržaja postojećih nevladinih, kulturnih, sportskih organizacija i identificiranje socio-političke dimenzije njihovih aktivnosti;
 - istraživanje različitih pristupa poticanju mladih da se uključe, posebno onih koji bi željeli biti uključeni, ali ne znaju kako (informiranje i educiranje mladih o načinima na koje mogu doprinijeti rješavanju problema u svojoj lokalnoj zajednici i društvu, zbog čega je njihov angažman bitan; koja prava i mogućnosti imaju, na koji način djeluju specifični mehanizmi i alati i kako se mogu iskoristiti za postizanje određenih socio-političkih ciljeva);
 - izrada strategija i mehanizama za veće učešće mladih žena, mladih ljudi sa nižim stepenom obrazovanja i mladih u dobi od 25 do 29 godina;
 - Usklađivanje omladinskih politika i strategija na svim nivoima u BiH kako bi se minimizirale razlike u mogućnostima za mlade u raznim dijelovima BiH.
- Prevalencija i upornost **negativnog stereotipisanja mladih** kao pasivnih, indiferentnih, nekompetentnih i beskorisnih, uz izreku da samo „gubitnici“ ostaju u BiH, dok „hrabri“ i „pametni“ odlaze. Ovo pitanje, samo po sebi, predstavlja daljnje pogoršanje položaja mladih i dodatno jača nejednako postupanje sa mladima u raznim sferama javnog života. Stoga, to zahtijeva razne intervencije (npr., od kampanja za podizanje svijesti o prirodi i utjecaju negativnog stereotipisanja, većeg pozitivnog medijskog predstavljanja mladih i većeg promoviranja priča o uspjehu do izrade smjernica za medijsko predstavljanje mladih i pitanja mladih).

Percepcija o mladima kao homogenoj grupi je izuzetno problematična, posebno ako se trebaju uvesti određene promjene. Mladi ljudi se razlikuju u pogledu svoje situacije i stepena obrazovanja, karakteristika, potreba, iskustva i aspiracija, što znači da se u svakodnevnom životu suočavaju sa raznim pitanjima i izazovima, a svaka vrsta generičkog rješenja je nedjelotvorna u rješavanju tih problema. Stoga, iako intervencije mogu biti slične, potrebni su različiti pristupi za različite grupe (npr., mlađi, stariji, muškarci, žene, mladi iz ruralnih sredina, mladi sa nižim stepenom obrazovanja itd.), što znači da intervencije/programi/aktivnosti trebaju biti prilagođeni (u pogledu pristupa, sadržaja i provođenja) konkretnim potrebama i karakteristikama svake ciljne grupe.

Daljnje istraživanje i korištenje podataka

Osnovno pitanje u vezi sa emigracijom mladih iz BiH se odnosi na nedostatak pouzdane statistike i sistema praćenja, kao i nespremnost da se baziraju strateške mjere na akumuliranim dokazima o migraciji mladih. Ako se podaci ne prikupljaju sistematično i longitudinalno, onda je teško uraditi procjenu migracijskih trendova, što znači da je onemogućeno adekvatno praćenje i rano identificiranje ciljne populacije sa najvišim migracijskim potencijalom. Stoga se predlažu, među ostalima, sljedeće aktivnosti i inicijative:

- Uložiti dodatne napore i resurse (stručnost, finansijska sredstva i infrastruktura) u daljnji razvoj migracijskih politika, institucionalnog i zakonskog okvira i usklađenih metodologija kontinuiranog i sistematskog prikupljanja i analize podataka o migracijama u stvarnom vremenu i osigurati veću kvalitetu podataka o migracijama i njihovo bolje korištenje kako bi se stekao bolji uvid u migracijske trendove u BiH, što također podrazumijeva uporedivost sa globalnim trendovima.
- Podržati razvoj (akademske) istraživačke zajednice ili zajednice prakse i unaprijediti istraživačke aktivnosti u oblasti emigracije mladih (npr., istraživački sastanci, suradnički istraživački projekti, otvoreni repozitorij sa svim relevantnim informacijama o provedenim projektima, anketnim istraživanjima, istraživačkim radovima, itd.) koje mogu dovesti do procjene trendova ili promjena u budućem razvoju situacije. Ovi resursi se također mogu koristiti za rano identificiranje ciljne populacije i faktora koji će se morati uzeti u obzir da bi se zadržali potencijalni migranti ili potakao povratak u domovinu.
- Postojeći podaci o migracijama i rezultati istraživanja o emigraciji mladih se trebaju koristiti kao polazište za istraživanje i izradu sveobuhvatnih preporuka i strategija (npr., kroz panel ili tematske radionice i diskusije), a pritom razmotriti pitanje na koje je ciljne grupe potrebno izvršiti utjecaj i na koji način i koji faktori trebaju biti uzeti u obzir da bi se potencijalni migranti zadržali u zemlji ili da bi se potaklo cirkularno kretanje migranata i njihovo ulaganje u zemlju porijekla. Preporuke i strategije bi se trebale iskoristiti za izradu novih ili revidiranje postojećih politika o mladima i migraciji mladih u BiH i cijeli proces zahtijeva aktivnu uključenost i učešće raznih aktera i ključnih informanata iz relevantnih oblasti, npr., eksperata, istraživača, akademskih stručnjaka u oblasti demografije, sociologije, psihologije, ekonomije, obrazovanja, zdravstva, politologije, rodnih nauka itd. kao i programski menadžeri, omladinski radnici i aktivisti.
- Promovirati, uvesti i provesti izradu politika na osnovu dokaza o pitanjima migracije mladih u nadležnim institucijama vlasti na raznim nivoima uprave u BiH (npr., radionice na temu izgradnje kapaciteta, seminari, obuke za predstavnike institucija vlasti, kreatora politika i donositelje odluka).

- Podići svijest o efektima i značaju migracija za razvoj privatnog, akademskog i nevladinog sektora i medije (npr. kroz razne vrste posebno osmišljenih kampanja za komunikaciju sa javnošću i inicijative).
- Koristiti postojeće podatke o migraciji mladih i postojeće nalaze iz istraživanja o emigraciji mladih radi poticanja i razvoja partnerstava na projektima od interesa za BiH, naprimjer, rad sa dijasporom kako bi se privukao njihov interes za BiH i korištenje njihovih kapaciteta (društvenih, ljudskih i finansijskih) za razvoj zemlje.

6 Bibliografija

Agency for statistics BiH. (2021). Education 2/26/21 (Time series). Dostupno na: <http://www.bhas.gov.ba/Calendar/Category/15?lang=en>

Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina. (2020). Demography 2019. Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (2019). Studija o migracijama: Bosna i Hercegovina. Sarajevo. <https://publications.anubih.ba/bitstream/handle/123456789/711/Studija%20o%20emigracijama%20BOSNA%20I%20HERCEGOVINA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Alvarez-Plata, P., H. Brücker and B. Siliverstovs. (2003). Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU15 - An Update, Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs, Berlin: German Institute for Economic Research (DIW Berlin).

Bauer, T., & Zimmermann, K. (1999). *Assessment of Possible Migration Pressure and its Labor Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe* (IZA Research Reports No. 3). Institute of Labor Economics (IZA). <https://econpapers.repec.org/paper/izaizarrs/3.htm>

Begović, S., Lazović-Pita, L., Pijalović, V., & Baskot, B. (2020). An investigation of determinants of youth propensity to emigrate from Bosnia and Herzegovina. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33(1), 2574–2590. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1754267>

Bjarnason, T., & Thorlindsson, T. (2006). Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities. *Journal of Rural Studies*, 22(3), 290–300. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.09.004>

Bjørnskov, C., Dreher, A., & Fischer, J. A. (2007). The bigger the better? Evidence of the effect of government size on life satisfaction around the world. *Public Choice*, 130(3-4), 267-292. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11127-006-9081-5>

Boneva, S. B., Frieze, I. H. (2001). Toward a Concept of a Migrant Personality. *Journal of Social Issues*, 57 (3), 477–491. <http://dx.doi.org/10.1111/0022-4537.00224>

Bosnia and Herzegovina Ministry of Security. (2020). Bosnia and Herzegovina Migration Profile for the year 2019. Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.

Božić, S., & Burić, I. (2005). Croatia's Migration Potential – Micro-Analytic Aspects. *Migracijske i etničke teme*, 27(1–2), 9–33.

Brettell, C. B., & Hollifield, J. F. (2014). *Migration Theory: Talking across Disciplines*. Routledge.

Carling, J. (2014). The role of aspirations in migration. *International Migration Institute, University of Oxford, Determinants of International Migration. Oxford*, 23-25.

Carling, J., & Talleraas, C. (2016). Root causes and drivers of migration. *Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO)*, 2016, 1-44.

Castelli, F. (2018). Drivers of migration: Why do people move? *Journal of Travel Medicine*, 25(tay040). <https://doi.org/10.1093/jtm/tay040>

Castles, S., & Miller M. J. (2003). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: Guilford Press.

Centar za izborne studije (CIS) i Fondacija "Heinrich Böll" (2017). Masovni odlazak mladih iz BiH: Potraga za poslom ili bijeg od stvarnosti?. Sarajevo. <https://ba.boell.org/sites/default/files/studija-masovni-odlazak-mladih-iz-bih.pdf>

- Caponio, T. (2008) (Im)migration research in Italy: a European comparative perspective. *The Sociological Quarterly*, 49: 445-464.
- Devlin, M. (2007). *Inequality and the stereotyping of young people*. Equality Authority.
- Đipa, D. & Fazlić, S. (2012). Glasovi mladih. Istraživanje o mladima u BiH. Rezultati kvantitativnog istraživanja. MDG Achievement Fund, Sarajevo. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/young-people-in-bih-share-their-socio-economic-perceptions-and-e.html
- Emirhafizović, M., Ćosić, E., Osmić, A., & Repovac-Pašić, V. (Eds.). (2013). *Migration from Bosnia and Herzegovina*. University of Sarajevo, Faculty of Political Sciences - Institute for Social Science Research.
- Fassmann, H., & Hintermann, C. (1998). Potential East-West Migration: Demographic Structure, Motives and Intentions. *Czech Sociological Review*, 6(1), 59–72.
- Findlay, A. M. (2011). An Assessment of Supply and Demand-side Theorizations of International Student Mobility. *International Migration*, 49 (2), 162–190. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00643.x>
- Flere, S., Hurrelmann, K., Klanjšek, R., Lavrić, M., Reibold, H., Taleski, D. (2015). Lost in Democratic Transition? Political Challenges and Perspectives for Young People in South East Europe Results of Representative Surveys in Eight Countries. Friedrich Ebert Stiftung Regional Dialogue SEE.
- Friedrich Ebert Stiftung (2017). Građansko i političko učešće mladih: psihološki pristup. Banja Luka. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/13990.pdf>
- Fulgosi, A. (1981). *Psihologija ličnosti- Teorije i istraživanja*. Zagreb: Vjesnik.
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature (SSRN Scholarly Paper ID 1105657). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1105657>
- Halilovich, H., Hasić, J., Karabegović, D., Karamehić-Muratović, A., & Oruč, N. (2018). Mapping The Bosnian-Herzegovinian Diaspora: Utilizing the Socio-Economic Potential of the Diaspora for Development of BiH. Utilizing the Socio-Economic Potential of the Diaspora for Development of BiH. Sarajevo: MHRRBiH.
- Halvadžija, A., & Rašidagić, E. K. (2019). Migracije, razvoj i savremena diplomatija na prostoru Evrope. Magistarski rad. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/02/MIGRACIJE-RAZVOJ-I-SAVREMENA-DIPLOMATIJA-NA-PROSTORU-EUROPE.pdf>
- Hasic, J., Mehmedovic, M., & Sijamija, M. (2020). Perception about radicalization by young people in the Western Balkans Region, Country report: Bosnia and Herzegovina. Globsec, Bratislava.
- Hennebry, J. L. (2018). *The global compact for migration: From gender-rhetoric to gender-responsive?*. *Global Social Policy*, 18(3), 332-338.
- Ilišin, V., & Gvozdanić, A. (2017). Vrijednosti, (ne) zadovoljstvo životom i percepcija budućnosti mladih. Institut za društvena istraživanja Zagreb. <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/803/1/Generacija%20osuje%C4%87enih.pdf>
- Institute for Development and Innovation (2020). *Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina*. Western Balkans Democracy Initiative (WFD). <https://www.wfd.org/2020/06/12/cost-of-youth-emigration-from-bosnia-and-herzegovina-2/>
- Jeknić, R. (2006). Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika. *Revija za sociologiju*, 37(3-4), 205-225. https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=20263&show=clanak
- Jovanovic, Z. (2020). Gdje se moj glas čuje? - Učešće mladih u procesima donošenja odluka: Istraživački izvještaj [Submitted for publication]. Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini. Julca, A. (2011). Multidimensional Re-creation of Vulnerabilities and Potential

- for Resilience in International Migration. *International Migration*, 49 (S1), 30–49. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00634.x>
- King, R., & Ruiz-Gelices, E. (2003). International Student Migration and the European 'Year Abroad': Effects on European Identity and Subsequent Migration Behaviour. *International Journal of Population Geography*, 9, 229–252. <http://dx.doi.org/10.1002/ijpg.280>
- Krieger, H. (2004). *Migration trends in an enlarged Europe*. 110.
- Kuhnt, J. (2019). Literature review: drivers of migration. Why do people leave their homes? Is there an easy answer? A structured overview of migratory determinants (No. 9/2019). Discussion Paper. <https://www.econstor.eu/handle/10419/205249>
- Kvedaraite, N., Baksys, D., Repečkienė, A., & Glinskienė, R. (2015). Research of Experience of Emigration for Employment and Education Purposes of Students. *Engineering Economics*, 26(2), 196–203. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.26.2.3863>
- Lapshyna, I., & Düvell, F. (2015). Migration, life satisfaction, return and development: the case of a deprived post-Soviet country (Ukraine). *Migration and Development*, 4(2), 291–310. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21632324.2015.1022084>
- Lu, M. (1998). Analyzing migration decision making: Relationships between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior. *Environment and Planning A*, 30(8), 1473–1495. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1068/a301473>
- Malaj, V., & Rubertis, S. de. (2017). Determinants of migration and the gravity model of migration application on Western Balkan emigration flows. *Migration Letters*, 14(2), 204–220. <https://doi.org/10.33182/ml.v14i2.327>
- Mallick, B., Sultana, Z., & Bennett, C. M. (2020). How do sustainable livelihoods influence environmental (non-) migration aspirations?. *Applied Geography*, 124, 102328. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0143622819312718>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431–466. <http://dx.doi.org/10.2307/2938462>
- Massey, D.S. (1999). Why does immigration occur? A theoretical synthesis. In C. Hirschman, P. Kasinitz, & J. DeWind (Eds.), *The handbook of international migration: The American experience* (pp. 34–52). New York: Russell Sage Foundation.
- McKenzie, D. J. (2006). *A Profile of the World's Young Developing Country Migrants*. The World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-4021>
- Mellor, D., Stokes, M., Firth, L., Hayashi, Y., & Cummins, R. (2008). Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 45(3), 213–218. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886908001190>
- Migration Policy Institute (2020). COVID-19 and the Demand for Labor and Skills in Europe: Early evidence and implications for migration policy. Dostupno na: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpie-hogarth_covid19-labour-final.pdf
- Mocanu, M., Boldureanu, G., Tiță, S. M., & Boldureanu, D. (2020). The Impact of Migration on Quality of Life: The Case of Romanian Immigrants in Belgium. *Eastern European Economics*, 58(4), 360–382.
- Morawska, E. (2008) Research on immigration/ethnicity in Europe and the United States: a comparison. *The Sociological Quarterly*, 49: 465–482.
- Nikić, L. B. (2017). *Migracije i kvaliteta života* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Psychology). <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffos:2288>
- Nyberg-Sorensen, N., Hear, N. V., & Engberg-Pedersen, P. (2002). The Migration-Development Nexus: Evidence and Policy Options. *International Migration*, 40(5), 49–73. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00211>

- OECD (2017). *Trust and Public Policy: How Better Governance Can Help Rebuild Public Trust*. OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264268920-en>
- OECD (2020). COVID-19 crisis puts migration and progress on integration at risk. Dostupno na: <https://www.oecd.org/migration/covid-19-crisis-puts-migration-and-progress-on-integration-at-risk.htm>
- Otrachshenko, V., & Popova, O. (2014). Life (dis) satisfaction and the intention to migrate: Evidence from Central and Eastern Europe. *The Journal of Socio-Economics*, 48, 40-49. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S105353571300142X>
- Palloni, A., Massey, D. S., Ceballos, M., Espinosa, K., & Spittel, M. (2001). Social Capital and International Migration: a Test Using Information on Family Networks. *The American Journal of Sociology*, 106 (5), 1262-1298. <http://dx.doi.org/10.1086/320817>
- Pavlov, T. (2009). *Migration potential of Serbia*. Group 484.
- Puhalo, S. & Perišić, N. (2013). *Apstinenti u Bosni i Hercegovini*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Rangelova, R., & Vladimirova, K. (2004). Migration from central and eastern Europe: The case of Bulgaria. *SEER: Journal for Labor and Social Affairs in Eastern Europe*, 7(3), 7-30.
- Richardson, J. (2007). Migration: new urgencies replace traditional welcome. *Foresight*, 9 (5), 48-55. <http://dx.doi.org/10.1108/14636680710821098>
- Rietzschel, E. F., De Dreu, C. K., & Nijstad, B. A. (2007). Personal need for structure and creative performance: The moderating influence of fear of invalidity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(6), 855-866. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0146167207301017>
- Turčilo, L., Osmić, A., Kapidžić, D., Šadić, S., Žiga, J., & Dudić, A. (2019). FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019. Friedrich-Ebert-Stiftung. <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15262.pdf>
- UNDESA/United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2019). International Migrant Stock 2019 (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019). Dostupno na: www.unmigration.org.
- UNDP (2017). *Socio-economic Perceptions of Young People in Bosnia and Herzegovina*. UNDP in Bosnia and Herzegovina.
- UNFPA (2020). *Population Situation Analysis in Bosnia and Herzegovina*. UNFPA Bosnia and Herzegovina. <https://ba.unfpa.org/en/publications/population-situation-analysis-bosnia-and-herzegovina>
- USAID (2020). *National Survey of Citizens' Perceptions in Bosnia and Herzegovina 2019, Final Report (June 2020)*. USAID. http://www.measurebih.com/uimages/measurell_nscp2019_final_report.pdf
- Van Hear, N., Bakewell, O., & Long, K. (2018). Push-pull plus: reconsidering the drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 927-944. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2017.1384135>
- Vraracic, A. (2018). The way back: Brain drain and prosperity in the Western Balkans. European Council on Foreign Relations. <https://www.unfpa.org/migration13>
- Williams, A. M., Jephcote, C., Janta, H., & Li, G. (2018). The migration intentions of young adults in Europe: A comparative, multilevel analysis. *Population, Space and Place*, 24(1), e2123. doi:10.1002/psp.2123
- Žiga, J., Turčilo, L., Osmić, A., Bašić, S., & Džananović Mirasčija, N. (2015). *Youth study: Bosnia and Herzegovina*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Zlotnik, H. (1999). Trends of international migration since 1965: What existing data reveal. *International Migration*, 37 (1), 21-61. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2435.00065>

7 Prilog 1

ISTRAŽIVANJE EMIGRACIJE MLADIH IZ BOSNE I HERCEGOVINE - UPITNIK

Uvod:

Zdravo, moje ime je [ime anketara/ke] i ovdje sam ispred nezavisne istraživačke agencije [naziv agencije]. Sprovodimo ovu anketu kako bi zatražili mišljenje mladih BH građana o različitim socijalnim problemima. Vaše mišljenje je važno zato što ste vi jedan_na od [N] građana_ki Bosne i Hercegovine izabran_a da učestvujete u ovoj anketi.

Pročitat ću vam pitanja iz upitnika upravo onako kako su napisana. Pročitat ću vam i koji su mogući odgovori ili ću vam ih pokazati ili vam reći da odgovorite na pitanje vašim riječima. Zavisno od pitanja, reći ću vam da li trebate izabrati/dati jedan ili više odgovora. Ako su neka od pitanja nejasna ili ih ne razumijete u potpunosti, ukažite na to – ponovo ću ih pročitati, ali mi nije dozvoljeno da vam pomognem pri odgovaranju na pitanja. Vaše učešće je dobrovoljno i svi podaci koje ovdje date bit će strogo čuvani. Ni jedno ime neće biti spomenuto u bilo kojem izvještaju, nego samo brojevi koji će pokazivati koliko ljudi od [N] je dalo konkretne odgovore. Upravo radi toga, zaista je važno da su vaši odgovori potpuni i iskreni.

I SOCIOEKONOMSKI STATUS

E1. Koje je mjesto prebivališta ispitanika/ce?

- a) Republika Srpska (ako da, koja regija)
- b) Federacija BiH (ako da, koji kanton)
- c) Brčko Distrikt

E2. Gdje ispitanik/ca živi?

- a) Gradsko područje
- b) Seosko područje

E3. Kojeg ste spola?

- a) Muškog
- b) Ženskog
- c) Drugo
- d) Radije ne bih odgovorio/la

E4. Koliko imate godina?

- a) Manje od 18
- b) 18-19
- c) 20-24
- d) 25-29
- e) 30 i više

E5. Koje ste nacionalnosti?

- a) Bošnjak/Bošnjakinja
- b) Hrvat/Hrvatica
- c) Srbin/Srpkinja

- d) Rom/Romkinja
- e) Bosanac i Hercegovac/Bosanka i Hercegovka
- f) Jevrej/Jevrejka
- g) Drugo
- h) Ne izjašnjava se

E6. Da li ste državljanin/ka

- a) Bosne i Hercegovine
- b) Bosne i Hercegovine i druge zemlje (molimo navedite naziv zemlje)

E7. Šta od navedenog najbolje opisuje vaš trenutni bračni status?

- a) Neoženjen/neudata
- b) Oženjen/udata
- c) Živim u izvanbračnoj zajednici
- d) Razveden/a
- e) Udovac/ica
- f) Radije ne bih odgovorio/la

E8. Koji je vaš najviši dostignuti nivo obrazovanja?

- a) Osnovno obrazovanje
- b) Srednje obrazovanje
- c) Univerzitetsko obrazovanje – prvi ciklus
- d) Univerzitetsko obrazovanje – drugi ili treći ciklus
- e) Drugo (molimo navedite) _____

E9. Šta od navedenog najbolje opisuje vaš trenutni status?

- a) Zaposlen/a na puno radno vrijeme
- b) Zaposlen/a na pola radnog vremena
- c) Samozaposlen/a
- d) Freelancer
- e) Pripravnik/ica
- f) Student/ica
- g) Drugo
- h) Nezaposlen/a i u potrazi za poslom (*ako je odgovor 'da', idite na E9a i E9b*)
- i) Nezaposlen/a i ne tražim posao (*ako je odgovor 'da', idite na E9a i E9b*)

Ako je nezaposlen/a

E9a. Koliko dugo ste nezaposleni (mjeseci)? _____

E9b. Da li ste ikada bili zaposleni?

- a) Da
- b) Ne

E10. Koji je vaš glavni izvor prihoda?

- a) Moj redovni posao
- b) Naknada za nezaposlenost ili socijalno osiguranje
- c) Stipendija
- d) Moji roditelji i/ili porodica
- e) Moja porodica ili prijatelji koji žive u inostranstvu
- f) Moj partner/ica
- g) Rad u neslužbenom sektoru, rad na crno
- h) Drugo
- i) Radije ne bih odgovorio/la

E11. Šta od navedenog najbolje opisuje vaše trenutne životne uslove:

- a) Živim u svojoj kući/stanu
- b) Živim u iznajmljenoj kući/stanu
- c) Živim sa roditeljima, u porodičnoj kući/stanu
- d) Drugo
- e) Radije ne bih odgovorio/la

E12. Šta od navedenog najbolje opisuje kako se osjećate u vezi vaših primanja trenutno?

- a) Živim ugodno od trenutnih primanja
- b) Snalazim se sa trenutnim primanjima
- c) Teško se snalazim sa trenutnim primanjima
- d) Vrlo teško se snalazim sa trenutnim primanjima
- e) Radije ne bih odgovorio/la

E13. Da li ste zadovoljni ili nezadovoljni sa vašim životnim standardom i sa mogućnostima da kupite i radite ono što želite?

- a) Zadovoljan/na
- b) Ni zadovoljan/na ni nezadovoljan/na
- c) Nezadovoljan/na
- d) Radije ne bih odgovorio/la

E14. Da li postoji neko koga izdržavate (osoba koja o vama ovisi finansijski)?

- a) Da
- b) Ne

E14a. Ako DA, molimo navedite ko

- a) Dijete/djeca
- b) Supružnik/partner
- c) Roditelj/i ili drugi član/ovi porodice
- d) Drugo

E15. Vašu mrežu prijatelja na koje možete računati za podršku i pomoć u teškim trenucima biste ocijenili kao:

- a) veoma dobru
- b) dobru
- c) ni slabu ni dobru
- d) slabu
- e) veoma slabu

II ŽIVOTNO OKRUŽENJE

A1. Koliko ste zadovoljni ili nezadovoljni sa sljedećim?	Vrlo nezadovoljan/na	Donekle nezadovoljan/na	Ni zadovoljan/na ni nezadovoljan/na	Donekle zadovoljan/na	Vrlo zadovoljan/na	Odbija da odgovori
a) Dostupnosti javnog prijevoza u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
b) Kvalitetom zraka u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
c) Kvalitetom vode i sanitacijom u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
d) Raspoloživosti stambenih programa za mlade ljude u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
e) Obrazovnim sistemom ili školama u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
f) Raspoloživosti programa neformalnog obrazovanja u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
g) Dostupnosti kvalitetnih zdravstvenih usluga u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R

A1. Koliko ste zadovoljni ili nezadovoljni sa sljedećim?	Vrlo nezadovoljan/na	Donekle nezadovoljan/na	Ni zadovoljan/na ni nezadovoljan/na	Donekle zadovoljan/na	Vrlo zadovoljan/na	Odbija da odgovori
h) Dostupnosti usluga socijalne zaštite u gradu ili mjestu u kojem živite (npr. invalidnina, socijalna davanja, pomoć za podmirenje troškova stanovanja)?	1	2	3	4	5	R
i) Raspoloživosti sportskih i kulturnih aktivnosti u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
j) Prilikama da volontirate u svojoj lokalnoj zajednici?	1	2	3	4	5	R
k) Mogućnostima da upoznate ljude i stvarate prijateljstva u gradu ili mjestu u kojem živite?	1	2	3	4	5	R
l) Općenito sa vašim životom u Bosni i Hercegovini?	1	2	3	4	5	R

A2. U kojoj mjeri se slažete ili ne slažete sa sljedećim konstatacijama? U kojoj mjeri imate povjerenja u:...	U potpunosti se ne slažem	Ne bih se složio/la	Niti se slažem niti se ne slažem	Složio/la bih se	U potpunosti se slažem	Odbija da odgovori
a) ... policiju	1	2	3	4	5	R
b) ... pravosuđe	1	2	3	4	5	R
c) ... vladu	1	2	3	4	5	R
d) ... finansijske institucije	1	2	3	4	5	R
e) ... medije	1	2	3	4	5	R
f) ... organizacije civilnog društva/nevladine organizacije	1	2	3	4	5	R
g) ... političke stranke	1	2	3	4	5	R
h) ... ispravnost izbora	1	2	3	4	5	R

III POLITIČKI I GRAĐANSKI ANGAŽMAN

B1. Koliko je vjerovatno da biste glasali kada bi se izbori održali slijedeći vikend?

- a) Definitivno ne bih glasao/la
- b) Vjerovatno ne bih
- c) Vjerovatno bih
- d) Definitivno bih glasao/la
- e) Radije ne bih odgovorio/la

B1a. U kojoj mjeri želite biti uključeni u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu:

- a) izrazito želim biti uključen/a
- b) želim biti uključen/a
- c) i želim i ne želim biti uključen/a
- d) ne želim biti uključen/a
- e) uopće ne želim biti uključen/a

B1b. U kojoj mjeri, prema vašem mišljenju, lično vi doprinosite rješavanju problema i pitanja u zajednici i društvu

- a) dovoljno doprinosim rješavanju problema u mom društvu
- b) doprinosim u skladu sa mojim mogućnostima
- c) ne doprinosim onoliko koliko bih želio/željela
- d) ne trebam se uključivati u rješavanje problema u društvu

B2. U posljednjih dvanaest mjeseci da li ste uradili nešto od dole navedenog (označite sve što je primjenjivo)?

- a) Bio/la član političke stranke/grupe
- b) Potpisao/la (online) peticiju
- c) Učestvovao/la u javnom okupljanju (npr. demonstracije, skup, itd.)
- d) Volontirao/la u nevladinoj organizaciji
- e) Donirao/la novac u dobrotvorne svrhe
- f) Poklonio/la svoje vrijeme u pružanju pomoći drugima (npr. starijim osobama, djeci, osobama sa invaliditetom)
- g) Drugoj vrsti političkog i/ili građanskog angažmana
- h) Ništa od navedenog

IV MIGRACIJSKI POTENCIJAL

C1. Da li ste živjeli u inostranstvu duže od jednog mjeseca u zadnjih deset godina – turistička putovanja se pod ovim ne podrazumijevaju?

- a) Da
- b) Ne

C2. Da li imate bliske prijatelje ili članove porodice koji žive u inostranstvu?

- a) Da
- b) Ne

C2a. Koliko osoba poznajete, iz vaše neposredne okoline (npr. članovi porodice, prijatelji, poznanici), koji su odselili iz Bosne i Hercegovine?

- a) Nijednu
- b) Jednu
- c) Više od jedne, manje od pet
- d) Više od pet

C3. Da li ste tokom zadnjih dvanaest mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine, na određeno vrijeme ili trajno?

- a) Da, na određeno vrijeme
- b) Da, trajno
- c) Ne (*ako je odgovor NE, onda idite na pitanje D3*)

C4. Da li je COVID-19 pandemija uticala na vašu želju/namjeru da emigrirate?

- a) Da, moja želja/namjera je jača
- b) Da, shvatio/la sam da ne želim da emigriram
- c) Ne, nije uticala

C5. Koliko često ste tokom zadnjih dvanaest mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine?

- a) Vrlo rijetko
- b) Ponekad
- c) Često
- d) Stalno o tome razmišljam

C6. Koliko brzo biste željeli da napustite Bosnu i Hercegovinu?

- a) U narednih šest mjeseci
- b) U narednoj godini
- c) U narednih godinu-dvije
- d) Za više od dvije godine
- e) Ne znam

C7. Uzimajući u obzir trenutnu situaciju i okolnosti i vaše mogućnosti, koliko je vjerovatno da ćete uspjeti odseliti se iz Bosne i Hercegovine u naznačenom periodu?

- a) Vrlo malo vjerovatno
- b) Malo vjerovatno
- c) Donekle vjerovatno
- d) Vrlo vjerovatno
- e) U potpunosti sigurno

C8. Da li ste poduzeli neke od sljedećih koraka kako biste otišli živjeti u inostranstvo (označite sve što je primjenjivo)?

- a) Informisao/la sam se o gradu/regiji/državi u koju planiram odseliti
- b) Informisao/la sam se o mogućnostima smještaja i troškovima života

- c) Informisao/la sam se o mogućnostima zaposlenja i dostupnim poslovima
- d) U kontaktu sam sa ljudima koji će mi pomoći da pronađem posao i smještaj
- e) Već sam se prijavio/la za stipendiju
- f) Već sam se prijavio/la za radnu dozvolu koja je obavezna u državi u koju namjeravam da se preselim
- g) Već imam osigurano radno mjesto
- h) Već sam osigurao/la mjesto na odabranom univerzitetu/obrazovnom programu
- i) Imam dvojno državljanstvo ili dozvolu boravka i ne trebam se pripremati
- j) Drugo
- k) Ništa od navedenog

C8a. Na koji način planirate financirati svoj odlazak iz zemlje?

- a) Uštedevina
- b) Pozajmica, kredit
- c) Prodaja imovine
- d) Podrška prijatelja/porodice
- e) Drugo (molimo navedite)_____
- f) Ne znam

V POKRETAČI MIGRACIJE

<p>D1. Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje države? Molimo vas da izaberete do tri odgovora i da ih poredate od 1 do 3 gdje je 1 najvažniji, a 3 najmanje važan</p>
a) Želim da otkrivam nove stvari i doživim različite kulture
b) Želim da ima osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost
c) Želim da imam pristup boljim javnim uslugama
d) To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status
e) Potreban mi je pristup boljoj zdravstvenoj zaštiti zbog mogeg zdravstvenog stanja/invaliditeta
f) Želim da pronađem posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji
g) Želim da imam bolje mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast
h) Želim da imam pristup širem izboru mogućnosti za obrazovanjem (npr. različiti univerzitetski programi, neformalni programi i kursevi i sl.)
i) Želim da živim u sigurnoj okolini gdje neću biti diskriminiran/na ili gdje moja prava neće biti ugrožena
j) Želim da živim bliže svojoj porodici i prijateljima
k) Želim da živim u manje korumpiranom društvu
l) Želim da živim u politički stabilnijem društvu bez međuetničkih tenzija

D1. Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje države? Molimo vas da izaberete do tri odgovora i da ih poredate od 1 do 3 gdje je 1 najvažniji, a 3 najmanje važan

m) Želim da živim u okolini gdje ću imati više prilika da volontiram ili da budem uključen/na u različite vrste građanskog angažmana

n) Drugi (molimo navedite šta) _____

D2. Ako postoji jedan razlog zbog kojeg biste odlučili da ne napustite državu, koji bi to bio?

D3. U kojoj mjeri se slažete ili ne slažete sa sljedećim konstatacijama?	U potpunosti se ne slažem	Ne bih se složio/la bih se	Niti se slažem niti se ne slažem	Složio/la bih se	U potpunosti se slažem	Odbija da odgovori
a) Smatram da se moj životni standard poboljšava	1	2	3	4	5	R
b) Smatram da se ljudi prema meni odnose dostojanstveno i sa poštovanjem	1	2	3	4	5	R
c) Imam priliku da učim i da se razvijam svaki dan	1	2	3	4	5	R
d) Imam slobodu izražavanja i ne osjećam se diskriminiran/na ni na kojem osnovu (npr. zbog boje kože, spola, etničkog porijekla, godina, invaliditeta, seksualne orijentacije)	1	2	3	4	5	R
e) Više mi je stalo do stabilnog posla nego do iznosa plate	1	2	3	4	5	R
f) Vjerujem da mogu uraditi više za svoju porodicu i zajednicu tako što ću ostati ovdje živjeti i raditi nego da odem u inostranstvo	1	2	3	4	5	R
g) Smatram da mladi ljudi u gradu/mjestu u kojem živim lako mogu pristupiti različitim programima neformalnog i informalnog obrazovanja	1	2	3	4	5	R

D3. U kojoj mjeri se slažete ili ne slažete sa sljedećim konstatacijama?	U potpunosti se ne slažem	Ne bih se složio/la bih se	Niti se slažem niti se ne slažem	Složio/la bih se	U potpunosti se slažem	Odbija da odgovori
h) Smatram da se socio-ekonomski uslovi u gradu/mjestu u kojem živim poboljšavaju	1	2	3	4	5	R
i) Vjerujem da se situacija u BiH može poboljšati i da ovdje možemo imati svijetlu budućnost	1	2	3	4	5	R
j) Smatram da će mir u zemlji prevladati i da neće biti konflikta u bližoj budućnosti	1	2	3	4	5	R

D4. U kojoj mjeri se slažete ili ne slažete sa sljedećim konstatacijama?	U potpunosti se ne slažem	Ne bih se složio/la bih se	Niti se slažem niti se ne slažem	Složio/la bih se	U potpunosti se slažem	Odbija da odgovori
a) Obrazovanje i osposobljavanje koje mladi ljudi dobiju tokom formalnog školovanja u BiH su korisni za pronalaženje posla.	1	2	3	4	5	R
b) Formalno obrazovanje u BiH razvija kod mladih ljudi vještine i sposobnosti koje su potrebne za život i rad u 21. vijeku (npr. kritičko razmišljanje, rješavanje problema, donošenje odluka, digitalna pismenost, itd.)	1	2	3	4	5	R
c) Mladi ljudi u BiH se ne osjećaju sigurno zbog mogućnosti međuetničkih tenzija	1	2	3	4	5	R
d) BiH društvo je sistemski korumpirano	1	2	3	4	5	R
e) Mlade žene u BiH imaju jednaka prava kao i muškarci te imaju isti tretman kao i muškarci	1	2	3	4	5	R
f) Vrlo je teško za mlade ljude u BiH da steknu bilo kakvu vrstu radnog iskustva, uključujući studentski posao i mogućnost pripravnčkog rada	1	2	3	4	5	R

g) Ako je plata dovoljno visoka, mladim ljudima nije bitno kakvu vrstu posla obavljaju niti kakvi su uslovi rada i uvjeri ugovora o radu	1	2	3	4	5	R
h) Mladi u BiH imaju jaku želju za volontiranjem i doprinošenjem svojoj lokalnoj zajednici i društvu	1	2	3	4	5	R

8 Prilog 2

Deskriptivne tabele

Rezultati prikazani u tabelama niže su predstavljeni kao apsolutni brojevi (N), postoci (%) ili kao prosječni rezultati postignuti na skalama koje su korištene u studiji (M).

8.1 Socio-demografske karakteristike uzorka

Tabela 24. Stepen obrazovanja u odnosu na spol

		Spol			
		Muški		Ženski	
		n	%	n	%
Najviši dostignuti stepen obrazovanja	Osnovna škola	266	10,7%	264	10,5%
	Srednja škola	1.843	74,1%	1.647	65,5%
	Bakalaureat	274	11,0%	419	16,7%
	Magistar ili viši akademski stepen	100	4,0%	178	7,1%
	Drugo	5	0,2%	5	0,2%
	Ukupno	2.488	100,0%	2.513	100,0%

Tabela 25. Stepen obrazovanja u odnosu na radnopravni status

		Sadašnji radnopravni status			
		Nezaposlen/a i traži posao		Nezaposlen/a, ali ne traži posao	
		n	%	n	%
Najviši dostignuti stepen obrazovanja	Osnovna škola	10	8,4%	45	3,9%
	Srednja škola	92	77,3%	884	76,7%
	Bakalaureat	13	10,9%	158	13,7%
	Magistar ili viši akademski stepen	4	3,4%	63	5,5%
	Drugo	0	0,0%	2	0,2%
	Ukupno	119	100,0%	1.152	100%

8.1.1 Karakteristike zaposlenja ispitanika iz uzorka

Najveći postotak muškaraca je zaposlen (45,8%), od kojih 30,6% ima status studenta ili „drugo“, dok 23,6% muškaraca nije zaposleno. Sa druge strane, najveći postotak žena ima status studentice ili „drugo“ (41,9%). Otprilike jednak postotak žena je zaposlen (30,9%) ili nezaposlen (27,2%) (tabela 26).

Osim toga, najveći postotak ispitanika u dobi od 18 i 19 godina ima status studenta ili „drugo“ (75,2%), dok je više od polovine ispitanika u dobi od 25 do 29 godina zaposleno

(61%). Što se tiče ispitanika u dobi od 20 do 24 godine, otprilike jednak postotak njih je zaposlen (34,9%) ili ima status studenta ili „drugo“ (37,6%), dok je 27,5% nezaposleno (tabela 27).

Najveći postotak ispitanika sa završenom osnovnom školom ima status studenta ili „drugo“ (84,5%). Sa druge strane, ispitanici sa završenom srednjom školom (39,5%), prvim ciklusom studija (47%) i drugim ciklusom studija ili višim dostignutim stepenom obrazovanja (64,8%) su uglavnom zaposleni (tabela 28).

Tabela 26. Radnopravni status u odnosu na spol

Radnopravni status		Zaposlen/a		Nezaposlen/a		Student/ica i drugo	
		n	%	n	%	n	%
Spol	Muški	1.140	45,8%	587	23,6%	761	30,6%
	Ženski	777	30,9%	684	27,2%	1.052	41,9%

Tabela 27. Radnopravni status u odnosu na dob

Radnopravni status		Zaposlen/a		Nezaposlen/a		Student/ica i drugo	
		n	%	n	%	n	%
Dob	18 - 19	85	7,5%	195	17,2%	851	75,2%
	20-24	708	34,9%	558	27,5%	762	37,6%
	25-29	1.124	61,0%	518	28,1%	200	10,9%

Tabela 28. Radnopravni status u odnosu na stepen obrazovanja

Radnopravni status		Zaposlen/a		Nezaposlen/a		Student/ica i drugo	
		n	%	n	%	n	%
Najviši dostignuti stepen obrazovanja	Osnovna škola	27	5,1%	55	10,4%	448	84,5%
	Srednja škola	1.380	39,5%	976	28,0%	1.134	32,5%
	Bakalaureat	328	47,0%	171	24,5%	199	28,5%
	Magistar ili viši akademski stepen	182	64,8%	67	23,8%	32	11,4%

Otprilike jednak postotak ispitanika koji žive u urbanim područjima su zaposleni (39,6%) ili imaju status studenta ili „drugo“ (37,8%), dok je 22,6% nezaposleno. Također, otprilike jednak postotak ispitanika koji žive u ruralnim područjima je zaposlen (36,6%) ili ima status studenta ili „drugo“ (34,2%), dok 29,2% ispitanika nije zaposleno (tabela 29). Ispitanici iz Republike Srpske (843,5%) i Brčko distrikta (40,2%) su najvećim dijelom zaposleni. Najveći broj ispitanika iz FBiH ima status studenta ili „drugo“ (38,6%), nakon čega slijede ispitanici koji su zaposleni (35,8%) (tabela 30).

Tabela 29. Radnopravni status u odnosu na područje življenja

Radnopravni status		Zaposlen/a		Nezaposlen/a		Student/ica i drugo	
		n	%	n	%	n	%
Područje življenja	Urbano	1.139	39,6%	650	22,6%	1.087	37,8%
	Ruralno	778	36,6%	621	29,2%	726	34,2%

Tabela 30. Radnopravni status u odnosu na mjesto prebivališta

Radnopravni status		Zaposlen/a		Nezaposlen/a		Student/ica i drugo	
		n	%	n	%	n	%
Mjesto prebivališta	Republika Srpska	682	43,5%	385	24,6%	501	32,0%
	Federacija BiH	1.190	35,8%	850	25,6%	1.281	38,6%
	Brčko distrikt	45	40,2%	36	32,1%	31	27,7%

Više od polovine zaposlenih ispitanika živi u vlastitom stanu/kući (51,8%). Ispitanici sa statusom studenta ili „drugo“ (42,9%) uglavnom žive sa roditeljima (tabela 31).

Tabela 31. Radnopravni status u odnosu na životne uvjete

Radnopravni status		Zaposlen/a		Nezaposlen/a		Student/ica i drugo	
		n	%	n	%	n	%
Životni uvjeti	Radije ne bi odgovorio/la	10	30,3%	16	48,5%	7	21,2%
	Vlastita kuća/stan	687	51,8%	347	26,1%	293	22,1%
	Iznajmljena kuća/stan	142	49,8%	65	22,8%	78	27,4%
	U kući/stanu roditelja, porodičnoj kući/stanu	1.066	32,2%	827	25,0%	1.421	42,9%
	Drugo	12	28,6%	16	38,1%	14	33,3%

8.2 Kvaliteta životnog okruženja

Skala životnog okruženja je originalno imala 12 čestica. Zbog faktorske saturacije su dvije čestice koje opisuju zadovoljstvo kvalitetom zraka i vodom i sanitarnim uvjetima izbačene iz detaljne analize. Da bi se provjerila faktorska struktura skale, urađena je faktorska analiza u kojoj vrijednosti Kaiser-Meyer-Olkinovog testa (0,860) i Bartlettovog testa sfericiteta ($\chi^2=7960,171$; $df= 66$; $p= 0,000$; $p<0,01$) pokazuju faktorabilnost podataka. Drugim riječima, KMO indeks je viši od preporučene vrijednosti 0,6, dok je Bartlettov test sfericiteta, utvrđen putem aproksimativnog hi kvadrata, značajan na nivou od 99,9% ($p<0,01$). Prva glavna komponenta je objasnila 28,109% varijance rezultata. Skala ima zadovoljavajuće metričke karakteristike, to jeste, pronađen je visok Cronbachov test unutarnje pouzdanosti, $\alpha=0.760$. Usporedivši prosječne rezultate postignute na svakoj čestici i odnose između minimalnih i maksimalnih rezultata, možemo reći da skala ima zadovoljavajuću osjetljivost. To znači da skala omogućava da se napravi razlika između ispitanika koji su nezadovoljni i ispitanika koji su zadovoljni raznim aspektima njihovog neposrednog životnog okruženja (tabela 32).

Tabela 32. Rezultati eksploracijske faktorske analize samoprocjene na skali životnog okruženja

Stavke	Komponenta	h ²	Min.	Max.	M	SD
Raspoloživost programa neformalnog obrazovanja u gradu ili području u kojem živite	0,617	0,465	1	5	2,99	1,125
Dostupnost usluga socijalne zaštite u gradu ili području u kojem živite	0,605	0,368	1	5	2,90	1,129
Obrazovni sistem ili škole u gradu ili području u kojem živite	0,593	0,362	1	5	3,22	1,129
Raspoloživost sportskih i kulturnih aktivnosti i događaja u gradu ili području u kojem živite	0,591	0,437	1	5	3,06	1,206
Raspoloživost kvalitetnih zdravstvenih usluga u gradu ili području u kojem živite	0,583	0,366	1	5	2,96	1,216
Raspoloživost stambenih programa za mlade u gradu ili području u kojem živite	0,576	0,390	1	5	2,68	1,210
Mogućnost volontiranja u vašoj lokalnoj zajednici	0,541	0,376	1	5	2,90	1,169
Vaš život u Bosni i Hercegovini generalno	0,502	0,265	1	5	3,07	1,182
Raspoloživost sistema javnog prijevoza u gradu ili području u kojem živite	0,488	0,243	1	5	2,95	1,263
Mogućnosti upoznavanja ljudi i sklapanja prijateljstava u gradu ili području u kojem živite	0,467	0,218	1	5	3,66	1,172
Karakteristični korijen	3,373					
% objašnjene varijance	28,109%					

Tabela 33 pokazuje prosječne rezultate za svaku česticu unutar skale zadovoljstva raznim aspektima životnog okruženja. Na osnovu dobivenih rezultata možemo reći da su ispitanici izrazili neutralan stav (ni zadovoljni niti nezadovoljni) kada se radi o zadovoljstvu životnim okruženjem.

Tabela 33. Skala životnog okruženja – prosječne vrijednosti

Procjena životnog okruženja	n	Srednja vrijednost	Standardna devijacija
a) Raspoloživost sistema javnog prijevoza u gradu ili području u kojem živite?	4.978	2,95	1,263
b) Kvaliteta zraka u gradu ili području u kojem živite?	4.990	3,28	1,396
c) Kvaliteta vode i sanitarnih uvjeta u gradu ili području u kojem živite?	4.984	3,46	1,271
d) Raspoloživost stambenih programa za mlade u gradu ili području u kojem živite?	4.891	2,68	1,210
e) Obrazovni sistem ili škole u gradu ili području u kojem živite?	4.978	3,22	1,129

Procjena životnog okruženja	n	Srednja vrijednost	Standardna devijacija
f) Raspoloživost programa neformalnog obrazovanja u gradu ili području u kojem živite?	4.947	2,99	1,125
g) Raspoloživost kvalitetnih zdravstvenih usluga u gradu ili području u kojem živite?	4.986	2,96	1,216
h) Raspoloživost usluga socijalne zaštite u gradu ili području u kojem živite?	4.918	2,90	1,129
i) Raspoloživost sportskih i kulturnih aktivnosti i događaja u gradu ili području u kojem živite?	4.987	3,06	1,206
j) Mogućnost volontiranja u vašoj lokalnoj zajednici?	4.873	2,90	1,169
k) Mogućnost upoznavanja ljudi i sklapanja prijateljstava u gradu ili području u kojem živite?	4.985	3,66	1,172
l) Vaš život u Bosni i Hercegovini generalno?	4.978	3,07	1,182
Ukupno	4.613		

Svega 27% ispitanika smatra da se poboljšava životni standard u području u kojem žive. Za razliku od toga, 73% doživljava stagnaciju ili pogoršanje životnih standarda. Osim toga, visok postotak ispitanika (44,3%) smatra da su međunacionalne tenzije moguće u BiH, što im daje osjećaj nesigurnosti (tabela 34).

Tabela 34. Percepcija socioekonomskih uvjeta u gradu/području življenja i osjećaj sigurnosti i mogućnost međunacionalnih tenzija

	Odbija odgovoriti		U potpunosti se ne slaže		Ne slaže se		Niti se slaže niti se ne slažem		Slaže se		U potpunosti se slaže	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mislim da se socioekonomski uvjeti u gradu/području u kojem živim općenito popravljaju	34	0,7%	554	11,1%	1.708	34,2%	1.354	27,1%	1.072	21,4%	279	5,6%
Mladi u BiH se osjećaju nesigurno zbog mogućnosti međunacionalnih tenzija	67	1,3%	275	5,5%	1.208	24,2%	1.237	24,7%	1.686	33,7%	528	10,6%

Većina ispitanika je izrazila stajalište da se drugi ljudi prema njima odnose sa poštovanjem i dostojanstveno (66,6%) i da se ne osjećaju diskriminiranim i da se mogu slobodno izraziti (67%). Polovina ispitanika je izjavila da imaju mogućnosti da svakodnevno nauče nešto, za 23% ispitanika su te mogućnosti rijetke, dok su za ostale ispitanike, njih 26%, one sasvim rijetke ili ne postoje. Što se tiče percepcije o rodnoj ravnopravnosti u BiH, mišljenja i stavovi nisu jednoglasni; oko 47% se slaže (složilo bi se i u potpunosti se slaže), 20% ispitanika je neodlučno, dok se njih 33% ne slaže (ne bi se složilo i u potpunosti se ne slaže) da djevojke u BiH imaju jednaka prava kao i muškarci i da se sa njima postupa jednako kao sa muškarcima (tabela 35).

Tabela 35. Percepcija mogućnosti razvoja i samoizražavanja

Mogućnost razvoja i samoizražavanja	Odbija odgovoriti		U potpunosti se ne slaže		Ne slaže se		Niti se slaže niti se ne slaže		Slaže se		U potpunosti se slaže	
	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%	n	%
Osjećam da ljudi prema meni postupaju sa poštovanjem i dostojanstveno	25	0,5%	193	3,9%	586	11,7%	863	17,3%	2.232	44,6%	1.102	22,0%
Svakodnevno imam mogućnosti da učim i razvijam se	32	0,6%	298	6,0%	1.001	20,0%	1.164	23,3%	1.735	34,7%	771	15,4%
Mogu slobodno izraziti samoga/samu sebe i ne osjećam se diskriminirano na bilo kojoj osnovi (npr., zbog boje kože, spola, etničkog porijekla, dobi, invaliditeta, seksualne orijentacije)	26	0,5%	240	4,8%	618	12,4%	765	15,3%	2.020	40,4%	1.332	26,6%
Djevojke u BiH imaju jednaka prava kao i muškarci i sa njima se postupa jednako kao sa muškarcima	55	1,1%	436	8,7%	1.172	23,4%	1.013	20,3%	1.709	34,2%	616	12,3%

8.3 Povjerenje u javne institucije

Skala povjerenja u javne institucije ima 8 stavki i ispitanici su zamoljeni da rangiraju mjeru u kojoj se navedene konstatacije odnose na njih (od 1 – u potpunosti se ne slažem do 5-u potpunosti se slažem). Da bi se provjerila faktorska struktura skale, urađena je faktorska analiza u kojoj vrijednosti Kaiser-Meyer-Olkinovog testa (0,883) i Bartlettovog testa sfericiteta ($\chi^2=10233,204$; $df=28$; $p=0,000$; $p<0,01$) pokazuju faktorabilnost podataka. Drugim riječima, KMO indeks je viši od preporučene vrijednosti 0,6, dok je Bartlettov test sfericiteta, utvrđen putem aproksimativnog hi-kvadrata, značajan na nivou od 99,9% ($p<0,01$). Skala je jednodimenzionalnog karaktera i prva glavna komponenta objašnjava 45,244% varijance rezultata. Skala ima zadovoljavajuće metričke karakteristike, to jeste, pronađen je visok Cronbachov koeficijent unutarnje pouzdanosti, $\alpha=0.824$. Usporedivši prosječne rezultate postignute na svakoj stavki i odnose između minimalnih i maksimalnih rezultata, možemo reći da skala ima zadovoljavajući senzibilitet. To znači da skala omogućava da se napravi razlika između ispitanika koji imaju nisko i onih koji imaju visoko povjerenje u javne institucije (tabela 36).

Tabela 36. Rezultati eksploracijske faktorske analize samoprocjene na skali povjerenja u javne institucije

Stavke	Komponente	h ²	Min.	Max.	M	SD
Imam povjerenje u vlast	0,750	0,562	1	5	2,14	1,131
Imam povjerenje u pravosuđe	0,718	0,516	1	5	2,41	1,167
Imam povjerenje u pravičnost izbora	0,712	0,508	1	5	2,20	1,153
Imam povjerenje u finansijske institucije	0,701	0,491	1	5	2,58	1,153
Imam povjerenje u političke stranke	0,682	0,464	1	5	1,91	1,095
Imam povjerenje u organizacije civilnog društva/nevladine organizacije	0,614	0,377	1	5	2,73	1,153
Imam povjerenje u medije	0,610	0,372	1	5	2,53	1,134
Imam povjerenje u policiju	0,573	0,328	1	5	2,98	1,228
Svojevredna vrijednost	3,620					
% objašnjene varijance	45,244%					

Prema rezultatima prikazanih u tabeli 37, ispitanici su izrazili vrlo nizak stepen povjerenja prema političkim strankama (M=1,91), pravičnosti izbora (M=2,20), vlasti (M=2,14) i sistemu pravosuđa (M=2,41). Nešto veći nivo povjerenja je iskazan prema organizacijama civilnog društva/nevladinim organizacijama (M=2,73) i policiji (M=2,98). Osim toga, visok postotak ispitanika vjeruje da je bosansko-hercegovačko društvo sistemski korumpirano (72%) (tabela 38).

Tabela 37. Povjerenje u javne institucije – prosječne vrijednosti

Povjerenje u javne institucije	n	Srednja vrijednost	Standardna devijacija
a) Imam povjerenje u policiju	4.935	2,98	1,228
b) Imam povjerenje u pravosuđe	4.883	2,41	1,167
c) Imam povjerenje u vlast	4.907	2,14	1,131
d) Imam povjerenje u finansijske institucije	4.886	2,58	1,153
e) Imam povjerenje u medije	4.956	2,53	1,134
f) Imam povjerenje u OCD/NVO	4.894	2,73	1,153
g) Imam povjerenje u političke stranke	4.934	1,91	1,095
h) Imam povjerenje u pravičnost izbora	4.905	2,20	1,153
Ukupno	4.663		

Tabela 38. Percepcija pojave korupcije u bosansko-hercegovačkom društvu

Percepcija korupcije	Odbija odgovoriti		U potpunosti se ne slaže		Ne slaže se		Niti se slaže niti se ne slaže		Slaže se		U potpunosti se slaže	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
BH društvo je sistemski korumpirano	66	1,3%	184	3,7%	454	9,1%	696	13,9%	1.691	33,8%	1.910	38,2%

8.4 Politički i građanski aktivizam

8.4.1 Vjerovatnoća glasanja na izborima

Rezultati koji su prikazani u tabelama niže nam pokazuju da bi ispitanici, bez obzira na spol, dob, stepen obrazovanja, mjesto prebivališta i područje življenja, vjerovatno ili definitivno glasali na izborima da se oni održavaju sljedeće sedmice.

Tabela 39. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na spol

		Muško		Žensko	
		n	%	n	%
Koliko je vjerovatno da biste glasati na izborima da se oni održavaju sljedećeg vikenda?	Odbio/la odgovoriti	91	3,7%	81	3,2%
	Definitivno ne bih	235	9,4%	239	9,5%
	Vjerovatno ne bih	236	9,5%	240	9,6%
	Vjerovatno bih	936	37,6%	1.097	43,7%
	Definitivno bih	990	39,8%	856	34,1%
	Ukupno	2.488	100,0%	2.513	100,0%

Tabela 40. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na dob

		18 - 19		20-24		25-29	
		n	%	n	%	n	%
Koliko je vjerovatno da biste glasati na izborima da se oni održavaju sljedećeg vikenda?	Odbio/la odgovoriti	54	4,8%	68	3,4%	50	2,7%
	Definitivno ne bih	100	8,8%	198	9,8%	176	9,6%
	Vjerovatno ne bih	132	11,7%	190	9,4%	154	8,4%
	Vjerovatno bih	475	42,0%	813	40,1%	745	40,4%
	Definitivno bih	370	32,7%	759	37,4%	717	38,9%
	Ukupno	1.131	100,0%	2.028	100,0%	1.842	100,0%

Tabela 41. Vjerovatnoća glasanja na izborima u odnosu na mjesto prebivališta

		Republika Srpska		Federacija BiH		Brčko distrikt	
		n	%	n	%	n	%
Koliko je vjerovatno da biste glasati na izborima da se oni održavaju sljedećeg vikenda?	Odbio/la odgovoriti	60	3,8%	109	3,3%	3	2,7%
	Definitivno ne bih	170	10,8%	282	8,5%	22	19,6%
	Vjerovatno ne bih	152	9,7%	306	9,2%	18	16,1%
	Vjerovatno bih	640	40,8%	1.349	40,6%	44	39,3%
	Definitivno bih	546	34,8%	1.275	38,4%	25	22,3%
	Ukupno	1.568	100,0%	3.321	100,0%	112	100,0%

8.4.2 Aktivizam u zajednici

Na pitanje u kojoj mjeri žele biti uključeni u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu, visok postotak muškaraca (43,3%) i žena (41,6%) je odgovorio da bi želio biti uključen. Također je visok postotak ispitanika u dobi od 18 i 19 godina (44,8%), u dobi od 20 do 24 godine (43,8%) i u dobi od 25 do 29 godina (39,2%) dao pozitivan odgovor. Međutim, bez obzira na spol i dob, visok postotak ispitanika je izrazio nesigurnost i nezainteresiranost za sudjelovanje u tim aktivnostima (tabela 42 i 43). Osim toga, mišljenja ispitanika o spremnosti mladih da volontiraju i time doprinesu svojoj lokalnoj zajednici i društvu su podijeljena. Oko 38% ispitanika smatra da mladi imaju snažnu želju da volontiraju, 28% ispitanika nije sigurno i 34% ispitanika smatra da mladi nisu spremni posvetiti svoje vrijeme volonterstvu (tabela 44).

Tabela 42. Aktivizam u zajednici u odnosu na spol

		Muškarci		Žene	
		n	%	n	%
U kojoj mjeri želite biti uključeni u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu?	Uopće ne želim biti uključen/a	208	8,4%	194	7,7%
	Ne želim biti uključen/a	355	14,3%	350	13,9%
	I želim i ne želim biti uključen/a	850	34,2%	925	36,8%
	Želim biti uključen/a	810	32,6%	846	33,7%
	Zaista želim biti uključen/a	265	10,7%	198	7,9%
	Ukupno	2.488	100,0%	2.513	100,0%

Tabela 43. Aktivizam u zajednici u odnosu na dob

		18 - 19		20-24		25-29	
		n	%	n	%	n	%
U kojoj mjeri želite biti uključeni u aktivnosti koje doprinose rješavanju problema u lokalnoj zajednici i društvu?	Uopće ne želim biti uključen/a	89	7,9%	137	6,8%	176	9,6%
	Ne želim biti uključen/a	155	13,7%	258	12,7%	292	15,9%
	I želim i ne želim biti uključen/a	380	33,6%	744	36,7%	651	35,3%
	Želim biti uključen/a	395	34,9%	686	33,8%	575	31,2%
	Zaista želim biti uključen/a	112	9,9%	203	10,0%	148	8,0%
	Ukupno	1.131	100,0%	2.028	100,0%	1.842	100,0%

Tabela 44. Spremnost za volontiranje

Zainteresiranost za volontiranje	Odbio/la odgovoriti		U potpunosti se ne slaže		Ne slaže se		Niti se slaže niti se ne slaže		Slaže se		U potpunosti se slaže	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mladi imaju snažnu želju da volontiraju i doprinesu svojoj lokalnoj zajednici i društvu	63	1,3%	411	8,2%	1.271	25,4%	1.376	27,5%	1.479	29,6%	401	8,0%

8.5 Migracijske aspiracije i migracijski potencijal

8.5.1 Migracijske aspiracije

Tabele u tekstu ispod pokazuju rezultate koji se odnose na snagu migracijskih aspiracija u pogledu socio-demografskih karakteristika ispitanika: spola, doba, stepena obrazovanja, radnopravnog statusa, bračnog stanja, mjesta prebivališta, državljanstva i članova porodice u inostranstvu.

- U proteklih 12 mjeseci je 49,8% muškaraca i 44% žena razmišljalo o napuštanju BiH.
- Polovina ispitanika u dobi od 18 i 19 godina (50,7%) i u dobi od 20 do 24 godine (48,9%) razmatra da ode iz BiH, dok je 42,3% ispitanika u dobi od 25 do 29 godina izrazilo migracijske aspiracije.
- U prošlom periodu su ispitanici koji su završili srednju školu (48,3%), ispitanici koji su zaposleni na pola radnog vremena (59,3%), freelanceri (57,1%) i nezaposleni ispitanici koji ne traže posao najviše razmišljali o odlasku iz BiH, ispitanici koji su na obuci (55,6%) i samozaposleni ispitanici (50,5%).
- Razvedeni ispitanici (66,7%), ispitanici koji žive u izvanbračnoj zajednici (62,1%) i neoženjeni/neudane (48,2%), najviše su razmišljali o odlasku iz BiH.
- Više od polovine ispitanika koji osim državljanstva BiH imaju i državljanstvo neke druge države, razmišlja o odlasku iz BiH (58,2%), dok 46,5% ispitanika koji uz državljanstvo BiH nemaju drugo državljanstvo razmišlja o odlasku.

- Otprilike isti postotak ispitanika koji žive u urbanim (46,6%) i ruralnim područjima (47,3%) razmišlja o napuštanju BiH. Također, otprilike isti postotak ispitanika iz RS-a (46,6%) i FBiH (47,5%) razmišlja o odlasku iz BiH, dok je 36,6% ispitanika iz Brčko distrikta izrazilo migracijske aspiracije.
- Više od polovine ispitanika koji imaju članove porodice u inostranstvu je razmišljalo o napuštanju BiH (52,2%), dok je o tome razmišljalo 28,6% ispitanika bez članova porodice i rodbine u inostranstvu.

Tabela 45. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na spol

		Muškarci		Žene	
		n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/ iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	1.250	50,2%	1.407	56,0%
	Da, na određeno vrijeme	629	25,3%	508	20,2%
	Da, trajno	609	24,5%	598	23,8%
	Ukupno	2.488	100,0%	2.513	100,0%

Tabela 46. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na dob

		18-19		20-24		25-29	
		n	%	n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	558	49,3%	1.036	51,1%	1.063	57,7%
	Da, na određeno vrijeme	296	26,2%	485	23,9%	356	19,3%
	Da, trajno	277	24,5%	507	25,0%	423	23,0%
	Ukupno	1.131	100,0%	2.028	100,0%	1.842	100,0%

Tabela 47. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na stepen obrazovanja

		Osnovno obrazovanje		Srednje obrazovanje		Univerzitetsko obrazovanje – bakalaureat		Univerzitetsko obrazovanje – magistar ili viši stepen	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/ iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	292	55,1%	1.804	51,7%	399	57,2%	161	57,3%
	Da, na određeno vrijeme	140	26,4%	805	23,1%	155	22,2%	36	12,8%
	Da, trajno	98	18,5%	881	25,2%	144	20,6%	84	29,9%
	Ukupno	530	100,0%	3.490	100,0%	698	100,0%	281	100,0%

Tabela 48. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na radnopravni status

			Ne	Da, na određeno vrijeme	Da, trajno	Ukupno
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Zaposlen/a na putno radno vrijeme	n	1.011	324	357	1.692
		%	59,8%	19,1%	21,1%	100,0%
	Zaposlen/a na pola radnog vremena	n	33	19	29	81
		%	40,7%	23,5%	35,8%	100,0%
	Samozaposlen/a	n	51	24	28	103
		%	49,5%	23,3%	27,2%	100,0%
	Freelancer	n	6	2	6	14
		%	42,9%	14,3%	42,9%	100,0%
	Pripravnik/ca	n	12	7	8	27
		%	44,4%	25,9%	29,6%	100,0%
	Student	n	649	240	249	1.138
		%	57,0%	21,1%	21,9%	100,0%
	Drugo	n	358	170	147	675
		%	53,0%	25,2%	21,8%	100,0%
	Nezaposlen/a i traži posao	n	61	26	32	119
		%	51,3%	21,8%	26,9%	100,0%
	Nezaposlen/a, ali ne traži posao	n	476	325	351	1.152
		%	41,3%	28,2%	30,5%	100,0%

Tabela 49. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na bračno stanje

Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?												
	Bez odgovora		Neoženjen/ neudana		Oženjen/ udana		Živi u vanbračnoj zajednici		Razveden/a		Udovac/ udovica	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ne	12	31,6%	2.007	51,8%	607	60,5%	11	37,9%	15	33,3%	5	71,4%
Da, na određeno vrijeme	14	36,8%	944	24,3%	163	16,2%	5	17,2%	10	22,2%	1	14,3%
Da, trajno	12	31,6%	927	23,9%	234	23,3%	13	44,8%	20	44,4%	1	14,3%
Ukupno	38	100,0%	3.878	100,0%	1.004	100,0%	29	100,0%	45	100,0%	7	100,0%

Tabela 50. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na državljanstvo

		BiH		Državljanstvo BiH i državljanstvo druge zemlje	
		n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/ iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	2.583	53,5%	74	41,8%
	Da, na određeno vrijeme	1.093	22,7%	44	24,9%
	Da, trajno	1.148	23,8%	59	33,3%
	Ukupno	4.824	100,0%	177	100,0%

Tabela 51. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na mjesto prebivališta

		Republika Srpska		Federacija BiH		Brčko distrikt	
		n	%	n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/ iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	841	53,6%	1.745	52,5%	71	63,4%
	Da, na određeno vrijeme	423	27,0%	694	20,9%	20	17,9%
	Da, trajno	304	19,4%	882	26,6%	21	18,8%
	Ukupno	1.568	100,0%	3.321	100,0%	112	100,0%

Tabela 52. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na područje življenja

		Urbano		Ruralno	
		n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/ iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	1.537	53,4%	1.120	52,7%
	Da, na određeno vrijeme	621	21,6%	516	24,3%
	Da, trajno	718	25,0%	489	23,0%
	Ukupno	2.876	100,0%	2.125	100,0%

Tabela 53. Razmišljanje o odlasku iz BiH u odnosu na članove porodice u inostranstvu

Da li imate bliske prijatelje ili članove porodice u inostranstvu?					
		Ne		Da	
		n	%	n	%
Da li ste tokom posljednjih 12 mjeseci razmišljali o napuštanju/ iseljenju iz Bosne i Hercegovine na određeno vrijeme ili trajno?	Ne	801	71,4%	1.856	47,8%
	Da, na određeno vrijeme	205	18,3%	932	24,0%
	Da, trajno	116	10,3%	1.091	28,1%
	Ukupno	1.122	100,0%	3.879	100,0%

8.5.2 Migracijski potencijal

U tabelama niže (tabela 54, tabela 55, tabela 56, tabela 57, tabela 58, tabela 59, tabela 60) je predstavljen migracijski potencijal u odnosu na sljedeće socio-demografske karakteristike ispitanika: spol, dob, stepen obrazovanja, radnopravni status, državljanstvo, područje življenja.

Tabela 54. Migracijski potencijal u odnosu na spol

	Muškarci		Žene		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%
Ukupni	1.238	24,75%	1.106	22,12%	2.344	46,9%
Vjerovatni	364	7,28%	309	6,18%	673	13,5%
Stvarni	137	2,74%	64	1,28%	201	4,0%

Tabela 55. Migracijski potencijal u odnosu na dob

	18 – 19		20-24		25-29		Total	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ukupni	573	11,5%	992	19,8%	779	15,6%	2.344	46,9%
Vjerovatni	136	2,7%	298	6,0%	239	4,8%	673	13,5%
Stvarni	31	0,6%	88	1,8%	82	1,6%	201	4,0%

Tabela 56. Migracijski potencijal u odnosu na stepen obrazovanja

	Osnovno obrazovanje		Srednje obrazovanje		Univerzitetsko obrazovanje – bakalaureat		Univerzitetsko obrazovanje – magistarski ili više stepen		Ukupni	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ukupni	238	4,8%	1.686	33,7%	299	6,0%	120	2,4%	2.343	46,9%
Vjerovatni	56	1,1%	496	9,9%	74	1,5%	47	0,9%	673	13,5%
Stvarni	11	0,2%	163	3,3%	18	0,4%	9	0,2%	201	4,0%

Tabela 57. Migracijski potencijal u odnosu na radnopravni status

	Ukupni		Vjerovatni	Stvarni
	n	%		
Zaposlen/a na puno radno vrijeme	n	681	192	70
	%	13,6%	3,8%	1,4%
Zaposlen/a na pola radnog vremena	n	48	23	4
	%	1,0%	0,5%	0,1%
Samozaposlen/a	n	52	22	4
	%	1,0%	0,4%	0,1%
Freelancer	n	8	4	0
	%	0,2%	0,1%	0,0%

	Ukupni		Vjerovatni	Stvarni
	n	%		
Pripravnik/ca	15	0,3%	5	1
			0,1%	0,0%
Student/ica	489	9,8%	101	45
			2,0%	0,9%
Drugo	317	6,3%	62	13
			1,2%	0,3%
Nezaposlen/a i traži posao	58	1,2%	17	6
			0,3%	0,1%
Nezaposlen/a, ali ne traži posao	676	13,5%	247	58
			4,9%	1,2%
Ukupno	2.344	46,9%	673	201
			13,5%	4,0%

Tabela 58. Migracijski potencijal u odnosu na državljanstvo

	Bosna i Hercegovina		Bosna i Hercegovina i druga država		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%
Ukupni	2.241	44,79%	103	2,06%	2.344	46,9%
Vjerovatni	663	13,26%	10	0,20%	673	13,5%
Stvarni	174	3,48%	27	0,54%	201	4,0%

Tabela 59. Migracijski potencijal u odnosu na područje življenja

	Urbano područje		Ruralno područje		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%
Ukupni	1.339	26,76%	1.005	20,09%	2.344	46,9%
Vjerovatni	401	8,02%	272	5,44%	673	13,5%
Stvarni	98	1,96%	103	2,06%	201	4,0%

Tabela 60. Migracijski potencijal u odnosu na mjesto prebivališta

	Republika Srpska		Federacija BiH		Brčko distrikt		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ukupni	727	14,53%	1.576	31,50%	41	0,82%	2.344	46,9%
Vjerovatni	200	4,0%	458	9,16%	15	0,30%	673	13,5%
Stvarni	48	0,96%	149	2,98%	4	0,08%	201	4,0%

8.6 Pokretači migracija

Prema rezultatima, sljedeće konstatacije su u većini slučajeva rangirane među tri glavna razloga (tabela 61):

- Želim imati osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost (M=1,08)
- Želim pronaći posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji (M=0,81)
- To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status (M=0,75)
- Želim imati više mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast (M=0,70)
- Želim živjeti u manje korumpiranom društvu (M=0,66).

Opisanim razlozima za napuštanje domovine je dat prioritet, bez obzira na spol i dob ispitanika (tabela 62, tabela 63).

Tabela 61. Pokretači migracija – deskriptivna statistika

Deskriptivna statistika					
Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	n	Minimalno	Maksimalno	Srednja vrijednost	Standardna devijacija
a) Želim da otkrivam nove stvari i doživim različite kulture	2.344	0	3	0,23	0,672
b) Želim da imam osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost	2.344	0	3	1,08	1,205
c) Želim da imam pristup boljim javnim uslugama	2.344	0	3	0,21	0,633
d) To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status	2.344	0	3	0,76	1,130
e) Potreban mi je pristup boljoj zdravstvenoj zaštiti zbog mog zdravstvenog stanja/invaliditeta	2.344	0	3	0,15	0,574
f) Želim da pronađem posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji	2.344	0	3	0,81	1,113
g) Želim da imam bolje mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast	2.344	0	3	0,70	1,069
h) Želim da imam pristup širem izboru mogućnosti obrazovanja (npr. različiti univerzitetski programi, neformalni programi i kursevi i sl.)	2.344	0	3	0,26	0,739

Deskriptivna statistika					
Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	n	Minimalno	Maksimalno	Srednja vrijednost	Standardna devijacija
i) Želim da živim u sigurnoj okolini gdje neću biti diskriminiran/na ili gdje moja prava neće biti ugrožena	2.344	0	3	0,35	0,817
j) Želim da živim bliže svojoj porodici i prijateljima	2.344	0	3	0,19	0,644
k) Želim da živim u manje korumpiranom društvu	2.344	0	3	0,66	1,033
l) Želim da živim u politički stabilnijem društvu bez međuetničkih tenzija	2.344	0	3	0,35	0,810
m) Želim da živim u okolini gdje ću imati više prilika da volontiram ili da budem uključen/na u različite vrste građanskog aktivizma	2.344	0	3	0,12	0,518
n) Drugo	2.344	0	3	0,08	0,410
Ukupno	2.344				

Tabela 62. Pokretači migracija u odnosu na spol

Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	Spol	n	Srednja vrijednost
Želim da otkrivam nove stvari i doživim različite kulture	Muški	1.238	0,22
	Ženski	1.106	0,25
	Ukupno	2.344	0,23
Želim da imam osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost	Muški	1.238	1,12
	Ženski	1.106	1,04
	Ukupno	2.344	1,08
Želim da imam pristup boljim javnim uslugama	Muški	1.238	0,21
	Ženski	1.106	0,21
	Ukupno	2.344	0,21
To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status	Muški	1.238	0,78
	Ženski	1.106	0,73
	Ukupno	2.344	0,76
Potreban mi je pristup boljoj zdravstvenoj zaštiti zbog mog zdravstvenog stanja/invaliditeta	Muški	1.238	0,15
	Ženski	1.106	0,16
	Ukupno	2.344	0,15

Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	Spol	n	Srednja vrijednost
Želim da pronađem posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji	Muški	1.238	0,79
	Ženski	1.106	0,82
	Ukupno	2.344	0,81
Želim da imam bolje mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast	Muški	1.238	0,69
	Ženski	1.106	0,70
	Ukupno	2.344	0,70
Želim da imam pristup širem izboru mogućnosti obrazovanja (npr. različiti univerzitetski programi, neformalni programi i kursevi i sl.)	Muški	1.238	0,22
	Ženski	1.106	0,31
	Ukupno	2.344	0,26
Želim da živim u sigurnoj okolini gdje neću biti diskriminiran/na ili gdje moja prava neće biti ugrožena	Muški	1.238	0,35
	Ženski	1.106	0,35
	Ukupno	2.344	0,35
Želim da živim bliže svojoj porodici i prijateljima	Muški	1.238	0,15
	Ženski	1.106	0,22
	Ukupno	2.344	0,19
Želim da živim u manje korumpiranom društvu	Muški	1.238	0,70
	Ženski	1.106	0,62
	Ukupno	2.344	0,66
Želim da živim u politički stabilnijem društvu bez međuetničkih tenzija	Muški	1.238	0,37
	Ženski	1.106	0,32
	Ukupno	2.344	0,35
Želim da živim u okolini gdje ću imati više prilika da volontiram ili da budem uključen/na u različite vrste građanskog aktivizma	Muški	1.238	0,11
	Ženski	1.106	0,14
	Ukupno	2.344	0,12
Drugo	Muški	1.238	0,07
	Ženski	1.106	0,10
	Ukupno	2.344	0,08

Tabela 63. Pokretači migracije u odnosu na spol

Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	Dob	n	Srednja vrijednost
Želim da otkrivam nove stvari i doživim različite kulture	18 - 19	573	0,27
	20-24	992	0,23
	25-29	779	0,21
	Ukupno	2.344	0,23
Želim da imam osjećaj stabilnosti i bolju perspektivu/izglede za bolju budućnost	18 - 19	573	1,08
	20-24	992	1,08
	25-29	779	1,08
	Ukupno	2.344	1,08
Želim da imam pristup boljim javnim uslugama	18 - 19	573	0,18
	20-24	992	0,24
	25-29	779	0,21
	Ukupno	2.344	0,21
To je jedini način za mene ili moju porodicu da poboljšamo materijalni status	18 - 19	573	0,65
	20-24	992	0,74
	25-29	779	0,86
	Ukupno	2.344	0,76
Potreban mi je pristup boljoj zdravstvenoj zaštiti zbog mog zdravstvenog stanja/invaliditeta	18 - 19	573	0,15
	20-24	992	0,14
	25-29	779	0,18
	Ukupno	2.344	0,15
Želim da pronađem posao koji priliči mojim kvalifikacijama i mojoj profesiji	18 - 19	573	0,83
	20-24	992	0,85
	25-29	779	0,73
	Ukupno	2.344	0,81
Želim da imam bolje mogućnosti u karijeri, npr. više profesionalnih izazova, više mogućnosti za profesionalni razvoj i rast	18 - 19	573	0,76
	20-24	992	0,71
	25-29	779	0,63
	Ukupno	2.344	0,70
Želim da imam pristup širem izboru mogućnosti obrazovanja (npr. različiti univerzitetski programi, neformalni programi i kursevi i sl.)	18 - 19	573	0,44
	20-24	992	0,23
	25-29	779	0,17
	Ukupno	2.344	0,26

Šta od navedenog najbolje opisuje razloge zbog kojih razmatrate napuštanje zemlje?	Dob	n	Srednja vrijednost
Želim da živim u sigurnoj okolini gdje neću biti diskriminiran/na ili gdje moja prava neće biti ugrožena	18 – 19	573	0,35
	20-24	992	0,35
	25-29	779	0,35
	Ukupno	2.344	0,35
Želim da živim bliže svojoj porodici i prijateljima	18 – 19	573	0,20
	20-24	992	0,18
	25-29	779	0,18
	Ukupno	2.344	0,19
Želim da živim u manje korumpiranom društvu	18 - 19	573	0,51
	20-24	992	0,70
	25-29	779	0,73
	Ukupno	2.344	0,66
Želim da živim u politički stabilnijem društvu bez međuetničkih tenzija	18 – 19	573	0,30
	20-24	992	0,30
	25-29	779	0,43
	Ukupno	2.344	0,35
Želim da živim u okolini gdje ću imati više prilika da volontiram ili da budem uključen/na u različite vrste građanskog aktivizma	18 - 19	573	0,16
	20-24	992	0,13
	25-29	779	0,08
	Ukupno	2.344	0,12
Drugo	18 – 19	573	0,06
	20-24	992	0,08
	25-29	779	0,11
	Ukupno	2.344	0,08

Tabela 64. Izgledi za budućnost-distribucija odgovora

Izgledi za budućnost	Odbio/la odgovoriti		U potpunosti se ne slaže		Ne slaže se		Niti se slaže niti ne slaže		Slaže se		U potpunosti se slaže	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Vjerujem da se situacija u BiH može poboljšati i da ovdje možemo imati svijetlu budućnost	28	0,6%	434	8,7%	1.044	20,9%	1.133	22,7%	1.765	35,3%	597	11,9%
Vjerujem da mogu uraditi više za svoju porodicu i zajednicu tako što ću ostati ovdje živjeti i raditi nego da odem u inostranstvo	51	1,0%	596	11,9%	1.257	25,1%	1.042	20,8%	1.384	27,7%	671	13,4%
Smatram da će mir u zemlji prevladati i da neće biti konflikta u bližoj budućnosti	58	1,2%	384	7,7%	1.020	20,4%	1.158	23,2%	1.822	36,4%	559	11,2%

